

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

"Our own people first" :
Το Σκανδιναβικό Μοντέλο της Άκρας Δεξιάς

Βασιλική Τσαγκρώνη
Α.Μ. 1105Μ048

Επιβλέπουσα : Δέσποινα Παπαδημητρίου

Αθήνα, Απρίλιος 2008

Περιεχομενα

	σελ.
I. Αντί Προλόγου	4
II. Εισαγωγή	5
II. I Η Ευρωπαϊκή Άκρα Δεξιά	6
III. Μεθοδολογία	11
IV. Πολιτικές ευκαιρίες σε ένα φαινομενικά ακλόνητο πολιτικό σύστημα	13
i) Το σύστημα των “πέντε κομμάτων” και η θεωρία παγίωσης του εκλογικού συστήματος	13
ii) Οι διαιρετικές τομές ως καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας των τριπολικών κομμάτων (three role parties)	16
iii) Πολιτικές ευκαιρίες στο ακλόνητο σκανδιναβικό μοντέλο δημοκρατίας	22
iv) Φιλανδία - “Η εξαίρεση”	26
V. Το σκανδιναβικό μοντέλο	28
i) Ιστορική αναδρομή	29
ii) Ο σύγχρονος ακροδεξιός λαϊκισμός: ίδρυση, εξέλιξη, ηγεσία και εκλογική πορεία	33
iii) Κομματικό προφίλ: Μία σχέση ισορροπίας μεταξύ διαμαρτυρίας και εξτρεμισμού	46
iii.i.) Γενική ιδεολογική βάση	47
iii.ii.) Φορολογία, οικονομία και πρόνοια	48
iii.iii.) Ευρωπαϊκή Ένωση και εξωτερική πολιτική	50
iii.iv) Περιβάλλον	51
iii.v) Εκπαίδευση και εργασία	52
iii.vi) Μετανάστευση, ξενοφοβία και θρησκεία	53
iv) Το κοινωνικό προφίλ των ψηφοφόρων της άκρας δεξιάς	62
iv.i) Ηλικία και φύλο	63
iv.ii.) Ταξικό προφίλ	65
iv.iii.) Θρησκεία και μετανάστευση	68
iv.iv.) Ανακεφαλαίωση	75
IV. Επισκόπηση της σκανδιναβικής άκρας δεξιάς	77

i) Γενική δυσπιστία προς το πολιτικό σύστημα	78
ii) Οικονομία	81
iii) Τοποθέτηση στο ζήτημα της μετανάστευσης	82
iv) Οι αντιφάσεις στο σκανδιναβικό μοντέλο	
της άκρας δεξιάς	84
VII. Συμπεράσματα	87
Παράρτημα 1	92
Παράρτημα 2	96
Παράρτημα 3	99
Παράρτημα 4	101
Παράρτημα 5	107
VIII. Ευρετήριο κομμάτων Σκανδιναβίας	110
IX.) Πηγές – Βιβλιογραφία	112

I. Αντί Προλόγου

Η Νέα Άκρα Δεξιά και η αναμφισβήτητη επιτυχία που γνωρίζει τις τελευταίες δεκαετίες στις δυτικές κοινωνίες, έχουν αναδειχθεί σε ένα ιδιαίτερο θέμα έρευνας στον χώρο της πολιτικής επιστήμης. Η εμφάνιση ακροδεξιών κομμάτων, η αφομοίωσή τους με το πέρασμα του χρόνου, η ανταπόκριση του κόσμου στο πολιτικό τους κάλεσμα και η παγίωσή τους στον πολιτικό χώρο του 21^{ου} αιώνα αποτελεί θέμα ποικίλων συζητήσεων και μελετών.

Στην παρούσα πρόταση που κατατίθεται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, αντικείμενο μελέτης θα αποτελέσουν τα σκανδιναβικά ακροδεξιά κόμματα. Η επιλογή της Σκανδιναβίας δεν είναι τυχαία. Σε ένα γεωγραφικό χώρο, όπου η σοσιαλδημοκρατία έχει εδραιωθεί για πάνω από μισό αιώνα και το πολιτικό σύστημα παρουσιάζεται χαρακτηριστικά σταθερό, η εμφάνιση και η επιτυχία νέων ακροδεξιών κόμματος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Τα κόμματα αυτά, ουσιαστικά αποτελούν μια υποκατηγορία των ακροδεξιών κομμάτων και αρκετή συζήτηση έχει γίνει στο παρελθόν για το αν θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται ή όχι στην ευρύτερη οικογένεια των ευρωπαϊκών ακροδεξιών κομμάτων. Η κοινή παραδοχή των περισσότερων ερευνητών συγκλίνει στην άποψη ότι όσον αφορά τα κόμματα στη Σκανδιναβία, είναι ακραία στο πλαίσιο των δικών τους δομών. Η μειωμένη ενασχόληση ελλήνων μελετητών με τα σκανδιναβικά ακροδεξιά κόμματα αποτελεί ένα επιπλέον κίνητρο για την ανάληψη αυτής της εργασίας.

II. Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται ένας αυξανόμενος αριθμός ακροδεξιών κομμάτων στις δυτικού τύπου Δημοκρατίες. Η παρουσία τους αποτελεί πρόκληση για τη μεταπολεμική πολιτική συνείδηση και τα κατεστημένα πολιτικά κόμματα. Παρόλο που τα κόμματα αυτά κινητοποιούνται την ίδια περίπου χρονική περίοδο και κάτω από παρόμοιες ιστορικές συγκυρίες, στη Δυτική Ευρώπη τη δεκαετία του 1980, δεν είναι μόνο φαινόμενο αυτής της ιστορικής περιόδου.

Ήδη από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου παρατηρούνται ρεύματα μιας ακροδεξιάς κινητοποίησης, κυρίως στις χώρες που θριάμβευσε ο φασισμός (Γερμανία, Ιταλία) αλλά και σε δημοκρατικές χώρες χωρίς φασιστική παράδοση (Αγγλία, Σουηδία). Οι κινήσεις αυτές θα αποδειχθούν βραχύβιες και θα παρουσιάσουν περιορισμένη εκλογική επιτυχία. Βασικό τους στόχο θα αποτελέσει η αναβίωση του φασισμού και θα διαρκέσει περίπου μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Το "δεύτερο κύμα" της ακροδεξιάς ξεκινάει τη δεκαετία του 1970 ως λαϊκιστική διαμαρτυρία, με κεντρικούς υποστηρικτές τους "χαμένους" του οικονομικού μεταπολεμικού μοντερνισμού. Χαρακτηριστικό του "δεύτερου κύματος" θα είναι ο αντι-κρατισμός και η εθνική εσωστρέφεια.

Αυτό που διαχωρίζει το νέο κύμα, το λεγόμενο "τρίτο κύμα" της Άκρας Δεξιάς από τα παλαιότερα, είναι μια επιτυχημένη, σχεδόν ταυτόχρονη εμφάνιση σε πολλές χώρες, μια εκτεταμένη πολιτική επιρροή σε μεγάλο αριθμό κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών θεμάτων (Betz 1998). Τα νέα ακροδεξιά πολιτικά κόμματα εγκαταλείπουν ιδεολογίες όπως ο παραδοσιακός φασισμός και ο εξτρεμισμός για μια πιο ευέλικτη, θεματικά προσανατολισμένη πολιτική στρατηγική, που συνδυάζει ακραία ρητορική και συμβολικές πολιτικές με τα εργαλεία του συμβατικού πολιτικού marketing, που έχουν στόχο τη διασπορά των ιδεών στο εκλογικό σώμα. Επίσης, αποφεύγονται ακραίες πράξεις βίας κατά των μεταναστών και γίνεται προσπάθεια αποκοπής από κάθε στοιχείο και οργάνωση που υποστηρίζει αλλά και αφομοιώνει τέτοια μορφή πάλης.

Η κλειστή και συνήθως αυταρχική οργανωτική τους δομή, τους παρέχει τη δυνατότητα να αλλάζουν γραμμή και να ανταποκρίνονται ταχύτερα από τα μεγάλα, γραφειοκρατικά οργανωμένα, κόμματα στα

θέματα που απασχολούν την κοινή γνώμη. Επιπλέον χαρακτηριστικό τους είναι οι χαρισματικές φιγούρες στην ηγεσία με άνεση στην επικοινωνία. Ο προνοιακός σωβινισμός, η ακραία αντι-μεταναστευτική πολιτική, η πολιτική δημοψηφισμάτων, η ξενοφοβία και η εθνική προτεραιότητα θα αποτελέσουν σημεία αναφοράς για το νέο ακροδεξιό κίνημα.

Το τρίτο κύμα του μεταπολεμικού ακροδεξιού ρεύματος είναι χωρίς αμφιβολία το πιο επιτυχημένο εκλογικά και ιδεολογικά σχεδόν σε κάθε δυτικοευρωπαϊκή χώρα. Παρόλο που ακόμα χαρακτηρίζονται στις περισσότερες χώρες ως παρίες, μερικά εξτρεμιστικά δεξιά κόμματα έχουν καθιερωθεί ως σημαντικοί πολιτικοί παράγοντες.

II. I. Η Ευρωπαϊκή Άκρα Δεξιά

Καθώς πολλές κομματικές οικογένειες χαρακτηρίζονται από την κομματική τους ονομασία, όπως για παράδειγμα «Κομμουνιστές» ή «Πράσινοι», η ακροδεξιά οικογένεια μοιάζει να είναι περισσότερο διευρυμένη και να μη μπορεί να καλυφθεί υπό το πρίσμα μιας συγκεκριμένης ονομασίας. Συχνό είναι το φαινόμενο, κόμματα, που από τους αναλυτές συγκαταλέγονται στην ακροδεξιά οικογένεια, να μην δέχονται καν τον χαρακτηρισμό ως ακροδεξιά, και να αυτοπροσδιορίζονται σε διαφορετική βαθμίδα στην κλίμακα αριστεράς-δεξιάς (Eatwell, 2000). Οι χαρακτηρισμοί που αναφέρονται σε ακροδεξιά κόμματα εμφάνισαν μεγάλη ποικιλία μέσα στο χρόνο και ο προβληματισμός για τον προσδιορισμό τους είναι ακόμα επίκαιρος στον ερευνητικό κύκλο.

Το πρώτο χαρακτηριστικό που διακρίνει τον δεξιό εξτρεμισμό είναι η απόρριψη των δημοκρατικών κανόνων και θεσμών, των ατομικών ελευθεριών καθώς και της αρχής της ισότητας και των ίσων δικαιωμάτων για όλα τα μέλη της κοινότητας και η αντικατάστασή τους από ένα αυταρχικό σύστημα, στο οποίο τα δικαιώματα βασίζονται σε χαρακτηριστικά όπως η φυλή, η εθνικότητα και η θρησκεία. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η αποδοχή της βίας ως απαραίτητο μέσο επίτευξης στόχων τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική.

Τα χαρακτηριστικά αυτά, αποδείχθηκαν παρωχημένα για τις χώρες που επικρατεί η φιλελεύθερη δημοκρατία, απορρίφθηκαν από τους ψηφοφόρους τόσο στις δημοσκοπήσεις όσο και στις κάλπες και οδήγησαν

στην εγκατάλειψή τους από τα ακροδεξιά κόμματα. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ενσωματωμένα εξτρεμιστικά στοιχεία σε εσωτερικά ρεύματα των κομμάτων αυτών με μικρότερη ή μεγαλύτερη επιρροή. Επίσης σημαντικός αριθμός υποστηρικτών έχει εξτρεμιστικές απόψεις. Ακόμη, παρατηρείται συχνά πολλά συμβατικά δεξιά κόμματα να καταφεύγουν σε μια στρατηγική εξτρεμιστικής ρητορικής.

Αντίθετα με τα συμβατικά κεντροδεξιά κόμματα, τα περισσότερα νέα ακροδεξιά κόμματα προπαγανδίζουν έναν ακραίο μετασχηματισμό του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτιστικού κατεστημένου, με βασικούς στόχους το κράτος πρόνοιας και την πολυπολιτισμική κοινωνία (Betz 1998). Ένας άλλος διαχωρισμός γίνεται με κριτήριο τη λαϊκιστική έκφραση. Η θεμελιώδης επιχειρηματολογία του λαϊκισμού δηλώνει πίστη στην κοινή λογική των καθημερινών ανθρώπων, πίστη στην ύπαρξη απλών λύσεων για σύνθετα ζητήματα καθώς και ότι ο απλός λαός δεν έχει την ευκαιρία, παρόλη την υπεροχή και έμφυτη σοφία του, να ακουστεί.

Η κεντρική ιδεολογία του λαϊκισμού βασίζεται σε μια ηθική η οποία αποδίδει κοινωνική αξία στη βάση της προσωπικής προσπάθειας και της προσωπικής παραγωγικής συνδρομής στην κοινωνία, καθώς και στην έντονη απόρριψη του υπάρχοντος συστήματος επειδή εξυπηρετεί ειδικά συμφέροντα των λίγων αντί τις γενικότερες ανησυχίες των πολλών. Το πιο εμφανές χαρακτηριστικό του είναι η υιοθέτηση πολιτικών στρατηγικών που βασίζονται κυρίως στην κινητοποίηση της λαϊκής δυσαρέσκειας. Στόχους αποτελούν τα πολιτικά κόμματα, οι μετανάστες, οι πρόσφυγες κ.α.

Σε αντίθεση με το φασισμό ή τη μεταπολεμική δεξιά, τα νέα ακροδεξιά κόμματα υποστηρίζουν την ελεύθερη οικονομία και το καπιταλιστικό σύστημα, δίνοντας βάση στην αξία της επιχείρησης και της ατομικής προσπάθειας. Στόχος είναι η ανάδειξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων οι οποίες θεωρούνται ότι παίζουν κεντρικό ρόλο στο οικονομικό μέλλον και την ανάπτυξη των δυτικών κοινωνιών μέσω του ανταγωνισμού στην αναδυόμενη παγκόσμια αγορά.

Εξαιτίας της αυξανόμενης ανησυχίας για την επιτάχυνση του παγκόσμιου ανταγωνισμού (πολυεθνικές εταιρείες, διεθνοποιημένο κεφάλαιο κ.α.), αρκετά κόμματα ρητορεύουν υπέρ ενός οικονομικού εθνικισμού σε μια προσπάθεια να εκφράσουν τη λαϊκή ανησυχία,

διεκδικώντας λήψη προστατευτικών μέτρων αναδιοργάνωσης των διεθνών οικονομικών αγορών.

Η συμβατική άκρα δεξιά στρέφεται ενάντια στην διοικητική γραφειοκρατία και ενάντια σε κοινωνικές ομάδες που στηρίζονται σε κοινωνικά δικαιώματα για να επιτύχουν πρόσβαση σε δημόσιες χρηματοδοτήσεις. Επιπλέον, δίνουν έμφαση σε ένα ισχυρό κράτος που έχει ανάγκη ενίσχυσης της δημόσιας τάξης και της εθνικής ασφάλειας.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν μας αυτή την ιδεολογία, μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί τα πιο επιτυχημένα ακροδεξιά κόμματα επιχειρηματολογούν υπέρ της μείωσης των φόρων, κατάργησης των επιχορηγήσεων σε βιομηχανία και γεωργία, υπέρ της μείωσης των δαπανών σε συγκεκριμένους τομείς του δημοσίου και υπέρ των ιδιωτικοποιήσεων.

Ζητούν την κατάργηση των προγραμμάτων που είναι σχεδιασμένα για την προστασία των μειονοτήτων¹ και ισχυρίζονται ότι είναι οι μόνοι που προωθούν τις προσδοκίες των απλών ανθρώπων και της πραγματικής δημοκρατίας, και για το λόγο αυτό προπαγανδίζουν υπέρ της χρήσης δημοψηφισμάτων. Βασικός γνώμονας της νέας ακροδεξιάς ιδεολογίας αποτελεί επίσης ο εθνικισμός, σύμφωνα με τον οποίο το κράτος και το έθνος πρέπει να "συμβαδίζουν", διατηρώντας την ομογενοποίησή τους και αποκλείοντας ή περιορίζοντας στοιχεία "ξένα" προς αυτή.

Ο πιο σημαντικός στόχος, το ιδεώδες αντικείμενο ενασχόλησης για το ακροδεξιό ρεύμα, που βρίσκεται σε όλα τα πολιτικά προγράμματα και τις διακηρύξεις, γιατί προσφέρει μεγάλο εύρος θεμάτων για επίθεση είναι οι μετανάστες. Εφόσον προέρχονται οι περισσότεροι από μη δυτικές χώρες, θεωρούνται ως απειλή για την πολιτιστική κληρονομιά και την ταυτότητα των χωρών υποδοχής. Κατηγορούνται ότι παίρνουν τις δουλειές από τους γηγενείς και ότι εκμεταλλεύονται το σύστημα πρόνοιας. Η ακροδεξιά εκμεταλλεύεται επιδέξια τις εθνικιστικές τάσεις και τις φοβίες μιας μερίδας της κοινής γνώμης και προτείνει τον περιορισμό ή την πλήρη κατάργηση της εισόδου μεταναστών και προσφύγων.

---

¹ Όσον αφορά τη θέση τους στην αγορά εργασίας και τη σχέση τους με το κράτος πρόνοιας, οι μειονότητες αντιμετωπίζονται ως αθέμιτοι ανταγωνιστές των "γγενών πολιτών του έθνους-κράτους", μια συμπεριφορά που αναφέρεται και ως "προνοιακός σωβινισμός".

Η ταχεία άνοδος και η εκλογική επιτυχία των ακροδεξιών κομμάτων είναι μια από τις πιο σημαντικές πολιτικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών. Η εξέλιξη αυτή ήρθε σε συνδυασμό με τις συνθήκες που επικράτησαν από το 1970.

Η μεταβολή του μεταπολεμικού κοινωνικού και οικονομικού μοντέλου μετά τις δυο πετρελαϊκές κρίσεις, η πτώση της παραγωγικότητας, η μείωση των μισθών, η αύξηση της ανεργίας και η διεύρυνση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών, σηματοδότησαν την αρχή ενός νέου δομικού μετασχηματισμού της παγκόσμιας οικονομίας. Η νέα οικονομική πραγματικότητα προσανατολίζεται στην παροχή υπηρεσιών και πληροφοριών, οδηγώντας σε μια απαξίωση των ομάδων του εργατικού δυναμικού που αποτελούσαν τον πυρήνα του μεταπολεμικού οικονομικού βιομηχανικού μοντέλου.

Με την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα να αυξάνονται, η εμπιστοσύνη στα καθιερωμένα κόμματα, στους πολιτικούς και γενικά στην πολιτική μειώνεται επειδή αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τα οικονομικά προβλήματα, την αυξανόμενη ανεργία και το εισοδηματικό χάσμα ανάμεσα στα κοινωνικά στρώματα. Σημαντικό ρόλο παίζουν και τα κρούσματα πολιτικής διαφθοράς που αποκαλύφθηκαν τα τελευταία χρόνια σε πολλές δυτικές Δημοκρατίες.

Τα ακροδεξιά λαϊκιστικά κόμματα, αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό την ψυχολογική πίεση που συνδέεται με την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια των κοινωνικών στρωμάτων που είχαν τις μεγαλύτερες απώλειες από τους δομικούς μετασχηματισμούς που προηγήθηκαν, και έρχονται να προωθήσουν μια εναλλακτική πολιτική δυσaréσκειας στις ευρύτερες λαϊκές μάζες. Επίσης, η χαρισματική ηγεσία και η κλειστή οργανωτική δομή τους, επιτρέπει να ανταποκρίνονται γρήγορα στα νέα θέματα που προκύπτουν και να εκμεταλλεύονται κάθε πολιτική ευκαιρία αλλάζοντας συχνά ιδεολογική πορεία και δίνοντας έμφαση σε διαφορετικά θέματα, ανάλογα με την επικαιρότητα, στα προγράμματά τους.

Οι ιστορικές ρίζες των ακροδεξιών κομμάτων στη Σκανδιναβία, εντοπίζονται στη νεοφιλελεύθερη οικονομική σκέψη και πιο συγκεκριμένα σε αντιφορολογικές αντιλήψεις και τον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης. Αυτή η κληρονομιά τοποθετεί τα κόμματα τόσο στο νέο δεξιό

κύμα της δεκαετίας του 1980 όσο και στο ακροδεξιό κύμα της ίδιας περιόδου, αν θεωρήσουμε ότι τα δυο αυτά διαχωρίζονται (Evans 2003). Αντίστοιχα, τα κυρίαρχα σοσιαλδημοκρατικά καθεστώτα αυτών των χωρών ωθούν τους ψηφοφόρους στην απόρριψη του ακραίου εξτρεμισμού των ακροδεξιών κομμάτων. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι τα κομματικά προγράμματα εμφανίζουν στοιχεία φιλελευθερισμού, αταίριαστα με την ακροδεξιά οικογένεια.

Ιστορικά το θέμα της μετανάστευσης ήταν περιορισμένο λόγω του μικρού αριθμού των μεταναστών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Από τότε και λόγω της αύξησης των μεταναστών, τα κόμματα κινητοποιούνται ιδιαίτερα στη βάση της ξеноφοβίας και των αντιμεταναστευτικών πολιτικών, μετακινούμενα έτσι πιο κοντά στα άλλα ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης (Andersen και Bjørklund 2004). Έχοντας ως δεδομένα την παρακμή της σοσιαλδημοκρατικής ηγεμονίας στη Σκανδιναβία, τις κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές, την αποστασιοποίηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, την αύξηση της μετανάστευσης, την παγκοσμιοποίηση και τις συνακόλουθες ιδεολογικές μεταβολές φαίνεται λογικό να υποθέσουμε ότι μπορεί να υπάρχει μια σύγκλιση μεταξύ αυτών των κομμάτων, όσον αφορά το κοινωνικό προφίλ των ψηφοφόρων τους, με τα αντίστοιχα κοινωνικά στρώματα των “χαμένων της παγκοσμιοποίησης” που στρέφονται σε πιο ακραίες εναλλακτικές λύσεις.

Συμπεραίνοντας, η επιτυχία των ακροδεξιών λαϊκιστικών κομμάτων στις δυτικές Δημοκρατίες δεν στηρίζεται μόνο σε ένα ευνοϊκό πολιτικό κλίμα αλλά επίσης στην ηγεσία και την εσωτερική οργάνωση αλλά και τη γενικότερη πολιτική κουλτούρα. Όλα αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω, θα προσπαθήσω να εντοπίσω και μελετήσω στην περίπτωση των σκανδιναβικών κομμάτων που χαρακτηρίζονται ως ακροδεξιά (στη Δανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και τη Φιλανδία).

III. Μεθοδολογία

Οι σκανδιναβικές χώρες μπορούν να αντιμετωπιστούν ως ενιαίο σύνολο λόγω των κοινών πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών τους δομών. Η εργασία αυτή φιλοδοξεί να μελετήσει τα ακροδεξιά κόμματα του γεωγραφικού αυτού χώρου που ακολουθούν παράλληλες πορείες από κινήματα διαμαρτυρίας, στην ίδρυσή τους, σε κόμματα στήριξης κυβερνήσεων μειοψηφίας.

Στο κομμάτι αυτό, θα αναλυθεί η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε σε αυτή τη μελέτη. Η εργασία χωρίζεται σε δύο βασικούς άξονες: α) στον θεωρητικό άξονα χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από βιβλία, ακαδημαϊκά περιοδικά (journals) και άρθρα εφημερίδων και β) στο κομμάτι της έρευνας, μέσω της ανάλυσης δεδομένων από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ESS-round 1 2001-2003), στην οποία πήραν μέρος 22 χώρες, συμπεριλαμβανομένων και των χωρών της Σκανδιναβίας, σε ένα συγκεκριμένο αριθμό εθνοτικού δείγματος. Η έρευνα έγινε με ερωτηματολόγια, και στην παρούσα εργασία, έγινε επιλογή ορισμένων μόνο παραμέτρων, από αυτά τα ερωτηματολόγια, που στόχο έχουν να αναλύσουν περαιτέρω τις θέσεις και τους ισχυρισμούς του κειμένου. Κατά τη διάρκεια της μελέτης, εμφανίστηκε πρόβλημα, όσον αφορά την περίπτωση της Σουηδίας και του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, καθώς την περίοδο που εμφανίστηκε το κόμμα και συμμετείχε στις εκλογές, η Σουηδία δεν ήταν ακόμα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δεν συμπεριλαμβανόταν στις σχετικές έρευνες που λάμβαναν χώρα (Ευρωβαρόμετρο). Επιπλέον, η στατιστική υπηρεσία της χώρας παρέχει τα δεδομένα των εκλογών μόνο σε διδακτορικούς και μετα-διδακτορικούς μελετητές.

Η μέθοδος της μελέτης είναι φαινομενολογική και η φιλοσοφία ανάλυσης των δεδομένων που παρουσιάζονται γίνεται μέσω μιας πραγματικότητας από την οπτική της οντολογίας, μέσα από τα μάτια των ψηφοφόρων και μέσα από τα προεκλογικά προγράμματα των κομμάτων. Στο κείμενο έχουν συμπεριληφθεί πίνακες και διαγράμματα, έπειτα από ανάλυση ποσοστών πάνω στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα και έχουν γίνει στα ερωτηματολόγια, σχετικές συγχωνεύσεις κατηγοριών (βλ παραρτήματα).

Στο πρώτο μέρος της εργασίας γίνεται μια παρουσίαση του εκλογικού και κομματικού συστήματος των χωρών και ακολουθεί μια ανάλυση των πολιτικών ευκαιριών που δημιουργήθηκαν και οδήγησαν στην ανάδειξη των κομμάτων της άκρας δεξιάς. Ακολουθεί μια συνοπτική παρουσίαση κινήσεων συναφών με την ακροδεξιά ιδεολογία που προϋπήρχαν στις σκανδιναβικές χώρες ώστε να περιγραφεί το περιβάλλον και οι συνθήκες που οδήγησαν στην ανάπτυξη των κομμάτων που θα μελετηθούν.

Στη συνέχεια, θα παρακολουθήσουμε την ανάδειξη των κομμάτων της νέας άκρας δεξιάς, την πορεία τους μέσα στο χρόνο, τις εσωτερικές διαμάχες, προσωπικές και ιδεολογικές και τις επιπτώσεις τους στα εκλογικά αποτελέσματα, στη σύγχρονη πολιτική σκηνή των σκανδιναβικών χωρών. Θα καταγράψουμε τις ιδεολογικές τους θέσεις όπως προκύπτουν τόσο από τα κομματικά τους προγράμματα και τις εκλογικές τους διακηρύξεις, όσο και από τη δημόσια έκφραση των στελεχών τους στον τύπο καθώς και τις πολιτικές καταβολές των κομματικών ηγετών και στελεχών τους. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στην περιγραφή του κοινωνικού, πολιτιστικού και οικονομικού προφίλ των ψηφοφόρων.

Στόχος είναι να ερμηνεύσουμε τη διαφορετική εκλογική απήχηση κομμάτων που δραστηριοποιούνται σε πανομοιότυπες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Με άλλα λόγια, γιατί τα ακροδεξιά κόμματα στη Δανία και τη Νορβηγία έχουν αξιοσημείωτη εκλογική επιτυχία ενώ τα αντίστοιχης θεματολογίας κόμματα στη Σουηδία και τη Φιλανδία δεν κατάφεραν να εδραιωθούν. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να ελέγξουμε την υπόθεση πώς αυτά τα κόμματα έχουν κατορθώσει να ξεπεράσουν τις παλιές ταξικές διαχωριστικές γραμμές σε κοινωνίες που η αντίθεση αριστερά-δεξιά είναι έντονη και πως αυτός είναι ο κυριότερος λόγος της επιτυχημένης τους πορείας.

IV. Πολιτικές ευκαιρίες σε ένα φαινομενικά ακλόνητο πολιτικό σύστημα

i) Το σύστημα των "πέντε κομμάτων" και η θεωρία παγίωσης του εκλογικού συστήματος

Οι Σκανδιναβικές δημοκρατίες περιγράφονται συνήθως ως "συστήματα πέντε κομμάτων" (five-party systems) όπου οι κυριότεροι πολιτικοί παράγοντες συγκεντρώνονται γύρω από τρεις βασικούς πόλους: την εργατική τάξη (σοσιαλδημοκρατικά κόμματα), τους κεφαλαιούχους (συντηρητικά κόμματα) και την αγροτική περιφέρεια και αστική τάξη (αγροτικά, κεντρώα κόμματα)². Οι τρεις αυτοί πόλοι κομμάτων, οι οποίοι συμπληρώνονται με τα φιλελεύθερα³ και τα κομμουνιστικά κόμματα⁴, κατάφεραν να εκπροσωπήσουν τα κοινωνικά στρώματα από τη δεκαετία του 1920 και να επιβιώσουν στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν από το φασισμό, τους παγκόσμιους πολέμους και τις δομικές κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές, γεγονός που σύμφωνα με ορισμένους μελετητές τα καθιστά στάσιμα.

Οι συμφωνίες και οι συμβιβασμοί είναι το βασικό χαρακτηριστικό της σκανδιναβικής πολιτικής σκηνής και αποτέλεσαν τη βάση για την ίδρυση μιας μεικτής οικονομίας, που έγινε ευρύτερα γνωστή ως "Σκανδιναβικό Μοντέλο". Η ανάγκη για πλειοψηφία και συνεργασία μεταξύ των κομμάτων τοποθετούν τα σκανδιναβικά πολιτικά συστήματα πλησίον ενός ιδεατού τύπου δημοκρατίας (πλειοψηφούσα δημοκρατία). Η ιδέα της πλειοψηφίας απαιτεί απόλυτη συνεργασία μεταξύ των κομμάτων, ανεξαρτήτως οποιονδήποτε κοινωνικών διαχωρισμών (Sundberg, 1999:222). Οι ηγέτες αισθάνονται υποχρέωση να διατηρήσουν την ενότητα της χώρας όπως

---

² Παρόλο που τα αριστερά κόμματα συχνά θεωρούνται να υποστηρίζονται από την εργατική τάξη, μόνο τα σοσιαλδημοκρατικά είναι στην κυριολεξία αυτά που χαρακτηρίζονται από την υποστήριξη του συγκεκριμένου ταξικού στρώματος.

³ Τα φιλελεύθερα κόμματα ήταν ανάμεσα σε αυτά με τη μεγαλύτερη επιρροή αλλά η προγενέστερη δύναμή τους εξασθένησε εξαιτίας της κακής οργανωτικής τους δομής και των εσωτερικών διασπάσεων.

⁴ Με εξαίρεση τη Φιλανδία, τα περισσότερα αριστερά κόμματα από τα σοσιαλδημοκρατικά, δεν περιλαμβάνονταν ποτέ ανάμεσα στα καθιευκρινισμένα κόμματα. Οι ανομοιότητα των κομμάτων αυτών είναι μεγάλη καθώς σε αυτά περιλαμβάνονται τα παλιά κομμουνιστικά κόμματα, (ορθόδοξα και μη) και διάφορα άλλα με σοσιαλδημοκρατικά χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στη δεκαετία του 1960. Παρόλα αυτά, τα κομμουνιστικά κόμματα συμπεριλαμβάνονται στο μοντέλο των πέντε κομμάτων.

επίσης και τις δημοκρατικές αρχές. Και καθώς οι ηγέτες πρέπει να είναι ανεκτικοί απέναντι στους ανταγωνιστές τους, πρέπει να διατηρήσουν και την υποστήριξη των οπαδών τους. Όλο αυτό όμως, δε μπορεί να εκπληρωθεί χωρίς μια διάθεση πολιτικής μετριοπάθειας και συναίνεσης, κάτι που είναι γνωστό από τη σκανδιναβική εμπειρία.

Το σύστημα όμως των “πέντε κομμάτων” που αναφέρθηκε προηγουμένως, φαίνεται πλέον ότι δεν είναι επαρκές για την κατανόηση των δημοκρατιών στις σκανδιναβικές χώρες, καθώς από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 πολλά νέα κόμματα, με ανομοιογενή χαρακτηριστικά κάνουν την εμφάνισή τους, ανάμεσά τους και τα ακροδεξιά κόμματα. Αυτή την περίοδο, οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες για την ανάδειξη νέων κομμάτων σε σύγκριση με το παρελθόν. Πλέον τα λαϊκιστικά κόμματα θα έχουν τη δυνατότητα να αναδειχθούν στο πολιτικό σκηνικό και των τεσσάρων υπό εξέταση χωρών.

Η σταθερότητα της εκλογικής συμπεριφοράς έδωσε τη θέση της σε μια ευρύτερη κινητικότητα και η σταθερή ισορροπία δύναμης μεταξύ των κομμάτων έχει κλονιστεί. Τα παραδοσιακά κόμματα, στην προσπάθειά τους να προσελκύσουν νέους ψηφοφόρους εκτός της σταθερής τους εκλογικής δύναμης, αλλάζουν το πολιτικό τους στίλ και την εικόνα τους. Επιπλέον, τα τρέχοντα θέματα μπορούν συχνά να προκαλέσουν μετακίνηση ψηφοφόρων από το ένα κόμμα στο άλλο, ανεξάρτητα από την κοινωνική διαστρωμάτωση. Το γεγονός αυτό, δείχνει να αναιρεί την υπόθεση της σταθερότητας των πολιτικών συστημάτων των υπό εξέταση χωρών. Η νέα αλλαγή κατεύθυνσης όσον αφορά το σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών θέλει τον αριθμό των κομμάτων που συμμετέχουν στις εκλογές να αυξάνεται ριζικά και τα πολιτικά συστήματα να χαρακτηρίζονται κυρίως από αστάθεια. Η σύγχρονη εκλογική πολιτική παρουσιάζει σημάδια ρευστότητας όσον αφορά την ψήφο, ανομοιότητα όσον αφορά το εκλογικό αποτέλεσμα, και μια αυξανόμενη αναστάτωση που αντικατοπτρίζεται στον αριθμό και τον τύπο των κομμάτων που απαρτίζουν τα εθνικά κοινοβούλια.

Η σταθερότητα όμως των πολιτικών συστημάτων στις υπό εξέταση χώρες δεν μπορεί να καταρριφθεί τόσο εύκολα. Σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση που εμπλουτίζεται συνεχώς με νέα μέλη, ο αυξανόμενος αριθμός των εθνών-κρατών, σε συνδυασμό με την πτώση των ηγεμονικών μπλοκ του παρελθόντος, τόνωσαν μια αβίαστη ανάπτυξη αλληλοσύνδεσης και

ανάμειξης στις εθνικές πολιτικές και οικονομίες. Αυτή η αλληλουχία γεγονότων επηρέασε τόσο τα σκανδιναβικά κράτη που είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και αυτά που απλά συνεργάζονται με αυτή.

Η σταδιακή σύγκλιση πολιτικών επιλογών και προγραμμάτων των υπαρχόντων κατεστημένων πολιτικών κομμάτων στη Σκανδιναβία μέχρι και τη δεκαετία του 1970, αποτέλεσε βασικό παράγοντα που συνέβαλε στην εμφάνιση και έξαρση νέων κομμάτων, τα οποία κατάφεραν να τραβήξουν την προσοχή των ψηφοφόρων. Τα κύρια κόμματα, φέρουν την ικανότητα να απομονώνουν τους υποστηρικτές τους από τους ανταγωνιστές, στο μέτρο που οι κατηγορίες ψηφοφόρων διατηρούν μια αίσθηση συλλογικής ταυτότητας.

Σύμφωνα με τον Mair, ο μετασχηματισμός ενός παγιωμένου πολιτικού συστήματος παύει να είναι αμετάβλητος μόνο αν υπάρξει αλλαγή στο σύστημα των διαιρετικών τομών και όχι στη περίπτωση που εμφανίζεται αστάθεια στο εκλογικό σώμα. Για τον Mair η αλλαγή στις διαιρετικές τομές, και όχι ο βαθμός σταθερότητας ή αστάθειας, είναι ουσία της υπόθεσης της "παγίωσης των κομμάτων" (freezing hypothesis) (Mair, 1997:45-66). Με βάση αυτήν ακριβώς τη θέση, τα δυτικό-ευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα, συμπεριλαμβανομένων και αυτών της Σκανδιναβίας, είναι ακόμα παγιωμένα, καθώς οι νέοι ψηφοφόροι δεν έχουν ενσωματωθεί στη μαζική πολιτική σε μεγάλη έκταση, γεγονός που ευνοεί ακόμα τα παλαιά συμβαλλόμενα κόμματα.

Παρόλη λοιπόν την εκλογική αστάθεια, που αρχίζει να γίνεται ραγδαία αισθητή μετά την δεκαετία του 1970, οι τρεις βασικοί πολιτικοί πόλοι και στις τέσσερις χώρες που εξετάζονται, εμφανίζονται να κερδίζουν και να διατηρούν την πλειοψηφία του εκλογικού σώματος, παρουσιάζοντας μια αντιφατική σταθερότητα μέσα στην ανασφάλεια που κρύβουν οι ψηφοφόροι με την πάροδο του χρόνου.

ii) Οι διαιρετικές τομές ως καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας των τριπολικών κομμάτων (three pole parties)

Οι τάξεις, ως βασικό σκέλος που επηρεάζει την υποστήριξη ενός κόμματος, δίνει μια στενή και μια μονολιθική άποψη της ευθυγράμμισης μεταξύ των ψηφοφόρων και κομμάτων. Όπως σημειώνει ο Kitschelt, “το πώς τέτοια κοινωνικά τμήματα μεταφράζουν τις κομματικές ευθυγραμμίσεις, εξαρτάται όχι μόνο από τις κοινωνικές εξελίξεις αλλά και από τη δυνατότητα των elite να συνθέτουν συμμαχίες” (Kitschelt 1997:132). Η κοινωνική διαιρετική τομή περιλαμβάνει περισσότερες από μια στενά προσδιορισμένες κατηγορίες διαιρετικών τομών, όπως αυτό προσδιορίζεται ως μια μόνιμη διαίρεση μεταξύ των κοινωνικών ομάδων ή των πολιτικών οργανώσεων.

Το σύγχρονο κομματικό σύστημα στις σκανδιναβικές δημοκρατίες διαμορφώθηκε όταν οι εργατικές δυνάμεις διαιρέθηκαν κατά προσέγγιση σε τρεις ορατές κατηγορίες: σε αγρότες, εργάτες και σε υπαλληλικούς εργαζόμενους μεσαίων και ανώτερων τάξεων. Η ομοιότητα και η διακριτικότητα των σκανδιναβικών πολιτικών συστημάτων, προέρχονται από την κυριαρχία των τριών μεγάλων κομμάτων, καθένα από τα οποία υποστηρίζεται από μια ογκώδη πλειοψηφία μιας από τις τρεις επαγγελματικές κατηγορίες. Και οι τρεις κομματικοί πόλοι, που αναφέρθηκαν προηγουμένως, συνδέονται με μια από αυτές τις τάξεις. Έτσι τα κόμματα κατάφεραν να γίνουν διεκδικητές της κοινής θέλησης των τάξεων και να κερδίσουν την πλήρη υποστήριξή τους στις εκλογές, καθώς και με τη σειρά τους οι τάξεις, απόκτησαν το δικαίωμα να ασκούν επιρροή στο κοινοβούλιο και στην εκάστοτε κυβέρνηση.

Ήδη, πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αποδείχθηκε ότι το ισχυρότερο από τα τρία αυτά κόμματα, οι Σοσιαλδημοκράτες, δεν μπορούσαν να πετύχουν την πλειοψηφία των ψήφων που χρειαζόταν μόνο με την υποστήριξη της εργατικής τάξης. Η λύση του προβλήματος ήρθε με την υπογραφή της λεγόμενης “συμφωνίας κρίσεων” (crises agreement) μεταξύ των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και των αγροτικών κομμάτων όλων των χωρών, στα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1930. (Sundberg, 1999:231). Αυτός ο συμβιβασμός μεταξύ των εργαζομένων και των

αγροτών αποτέλεσε αφετηρία για το ευρύτερα γνωστό ως κράτος κοινωνικής πρόνοιας, όπου όλοι οι πολίτες περιλήφθηκαν στην ανακατανομή των δημοσίων αγαθών.

Τα κόμματα γίνονται λιγότερο συντηρητικά ακριβώς τη στιγμή που γίνεται μια άνευ ορίων προσπάθεια για να καθιερωθεί ο φασισμός. Η πολιτική αυτή του συμβιβασμού και της συναίνεσης, που είναι μέχρι και σήμερα ισχυρή, κατάφερε να κερδίσει και να υπερισχύσει σε μια εποχή όπου ο επιθετικός φασισμός εξαπέλυε ένα ισχυρό πλήγμα στη γηραιά ήπειρο.

Η εκβιομηχάνιση που ήρθε με τον 20ο αιώνα άλλαξε και επαναπροσδιόρισε τις κοινωνικές τάξεις. Η Σουηδία θα είναι η πρώτη από τις σκανδιναβικές χώρες που θα βιώσει τις αλλαγές: η αγροτική τάξη οδηγείται σε παρακμή, και ο αγροτικός πληθυσμός μετακινείται στα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα. Αντίστοιχα, η Φιλανδία στα τέλη της δεκαετίας του 1950 θα είναι η τελευταία από τις τέσσερις χώρες που θα παρακολουθήσει μια μαζική μετανάστευση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, σχεδόν ο μισός πληθυσμός των χωρών εργαζόταν στον τομέα της γεωργίας και της δασοπονίας. Η αύξηση του εργατικού δυναμικού που απασχολούνταν στα βιομηχανικά κέντρα κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1960, πρώτα στη Σουηδία και έπειτα στις λιγότερο εκβιομηχανισμένες Δανία και Νορβηγία, και τη δεκαετία του 1980 αρχίζει και γίνεται αισθητή και στη Φιλανδία.

Η εργατική δύναμη αυξήθηκε ριζικά μέσω του συνυπολογισμού των γυναικών στον τομέα των υπηρεσιών με αποτέλεσμα σήμερα γυναίκες και άντρες να έχουν ίσο μερίδιο στην αγορά εργασίας. Ως συνεπαγόμενο αυτού, οι ταξικές διαφορές έχουν μειωθεί σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, και το μέγεθος και η σύνθεσή τους έχουν αλλάξει ουσιαστικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Χάρης σε αυτό το γεγονός δίνονται δυνατότητες για νέες συμμαχίες στο πολιτικό σκηνικό.

Το μεγαλύτερο μέρος της τάξης του πρωτογενούς τομέα παραγωγής έχει εξαφανιστεί καθώς οι μικροϊδιοκτήτες έχουν περιοριστεί αρκετά μετά από τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις στον τομέα της γεωργίας. Η προσοχή

επικεντρώνεται σήμερα στη σύγκρουση μεταξύ των νέων ακροδεξιών λαϊκιστικών κομμάτων και των σοσιαλδημοκρατών, καθώς οι πολιτικές που προτείνουν τα νέο-εμφανιζόμενα κόμματα δείχνουν να ελκύουν ένα σημαντικό ποσοστό ψηφοφόρων.

Παρόλο που η καθαρά ταξική ψήφος έχει παρακμάσει σε σύγκριση με το μέγεθος που είχε στα μέσα περίπου του 20ου αιώνα, η πρότυπη κοινωνική βάση αποτελεί μέχρι και σήμερα σημαντικό παράγοντα στις σκανδιναβικές δημοκρατίες. Οι περισσότεροι αγρότες ψηφίζουν τα αγροτικά κόμματα, οι περισσότεροι εργάτες τα σοσιαλδημοκρατικά και οι μεσαίες και ανώτερες τάξεις τα συντηρητικά.

Εντούτοις, η εισροή ψηφοφόρων από άλλες κοινωνικές τάξεις ή κατηγορίες αυξήθηκε, με αποτέλεσμα η μειονότητα των αγροτικών κομμάτων να εργάζεται πλέον ως αγρότες και ένα σημαντικό μέρος των υποστηρικτών των σοσιαλιστικών κομμάτων να ανήκουν στη μεσαία τάξη. Μόνο τα συντηρητικά κόμματα κατάφεραν να διευρύνουν την κοινωνική τους βάση.

Μετά από χρόνια διεύρυνσης, η εργατική δύναμη φαίνεται να συρρικνώνεται στη Φιλανδία και τη Σουηδία στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ως αποτέλεσμα της οικονομικής ύφεσης. Ο αριθμός των βιομηχανικών εργατών έχει μειωθεί ραγδαία τις τελευταίες δύο δεκαετίες του 20ου αιώνα, και πλέον η πλειοψηφία της εργατικής δύναμης απασχολείται στον τομέα των υπηρεσιών, ο οποίος φαίνεται να διευρύνεται ριζικά την ίδια χρονική περίοδο.

Ο ανταγωνισμός, παρόλα αυτά, μεταξύ των κομμάτων για τη διεκδίκηση της ψήφου της μεσαίας τάξης αποτελεί μεγάλη πρόκληση τόσο για τους σοσιαλδημοκράτες, όσο και για τους συντηρητικούς αλλά και για τα αγροτικά κόμματα. Καθώς η μεσαία τάξη εμφανίζεται ιδιαίτερα ετερογενής, οι προτιμήσεις μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών φαίνονται να αποκλίνουν. Και είναι ακριβώς ο χαρακτήρας της ετερογένειας της μεσαίας τάξης, η οποία προκαλεί έναν επιτυχημένο ανταγωνισμό μεταξύ των τριπολικών κομμάτων.

Εξαιτίας ακριβώς της ετερογένειάς της, η μεσαία τάξη μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με πολλούς τρόπους. Ένας κοινός διαχωρισμός είναι μεταξύ παλαιάς και νέας μεσαίας τάξης, όπου στην παλαιά περιλαμβάνονται κυρίως οι αυτό-απασχολούμενοι, ενώ στη νέα αναφέρονται οι μισθωτοί εργαζόμενοι, οι οποίοι εντοπίζονται πιο κοντά στα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα.

Ένας άλλος διαχωρισμός που μπορεί να γίνει είναι ιεραρχικός και χωρίζει τη μεσαία τάξη σε ανώτερη, μεσαία και κατώτερη. Σε αυτή την περίπτωση τα συντηρητικά κόμματα φαίνεται να κερδίζουν τα περισσότερα ποσοστά τους από τους ψηφοφόρους του ανώτερου επιπέδου ενώ αντιθέτως, οι σοσιαλδημοκράτες χαίρουν της υποστήριξης του κατώτερου επιπέδου της μεσαίας τάξης.

Τέλος, θα μπορούσε να ταξινομηθεί με βάση την εργασία, δημόσια ή ιδιωτική, μια υποδιαίρεση πολύ σχετική για την περίπτωση της Σκανδιναβίας όπου ένα μεγάλο μέρος της μεσαίας τάξης απασχολούνται ως δημόσιοι υπάλληλοι (Sundberg, 1999:235). Επιπλέον, οι περισσότεροι από τους κατώτερους υπαλλήλους απασχολούνται στο δημόσιο και ωστόσο, μια μεγάλη πλειοψηφία αυτών είναι γυναίκες. Οι μέχρι τώρα μελέτες, δεν έχουν καταφέρει να καθορίσουν συστηματικά ποιο κόμμα ευνοείται κυρίως από την ψήφο των δημοσίων υπαλλήλων. Στη Δανία, για παράδειγμα, το μερίδιο των ψήφων που παίρνουν οι σοσιαλιστές είναι διπλάσιο σχεδόν μεταξύ των μη χειρωνακτικών εργατών στο δημόσιο τομέα σε σύγκριση με αυτών που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα. Κάτι αντίστοιχο φαίνεται να συμβαίνει και στις χώρες της Νορβηγίας και Σουηδίας.

Επί προσθέτως, πρέπει να σημειωθεί ότι ένα αρκετά υψηλό ποσοστό του πληθυσμού στις σκανδιναβικές χώρες δεν ανήκουν σε καμία από τις ομάδες που προαναφέρθηκαν. Σε αυτό το σύνολο ψηφοφόρων ανήκουν άνεργοι, φοιτητές, συνταξιούχοι, άνθρωποι που είναι ανίκανοι να εργασθούν, νοικοκυρές, νεοσύλλεκτοι και άλλοι, ένα σύνολο που δε μπορεί να ενσωματωθεί στις υπάρχουσες διαιρετικές τομές. Και αυτή η κατηγορία διακρίνεται από ετερογένεια γεγονός που καθιστά δύσκολο για τα κόμματα να τους ενοποιήσουν.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτόν τον θεμελιώδη μετασχηματισμό, είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι τα τριπολικά κόμματα κατόρθωσαν να ενσωματώσουν την πλειοψηφία αυτών των νέων ψηφοφόρων στην επικρατούσα διαιρετική τομή.

Οι κοινωνικές τάξεις όμως, με την πάροδο του χρόνου, φαίνονται να συγκλίνουν όλο και περισσότερο με αποτέλεσμα να γίνονται όλο και λιγότερο πολιτικά ομογενοποιημένες ενώ εμφανίζουν όλο και περισσότερα όμοια χαρακτηριστικά. Η ομοιογένεια των κοινωνικών στρωμάτων εξασθενεί και μαζί της εξαφανίζεται και το ενδιαφέρον για την κοινότητα ως σύνολο⁵.

Πολύ σημαντική είναι η διάβρωση που παρατηρείται σε ένα κλειστού και αυτάρκη τύπου κοινωνικό χώρο, που μέχρι πρότινος συνέθεταν παραδοσιακά τόσο η αγροτική, όσο και η εργατική τάξη. Σε ένα ταξικό πολιτικό σύστημα, οι ψηφοφόροι θεωρούσαν την επιλογή ενός κόμματος σημαντική, καθώς το κόμμα αυτό αποτελούσε φερέφωνο της κοινωνικής τους ταυτότητας.

Σήμερα, όλο και περισσότεροι ψηφοφόροι νιώθουν λιγότερο συνδεδεμένοι με αυτούς τους δεσμούς, γεγονός που εξηγεί την εκλογική κινητικότητα των τελευταίων χρόνων. Η ανάπτυξη της κινητικότητας συνοδεύεται με αλλαγή της εκλογικής κινητοποίησης: μακροπρόθεσμες δυνάμεις, όπως το ταξικό ενδιαφέρον και η κομματική ταυτότητα γίνονται όλο και λιγότερο σημαντικές στην διαδικασία πρόληψης αποφάσεων, ενώ βραχυπρόθεσμες δυνάμεις έχουν όλο και μεγαλύτερο αντίκτυπο.

Δεν υπάρχουν σημαντικές αποδείξεις που να δείχνουν ότι το σκανδιναβικό πολιτικό σύστημα καταρρέει. Νέα κόμματα εμφανίστηκαν στο προσκήνιο και τα παλαιά κόμματα εξασθένησαν αλλά η βάση της δομής των διαιρετικών τομών και ο κομματικός σχηματισμός παραμένουν τα ίδια. Το σύστημα των πέντε κομμάτων είναι αυτό που υποφέρει από την εκλογική αστάθεια, μετά των Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα παραδοσιακά

---

⁵ Για παράδειγμα, η εργατική τάξη διαφέρει σήμερα περισσότερο σε σχέση με το παρελθόν σε τομείς όπως το εισοδήματα, το νοικοκυριό, τον τρόπο ζωής και καθώς πολλοί εργάτες στοιχεία αφθονίας και κύρους, μπορεί να θεωρήσουν τους Σοσιαλδημοκράτες ως κατάλληλους για τη διεκδίκηση των συμφερόντων τους και έτσι να γίνουν υποκείμενο ασύμβατης πίεσης.

κομμουνιστικά κόμματα και τα φιλελεύθερα, είτε εξαφανίζονται είτε εξασθενούν, τη στιγμή που τα αριστερά σοσιαλιστικά κόμματα καταγράφουν υψηλά ποσοστά. Η δομή των διαιρετικών τομών δεν αλλάζει καθώς οι σοσιαλδημοκράτες μοιράζονται την ίδια ταξική βάση με τους κομμουνιστές. Αυτό που επηρεάζει τα κομμουνιστικά κόμματα είναι η κατάρρευση του κομμουνισμού σε εθνικό επίπεδο. Ομοίως, οι φιλελεύθεροι μοιράζονται την ίδια κοινωνική τάξη με τους συντηρητικούς, οι οποίοι κατάφεραν να ενσωματώσουν την ιδεολογική βάση των φιλελεύθερων κομμάτων με επιτυχία.

Η αύξηση του εκλογικού σώματος σε συνδυασμό με την εξασθένιση των ταξικών δεσμών έκανε πιο ευρύ τον κομματικό ανταγωνισμό και δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάδειξη νέων κομμάτων. Η πολιτική διαμαρτυρία που στόχο έχει τα καθιερωμένα κόμματα φαίνεται να ευνοεί τα νεοεμφανιζόμενα κόμματα που την ενσωματώνουν στη διάταξή τους.

Μεγάλο μέρος της ταξικής βάσης, η οποία κάποτε αποτελούσε το βασικό κοινωνικό θεμέλιο των τριπολικών κομμάτων έχει μετασχηματιστεί. Παρά όμως τις αλλαγές που επήλθαν τα τελευταία χρόνια, τα τριπολικά κόμματα καταφέρνουν να διατηρούν άθικτη την εκλογική τους δύναμη. Ωστόσο, οι βασικές διαιρετικές τομές, ήταν και παραμένουν καλά οργανωμένες και ελεγχόμενες, γεγονός που δεν συντρέχει και με τις νεοϊδρυθείσες. Ανακεφαλαιώνοντας και με κύριο κριτήριο τα παραπάνω συμπεράσματα, η σταθερότητα που παρατηρείται στα σκανδιναβικά πολιτικά συστήματα εξηγείται, και μόνο εάν μια από τις παλαιότερες διαιρετικές τομές εξαφανιστεί, τότε μπορεί να αναδυθεί μια νέα κατάσταση δημιουργώντας μοιραίες συνέπειες στο πολιτικό σύστημα της Σκανδιναβίας.

iii) Πολιτικές ευκαιρίες στο ακλόνητο σκανδιναβικό μοντέλο δημοκρατίας

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η εμφάνιση και η παγίωση νέων κομμάτων στις σκανδιναβικές δημοκρατίες αποτελεί σπάνιο φαινόμενο, καθώς στις χώρες αυτές μπόρεσαν και διατηρήθηκαν ιδιαίτερα σταθερά κομματικά συστήματα. Προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία μια συλλογική δράση, όπως στην προκειμένη περίπτωση η εδραίωση ενός νέου κόμματος, πρέπει να πληρούνται κάποιες απαιτούμενες προϋποθέσεις, όπως μεγαλύτερη πρόσβαση των διεκδικητών στο πολιτικό σύστημα⁶, ανακατατάξεις, ρωγμές και διασπάσεις σε κορυφαία κρατικά κλιμάκια και ελίτ⁷, εμφάνιση νέων συμμάχων με επιρροή⁸ ή ακόμα και μείωση της κατασταλτικής δυνατότητας του κράτους⁹.

Μια βασική συνθήκη για την εμφάνιση νέων κομμάτων, που κατάφεραν να σύρουν μεγάλο μέρος της μερίδας των ψηφοφόρων από τα υπάρχοντα κατεστημένα κόμματα, στη Σκανδιναβία, αποτέλεσε η σύγκλιση πολιτικών και προγραμμάτων που υποστηρίχθηκαν από τους σοσιαλδημοκράτες αλλά και από τους αντιπάλους των. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι ακροδεξιοί ψηφοφόροι έκλειναν στο να εγκαταλείψουν τις παραδοσιακές τους επιλογές όσον αφορά την κομματική υποστήριξη και να πειραματιστούν με τα νέα εκκεντρικά κόμματα.

Στη Σκανδιναβία, η αύξηση του κοινωνικού κράτους πρόνοιας εξαρτήθηκε λιγότερο από την καθαρή εκλογική δύναμη των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων όσο από τη σχέση μεταξύ ενός σε γενικές γραμμές ενωμένου μετριοπαθούς αριστερού χώρου και ενός κατανεμημένου πολιτικού στρατοπέδου (Kitschelt 1997:125). Τα κατεστημένα κόμματα είχαν ένα κίνητρο για τη διαφοροποίηση προϊόντων

---

⁶ Διάσταση που αναφέρεται κυρίως στη διεύρυνση του συμμετοχικού δικαιώματος. Στην ίδια ομάδα παραγόντων περιλαμβάνονται και συγκυρίες όπου το κράτος μετατρέπεται σε άτυπο αρωγό διεκδικήσεων.

⁷ Η εμφάνιση ορατών ρωγμών στον κυρίαρχο πολιτικό συνασπισμό λειτουργεί ως κίνητρο για κινητοποιήσεις. Ανακαλύπτοντας την αδυναμία των φαινομενικά ισχυρών, δημιουργείται διάχυτη αίσθηση ότι η συλλογική δράση μπορεί να στεφθεί με επιτυχία. Ομοίως συμβαίνει και στην περίπτωση των ανακατατάξεων στο κομματικό σύστημα, καθώς δημιουργείται μια γενικευμένη αμφίδρομη κινητικότητα.

⁸ Τα μέλη των κοινωνικών κινήματων διαισθάνονται ότι η ύπαρξη ισχυρών συμμάχων (όπως τα συνδικάτα και τα πολιτικά κόμματα) διευκολύνει την επιτυχία της συλλογικής δράσης και αυτό δημιουργεί όρους για το ξέσπασμα κινηματικής διαμαρτυρίας.

⁹ Η απροθυμία του κράτους να καταστείλει επιδρά καταλυτικά στη συνείδηση των διεκδικητών.

στο χώρο του εκλογικού ανταγωνισμού προκειμένου να προσελκύσουν νέους ψηφοφόρους. Τέτοιες εκλογικές στρατηγικές, εντούτοις, περιέπλεξαν το σχηματισμό συνασπισμών μεταξύ των μη σοσιαλιστικών κομμάτων. Τα πιο κεντρώα κόμματα, πιο συγκεκριμένα, μπήκαν στον πειρασμό να υποστηρίξουν μια σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση μειονοτήτων, για να αποδείξουν τη διακριτικότητα και την αναγκαιότητά τους στη χάραξη πολιτικής και στον κυβερνητικό σχηματισμό. Ως αποτέλεσμα, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο συνασπισμός για το σχηματισμό κυβέρνησης διαμορφώθηκε, ήταν σχεδόν αδύνατο και σπάνιο να αλλάξει η δημόσια πολιτική πέρα από το σοσιαλδημοκρατικό κατεστημένο.

Πριν το 1973, έτος που έκαναν δυναμικά την εμφάνισή τους το Κόμμα Προόδου τόσο στη Δανία όσο και στη Νορβηγία, και στις δύο χώρες έγιναν ριζικές αλλαγές όσον αφορά το πολιτικό σκηνικό. Στη Δανία, μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες κυριαρχίας των σοσιαλδημοκρατών, σχηματίζεται νέα κυβέρνηση συνασπισμού το 1968, στην οποία θα πάρουν μέρος το Συντηρητικό Λαϊκό Κόμμα (Det Konservative Folkeparti), το Κοινωνικό Φιλελεύθερο Κόμμα της Δανίας (Det Radikale Venstre) και το Φιλελεύθερο Κόμμα (Venstre, Danmarks Liberale Parti). Η νέα κυβέρνηση θα δυσκολευτεί πολύ να ξεφύγει από τις κυρίαρχες σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές γεγονός που θα προκαλέσει μεγάλη δυσαρέσκεια και απογοήτευση στο εκλογικό σώμα και θα αντικατασταθεί σύντομα από μια ανανεωμένη σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση συνασπισμού το 1971. Όπως θα δούμε παρακάτω, από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970, θα δημιουργηθεί ένα πρωτοφανές κλίμα αποξένωσης προς τα πολιτικά κόμματα, και η χώρα θα σημειώσει το μεγαλύτερο βαθμό δυσπιστίας προς τους πολιτικούς σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη φορά.

Επιπλέον, εμφανίστηκαν και άλλες αλλαγές εκείνη την περίοδο που έκαναν ακόμα πιο εύφορο το κλίμα για τη δημιουργία νέων κομμάτων. Το σημαντικότερο, όπως αποδείχτηκε, ήταν η αδυναμία προσδιορισμού της ταξικής ταυτότητας και η επακόλουθη χαλάρωση των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και κομμάτων τόσο στο πεδίο των σοσιαλδημοκρατών όσο και στο στρατόπεδο των συντηρητικών. Η αποξένωση προήλθε εξαιτίας των απαντών ταυτόχρονων αλλαγών στους κοινωνικούς δασμούς και τα όργανα, την ενόχληση όσον αφορά την αύξηση στις φορολογικές παροχές, τη δυσαρέσκεια για την αναξιοπιστία της πολιτικής τάξης. Οι

πολιτικές αντιπαραθέσεις και οι συναφείς ταξικές συμμαχίες είχαν ως αποτέλεσμα μια πρωτόγνωρη εκλογική αστάθεια και, σε συνδυασμό με την κατάρτηση του κομματικού συστήματος, ευνόησαν όπως αποδείχθηκε το νεοεμφανιζόμενο *Κόμμα Προόδου* που θα αφομοιώσει ένα λόγο κατά της φορολογίας και κατά του πολιτικού κατεστημένου καθώς και θα καταφέρει να διεισδύσει μέσα στο πολιτικό σύστημα και να προσελκύσει μεγάλο μέρος των ψηφοφόρων.

Το πολιτικό σκηνικό της Νορβηγίας, την ίδια χρονική περίοδο, τέλη δηλαδή της δεκαετίας του 1960 και αρχές του 1970, δε διαφέρει πολύ με αυτό της Δανίας. Το 1965, μετά από μια μακρά κυριαρχία του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος *Εργατικό Κόμμα* (Arbeiderpartiet), ανεβαίνει στην εξουσία κυβέρνηση συνασπισμού στην οποία συμμετέχουν το Συντηρητικό Κόμμα (Høyre), το Κεντρώο Κόμμα (Senterpartiet), το Χριστιανικό Δημοκρατικό Κόμμα (Kristelig Folkeparti), και το Φιλελεύθερο Κόμμα της Νορβηγίας (Venstre), μια νέα κυβέρνηση η οποία θα φέρει ανανέωση στο χώρο των κεντρώων κομμάτων αλλά δεν θα μπορέσει να κρατηθεί μακριά από πολιτικές που θα φέρνουν στο μυαλό των ψηφοφόρων πολιτικές που ακολουθούσαν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα τα προηγούμενα χρόνια. Και στις δύο χώρες που αναφέρθηκαν, οι ουσιαστικές εναλλακτικές λύσεις μεταξύ των καθιερωμένων κομμάτων, την παραμονή της ανόδου των νέων ακροδεξιών κομμάτων, φαίνονται ανύπαρκτες. Την ίδια περίοδο, η έλλειψη εκτίμησης προς τα νορβηγικά κόμματα είχε φτάσει σε υψηλό ποσοστό και για πρώτη φορά το ζήτημα της φορολογίας τέθηκε ως προτεραιότητα για ένα αξιοσημείωτο αριθμό ψηφοφόρων.

Επίσης, το 1972, και μετά από μια ισχυρή εκστρατεία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στη Δανία αλλά και τη Νορβηγία, θα διεξαχθεί δημοψήφισμα σχετικά με την ένταξη των χωρών στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.), με τελικό αποτέλεσμα 63.4% "υπέρ" της ένταξης, στη Δανία και 53.5% "κατά" της ένταξης στη Νορβηγία. Το δημοψήφισμα θα δημιουργήσει ευρεία κινητοποίηση και πόλωση μεταξύ των ψηφοφόρων και των κομματικών ελίτ, ειδικά στην περίπτωση της Νορβηγίας. Η διάθεση πολιτικής δυσπιστίας που επικρατούσε και η επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και κομμάτων θα δημιουργήσουν τις ιδανικές συνθήκες για το σχηματισμό νέων κομμάτων.

Σε αυτό θα συμβάλλει και το γεγονός ότι, τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και οι αρχές της δεκαετίας του 1970, ήταν οι πιο επεκτατικές περιόδους του κράτους πρόνοιας, με χαρακτηριστικό την πρωτοφανή αύξηση φόρων. Επιπλέον, την περίοδο αυτή θα βρεθούν στην εξουσία μη σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις, γεγονός που θα προκαλέσει απογοήτευση στους μη σοσιαλδημοκράτες ψηφοφόρους οι οποίοι ήλπιζαν σε αλλαγή καθεστώτος (Andersen & Bjørklund, 2004: 361). Ακόμα και μετά την εμφάνιση των ακροδεξιών κινήσεων, η σύγκλιση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς τροποποιείται μόνο εν μέρει.

Οι προϋποθέσεις αυτές δεν εντοπίζονται στην περίπτωση της Σουηδίας, όπου οι σοσιαλδημοκράτες θα παραμείνουν στην κυβέρνηση μέχρι το 1976, μια χρονική περίοδο όπου και εδώ το κράτος πρόνοιας παρουσιάζει την πιο επεκτατική του πολιτική, αλλά που η πολιτική δυσπιστία δεν θα πάρει τις διαστάσεις που πήρε στη Δανία και Νορβηγία. Ο συνασπισμός μεταξύ των μη σοσιαλιστικών κομμάτων και στην περίπτωση της Σουηδίας, δεν κατάφερε να ξεφύγει από το σοσιαλδημοκρατικό κατεστημένο και χαρακτηρίστηκε από διασπαστικές κινήσεις και αστάθεια.

Μια βασική διαφορά μεταξύ της Δανίας και Νορβηγίας, από τη μια πλευρά και της Σουηδίας από την άλλη, είναι ότι οι μη σοσιαλιστικές κυβερνήσεις που ανέβηκαν στην εξουσία τις δεκαετίες 1970-80, στην πρώτη περίπτωση της Δανίας και Νορβηγίας, ήταν υπό την ηγεσία των συντηρητικών κομμάτων, ενώ στην περίπτωση της Σουηδίας, η κυρίαρχη πολιτική δύναμη θα συγκεντρωθεί γύρω από το κεντρώο κόμμα, ένα κόμμα κοινωνικά και πολιτικά συνδεδεμένο με φιλελεύθερες πολιτικές, όπως η μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών και η προστασία του περιβάλλοντος.

Με διαφορά είκοσι σχεδόν χρόνων, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Σουηδίας θα βιώσει τις ίδιες συνέπειες, με τα κόμματα της Δανίας και Νορβηγίας, εξαιτίας της περιστολής της εργατικής τάξης και της αυξανόμενης ευημερίας, που οδήγησε σε ανυπολόγιστα έξοδα και ανάγκη για αύξηση των φόρων. Επίσης, η πλειοψηφία του πληθυσμού εξαγριώθηκε εξαιτίας της ξαφνικής και αιφνίδιας απόφασης της πολιτικής ελίτ να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, απόφαση η οποία θα δημιουργήσει περαιτέρω απώλειες μεταξύ του δεσμού κομμάτων και των ψηφοφόρων.

Συνοψίζοντας, μπορεί οι δομές των σκανδιναβικών χωρών να είναι παρόμοιες, οι παράγοντες όμως που μπορούσαν να γεννήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάδειξη νέων κομμάτων άργησαν να εμφανιστούν στη Σουηδία, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980 όμως, στο πολιτικό σύστημα της χώρας επικρατούσε αναταραχή. Από το 1988 έως και τις εκλογές του 1991, η σοσιαλιστική κυβέρνηση αντιμετώπιζε προβλήματα όχι μόνο πολιτικά αλλά και οικονομικά. Με δύο δεκαετίες διαφορά, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Σκανδιναβικές χώρες, η Σουηδία βιώνει μια δομική αλλαγή που επηρεάζει τις παραδοσιακές σχέσεις μεταξύ της εργατικής τάξης και του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από το γεγονός ότι τρία νέα κόμματα, κάνουν σχεδόν ταυτόχρονα την εμφάνιση τους, γεγονός που θα προκαλέσει επιπλέον αναταραχές στο πολιτικό σκηνικό της χώρας: οι Χριστιανοί Δημοκράτες (Kristdemokraterna) το 1991, το Πράσινο Κόμμα (Miljöpartiet de Gröna) το 1988, και τέλος η Νέα Δημοκρατία (Ny Demokrati) επίσης το 1991.

iv) Φιλανδία – " Η εξαιρέση "

Η Φιλανδία είναι η μόνη σκανδιναβική χώρα που αντιστέκεται σθεναρά στις επιρροές του ανερχόμενου νέου ακροδεξιού κινήματος των τελευταίων χρόνων. Αντίθετα με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες, στη Φιλανδία δεν αναπτύχθηκαν αξιόλογες προσπάθειες κομμάτων που ανήκουν στην ακροδεξιά οικογένεια και οι ρίζες αυτού του φαινομένου εντοπίζονται σε δύο τομείς, ιδιαίτερα βασικούς για την ανάπτυξη της ακροδεξιάς ιδεολογίας: το πολιτικό σύστημα και τη μετανάστευση.

Όπως έχει προαναφερθεί, οι σκανδιναβικές χώρες δεν ήταν ιδιαίτερα επιρρεπείς σε ακροδεξιές και φασιστικές ιδεολογίες στα χρόνια που ακολούθησαν το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η μόνη χώρα που ευδοκίμησαν τέτοια κινήματα και είχαν και μεγάλο αντίκτυπο στο πολιτικό σύστημα στη μεταπολεμική Σκανδιναβία, είναι η Φιλανδία.

Την περίοδο πριν και κατά τη διάρκεια του πολέμου η χώρα θεωρούταν ως "το πρώτο οχυρό της Δύσης απέναντι στην Ανατολή". Με το τέλος του πολέμου, μια πιο ρεαλιστική θέση έμοιαζε να κερδίζει έδαφος, ότι δηλαδή η Ανατολή ήταν γεωγραφικά πιο κοντά από ότι η Δύση. Για το λόγο

αυτό, η εξωτερική πολιτική της χώρας επικεντρώθηκε στο να πείσει τόσο τον ίδιο της το λαό, όσο και τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, ότι ανήκει στην δυτική οικογένεια.

Τα χρόνια που ακολούθησαν μετά και το τέλος του ψυχρού πολέμου επέφεραν αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της χώρας, με την πολιτική ατζέντα να αναθεωρείται δραματικά.

Αρχικά αλλάζει η κοινωνική δομή της χώρας και ξαφνικά, συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες που μέχρι πρότινος δήλωναν παραδοσιακά αφοσιωμένες σε συγκεκριμένα κόμματα τώρα δηλώνουν ανοιχτές σε κάθε πολιτική προοπτική. Η οικονομική ανάπτυξη συνδέθηκε με αυτή την οργανική αποκέντρωση, και συνέβαλε στη δημιουργία μιας "νέας μεσαίας τάξης", η οποία δεν παρουσιάζει μια σταθερή πίστη σε κάποιο κόμμα. Αυτή η αλλαγή στην ταξική δομή οδηγεί σε αύξηση του μεγέθους των "διαθέσιμων εκλεκτόρων".

Εξαιτίας της εκλογικής απόκλισης που επικρατεί, οι κοινωνικές ομάδες χάνουν τη συνοχή τους, με σημαντικό αποτέλεσμα να γυρνούν την πλάτη τους στα κόμματα που παλαιότερα υποστήριζαν και στα αστικά κέντρα να παρατηρείται μια αυξανόμενη δυσαρέσκεια απέναντι στο σύνολο της πολιτικής σκηνής. Η παραδοσιακή πολιτική ταυτότητα χάνεται, η κομματική συμμετοχή μειώνεται αισθητά και η μικρής περιόδου εκλογική συμπεριφορά οδηγούν τα κόμματα στο να χάσουν το ισχυρό πολιτικό τους στήριγμα.

Επιπλέον, οι κομματικοί συνασπισμοί μεταξύ τόσο του χώρου της Δεξιάς όσο και αυτή του χώρου της Αριστεράς δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για ανάπτυξη ακροδεξιάς ιδεολογίας και οργανισμών συναφών με αυτού του είδους την ιδεολογία, ειδικότερα σε μια περίοδο όπου κανείς δεν ήθελε να στιγματιστεί με τον χαρακτηρισμό "Ακροδεξιός" (Pekonen & Pertti : 3). Τα νέα ζητήματα που θέτονται και οι κοινωνικό-πολιτικές αλλαγές στη χώρα, κάνουν το πολιτικό σύστημα λιγότερο σταθερό και ιδιαίτερα ανταγωνιστικό αλλάζοντας τα δεδομένα και αναθεωρώντας τις σχέσεις των κομμάτων με τους ψηφοφόρους και ακόμη, επαναπροσδιορίζοντας τη συμπεριφορά και τη στρατηγική τους.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, παρά τις κοινωνικές και εκλογικές αλλαγές, δεν κατάφεραν να ευδοκιμήσουν κινήματα ακροδεξιού λαϊκισμού όπως συνέβη σε αρκετές χώρες της Ευρώπης. Ο βασικός προβληματισμός,

στην περίπτωση της Φιλανδίας, είναι να εξεταστούν οι αιτίες που συνέβαλαν στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος μη γόνιμου σε τέτοιες ιδεολογίες.

V) Το Σκανδιναβικό Μοντέλο

Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και έπειτα, παρατηρείται μια έξαρση ακροδεξιών κομμάτων στο γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης, γεγονός που δεν αφήνει ανεπηρέαστες τις Σκανδιναβικές χώρες. Παρά όμως το γεγονός της επιτυχίας κομμάτων συναφών με την ακροδεξιά ιδεολογία, κυρίως στη Δανία και Νορβηγία όπου τα ποσοστά επιτυχίας στις εκλογές είναι αρκετά υψηλά, η περίπτωση της Σκανδιναβίας, διαφέρει με αυτή της υπόλοιπης Ευρώπης. Τα κόμματα που εμφανίζονται στη Σκανδιναβία μοιάζουν να είναι πιο οικεία σε έναν μέτριο συντηρητισμό, και αν μελετηθούν στην ίδια βάση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κόμματα, δύσκολα θα κατατάσσονταν στην ριζοσπαστική δεξιά. Μέσα στο πολιτικό σύστημα όμως που λαμβάνουν δράση είναι οι κύριοι εκφραστές μιας ακραίας ρητορικής, γεγονός που τα εντάσσει στην ευρωπαϊκή ακροδεξιά οικογένεια.

Η εμφάνιση των *Κομμάτων Προόδου* (Progress Parties, PP) στα τέλη της δεκαετίας του 1970, στη Δανία και Νορβηγία, ξεκινάει ως μια διαμαρτυρία που δεν τα εντάσσει ξεκάθαρα στην ακροδεξιά ιδεολογία. Η πορεία τους στα χρόνια που θα ακολουθήσουν θα καταγράψει αποτυχημένες πολιτικές, αλλαγές στην ηγεσία και στην οργανωτική τους δομή, μια γενική διαδικασία εκμάθησης που θα τα οδηγήσει σταδιακά σε έναν πιο δεξιό απολυταρχισμό που είχε θετικό αντίκτυπο στο εκλογικό σώμα (Kitschelt, 1995). Η ξαφνική επιτυχία των κομμάτων αυτών έθεσε βασικά ερωτήματα για το αν θα μπορέσουν να κρατήσουν το κοινό τους και αν θα ήταν δυνατόν να αυξήσουν τους υποστηρικτές τους στα χρόνια που θα ακολουθούσαν. Η περίπτωση της Σουηδίας, όπου η επιτυχία φάνηκε βραχύβια από τη μια, η περίπτωση της Φιλανδίας από την άλλη όπου δεν παρουσιάζεται μια αξιοσημείωτη κίνηση ακροδεξιού κόμματος, και τέλος οι περιπτώσεις της Δανίας και της Νορβηγίας όπου τα ακροδεξιά κόμματα

γνωρίζουν μια συνεχώς αυξανόμενη αναγνώριση, παρουσιάζουν μια ανομοιογενή εικόνα σε ένα σύνολο χωρών που έχει ομοιότητες στο πολιτικό σύστημα στην πολιτική δομή, στην πολιτισμική ταυτότητα και προκαλεί ερωτήματα γιατί δεν υπήρξε αμοιβαία επιτυχία και πορεία των κινημάτων που εκδηλώθηκαν την ίδια χρονική περίοδο.

Στο κείμενο που ακολουθεί, θα καταγραφεί η πρώιμη παρουσία ακροδεξιών κινήσεων στη Σκανδιναβία, θα αναλυθούν οι σημαντικότερες παρουσίες κομμάτων της εξτρεμιστικής δεξιάς μετά τη δεκαετία του 1970 μέσα από την καταγραφή των ιδεολογικών τους θέσεων, της εκλογικής τους πορείας, των στελεχών του, αλλά και το προφίλ των ψηφοφόρων ώστε να καταλήξουμε στις αιτίες που συνθέτουν αυτή την ανομοιογενή εικόνα.

1) Ιστορική αναδρομή

Προγονικά ακροδεξιά κόμματα και κινήματα εμφανίζονται σε όλες τις σκανδιναβικές χώρες τη δεκαετία του 1930. Και ενώ στην Ευρώπη αντίστοιχες προσπάθειες κερδίζουν έδαφος και χαίρουν της υποστήριξης μιας ευρείας ομάδας πληθυσμού, στη Σκανδιναβία βρίσκουν απήχηση μόνο σε μικρές ομάδες σκληροπυρηνικών ακτιβιστών.

Η πρώτη, και η μεγαλύτερη όπως αποδείχθηκε με τα χρόνια, ακροδεξιά οργάνωση στην ανεξάρτητη Φιλανδία ήταν αυτή του αντικομμουνιστικού *Κινήματος της Larua* ("Laruan liike"), ή αλλιώς *Φασισμού της Larua* το 1929 που είχε τις ρίζες της στον Φιλανδικό Εμφύλιο Πόλεμο του 1918 .

Στην περιοχή της Ostrobothnia κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου υπήρχε μία από τις μεγαλύτερες βάσεις του *Λευκού Στρατού*¹⁰ και τα αντίκομμουνιστικά αισθήματα παρέμεναν ιδιαίτερα έντονα παρά το τέλος του πολέμου στους κατοίκους της περιοχής. Το Νοέμβριο του 1929 στην πόλη Larua της Ostrobothnia, οργανώθηκε συνέδριο της κομμουνιστικής νεολαίας, γεγονός που εξόργισε τους κατοίκους, οι οποίοι εισέβαλαν στο χώρο του συνεδρίου και το διέλυσαν. Θα ακολουθήσουν και άλλες αντίστοιχες δράσεις σε μικρά χρονικά διαστήματα όπως η καταστροφή των

---

¹⁰ Ο Λευκός Στρατός, αποτέλεσε το στρατό της πλευράς των Σοσιαδημοκρατών στον Φιλανδικό Εμφύλιο Πόλεμο του 1919.

γραφείων της κομμουνιστικής εφημερίδας "Pohjan Voima" όπως και αυτά της επίσης κομμουνιστικής "Vaasa". Το κίνημα θα απαιτήσει από την κυβέρνηση την απαγόρευση κάθε κομμουνιστικής δραστηριότητας και θα επιτύχει.

Η δυναμικότητα του κινήματος και η απήχηση που είχε στο κοινό εκείνη την περίοδο, οδήγησε τη φιλανδική κυβέρνηση στη θέσπιση νόμων που ικανοποιούσαν τις απαιτήσεις του και έτσι απαγορεύτηκε κάθε κομμουνιστική εφημερίδα δια νόμου στο όνομα της "Προστασίας της Δημοκρατικής Πράξης". Λίγο αργότερα, το κίνημα ξεκινάει και γίνεται ακόμα πιο ριζοσπαστικό στρέφοντας την προσοχή του ενάντια στην κυβερνητική πολιτική, και ιδιαίτερα απέναντι στους Σοσιαλδημοκράτες έως το 1932 που το κίνημα κρίνεται παράνομο και απαγορεύεται.

Μια νέα οργάνωση, το *Λαϊκό Κίνημα Πατριωτών* (Isänmaallinen kansanliike, IKL), που δημιουργήθηκε στα απομεινάρια του Κινήματος της Larua, κάνει την πρώτη εμφάνισή της το 1932, με στόχο να γίνει "η χριστιανική συνείδηση στο φιλανδικό κοινοβούλιο". Η νέα οργάνωση θα κινηθεί εξαρχής στα πλαίσια της νομιμότητας και θα αποστασιοποιηθεί από τις μεθόδους της προκατόχου της. Στο εκλογικό πρόγραμμα του Λαϊκού Κινήματος Πατριωτών οι ιδέες του αντι-κομμουνισμού και του εθνικισμού είναι ιδιαίτερα έντονες, όπως ακριβώς και στο Κίνημα της Larua αλλά η βασική τους αντίθεση είναι ότι το Λαϊκό Κίνημα Πατριωτών επιλέγει να δράσει μέσα στα πλαίσια του κοινοβουλευτισμού και όχι να στραφεί εναντίον του.

Στο μανιφέστο του κόμματος αναφέρεται ότι: "Η Φιλανδία είναι ένα απόλυτα δημοκρατικό κράτος". Αυτή η απεικόνιση της πολιτικής κατάστασης πραγμάτων, δεν εμπόδισε το κόμμα να προτείνει ένα ανοιχτά φασιστικό σύστημα στο οποίο η επαγγελματική εκπροσώπηση θα αντικαθιστούσε το παλιό κοινοβούλιο. Ο ρόλος του νέου κοινοβουλίου θα ήταν κυρίως συμβουλευτικός. Θα συμμετάσχει στις εθνικές εκλογές το 1933, συνάπτοντας συμμαχία με το συντηρητικό *Κόμμα Εθνικού Συνασπισμού* (Kokoomus) καταφέροντας να κερδίσει 14 έδρες από τις 200. Θα καταφέρει να διατηρήσει τις θέσεις του και στις εκλογές του 1936 αλλά το 1939 θα μειωθούν στις 8. Η οργάνωση θα απαγορευτεί έπειτα από επιμονή της ΕΣΣΔ, τέσσερις μέρες μετά την υπογραφή ανακωχής μεταξύ Φιλανδίας και ΕΣΣΔ στις 19 Σεπτεμβρίου 1944.

Την ίδια σχεδόν περίοδο, μεταξύ 1933-1945 εμφανίζεται στη Νορβηγία η λεγόμενη *Εθνική Ενοποίηση* (*Nasjonal Samling*), ένα κόμμα με φασιστικά χαρακτηριστικά που ιδρύεται από τον πρώην υπουργό άμυνας Vidkun Quisling¹¹. Παρόλο που το κόμμα δεν κατάφερε να κερδίσει πάνω από το 2.5% σε όλες τις εθνικές εκλογές που συμμετείχε, κατάφερε να αφήσει το στίγμα του και να αποτελέσει κατασταλτικό παράγοντα στην πολιτική σκηνή της χώρας. Το κόμμα θα αφομοιώσει ιδεολογίες όπως αυτή του αντισημιτισμού, του λουθηρανισμού, του αυταρχισμού, του κορπορατισμού και του αντι-μασονισμού και σε συνδυασμό με τις απόψεις του περί θρησκείας¹² και τη συνεργασία του με το *Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα* "NSDAP", θα οδηγηθεί στον αποκλεισμό του από τα υπόλοιπα εδραιωμένα κόμματα τα οποία και θα αρνηθούν οποιαδήποτε συνεργασία μαζί του.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου και κατά την περίοδο της κατοχής της Νορβηγίας το κόμμα θα συνεργαστεί με τους Γερμανούς σχηματίζοντας κυβέρνηση "φερέφωνο" υπό τον Josef Terboven. Μετά το τέλος του πολέμου το κόμμα απαγορεύτηκε και τα μέλη του κατηγορήθηκαν για συνεργασία με τον εχθρό. Περίπου 50.000 άτομα κλήθηκαν σε δίκη και σχεδόν οι μισοί από αυτούς καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης. Ο αρχηγός Vidkun Quisling μαζί με άλλα υψηλά στελέχη του κόμματος καταδικάστηκαν για εγκλήματα πολέμου και εκτελέστηκαν¹³.

Στη Δανία, στις 16 Νοεμβρίου του 1930 θα δημιουργηθεί το λεγόμενο *Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Δανίας* (*Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti*) υπό την ηγεσία του Cay Lembcke χωρίς όμως να καταφέρει να κερδίσει έστω και ένα μικρό ποσοστό στις εκλογές του 1932. Το 1933 νέος πρόεδρος του κόμματος θα γίνει ο Frits Clausen. Υπό την ηγεσία του Clausen, το κόμμα θα υιοθετήσει τον εθνικισμό και θα επιδιώξει τη δημιουργία μιας ισχυρής σχέσης μεταξύ της Δανίας και της ναζιστικής Γερμανίας. Η πολιτική του Clausen δεν θα αποδειχτεί ιδιαίτερα δημοφιλής ανάμεσα στους ψηφοφόρους και η

---

¹¹ Το κόμμα ισχυριζόταν ότι ιδρύθηκε στις 17 Μαΐου, ημέρα εθνικής γιορτής για τη Νορβηγία, αλλά στην πραγματικότητα ιδρύθηκε λίγες μέρες νωρίτερα στις 13 Μαΐου 1933.

¹² Θεωρούσε τους Vikings ως μια προ-χριστιανική θρησκεία

¹³ Η νομιμότητα των προτάσεων έχει ξεταστεί εντούτοις, δεδομένου ότι η Νορβηγία δεν είχε την εν καιρώ ειρήνης θανατική ποινή, και η θανατική ποινή για τα πολεμικά εγκλήματα πρέπει να πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια ενός πολέμου, σύμφωνα με το τότε νορβηγικό σύνταγμα.

υποστήριξη που θα λάβει εντοπίζεται κυρίως ανάμεσα στη γερμανική μειονότητα στο νότιο μέρος της χώρας.

Στις εκλογές του 1939 το κόμμα θα κερδίσει 3 θέσεις στο εθνικό κοινοβούλιο (Folketing) που αντιστοιχούσε στο 1.8% των ψηφοφόρων. Την ίδια εικόνα θα παρουσιάσει και στις εκλογές του 1943 όπου θα καταφέρει να διατηρήσει τις θέσεις στο κοινοβούλιο χωρίς όμως να αυξήσει καθόλου το ποσοστό του. Το κόμμα θα διαλυθεί επισήμως μετά το τέλος του πολέμου, τον Μάιο του 1945.

Στη Σουηδία θα εμφανιστούν ασθενείς κινήσεις ακροδεξιάς ιδεολογίας. Το 1933, θα ιδρυθεί το *Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα*, (Nationalsocialistiska Arbetarpartiet, NSAP) από τον Sven Olof Lindholm. Το κόμμα θα μιμηθεί τα βήματα του γερμανικού "NSDAP" με βασική όμως διαφορά το στοιχείο του αντι-καπιταλισμού, στο οποίο δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη ρητορική του. Το κόμμα σταδιακά θα αρχίσει να απομακρύνεται από το μοντέλο του Hitler και θα εγκαταλείψει τους στενούς δεσμούς με τη Γερμανία στο βωμό της δημιουργίας ενός νέου μοντέλου, περισσότερο εθνικιστικού. Το 1938 θα αλλάξει και η ονομασία του σε *Σουηδική Σοσιαλιστική Ενοποίηση* (Svensk Socialistisk Samling), αφήνοντας πίσω του κάθε δεσμό με τη ναζιστική ιδεολογία και κινούμενο προς ένα πιο φασιστικό πρότυπο. Το 1945 θα διαλυθεί οριστικά.

Το 1930 θα εμφανιστεί το *Εκκλησιαστικό Λαϊκό Κόμμα* (Kyrkliga Folkpartiet, KF) ένα προ-φασιστικό κόμμα από τον Ivar Rhedin, έναν ιερέα της Εκκλησίας της Σουηδίας. Το κόμμα θα επιχειρήσει συνεργασία με το Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα, χωρίς όμως επιτυχία. Παρόλο που και τα δύο κόμματα ήταν οπαδοί του αντισημιτισμού, οι προσεγγίσεις τους απέναντι στους Εβραίους ήταν διαφορετικές. Από τη μία το Εκκλησιαστικό Λαϊκό Κόμμα ήταν αντίθετο με τους Εβραίους σαν θρησκευτική κοινότητα, και από την άλλη η Σουηδική Σοσιαλιστική Ενοποίηση ήταν αντίθετη με τους Εβραίους ως φυλή.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδοτεί ένα νέο ξεκίνημα για τα κόμματα που εκφράζουν ακραία δεξιά ιδεολογία, με χαρακτηριστικό έναν γενικότερο αναπροσδιορισμό ιδεολογιών και μορφών δράσης.

Από τη δεκαετία του 1960 ο όρος της άκρας δεξιάς στη Φιλανδία θα ταυτιστεί με μικρές ανεξάρτητες οργανώσεις που επικεντρώνουν την

προσοχή τους στην κυβερνητική εξωτερική πολιτική και στην προσωπικότητα του τότε πρωθυπουργού Urho Kaleva Kekkonen .

Το *Συνταγματικό Κόμμα της Φιλανδίας* (Perustuslaillinen Oikeistorvolue, POP), θα ιδρυθεί από τον Georg Ehrnrooth, με αφορμή το αίτημα του τότε προέδρου της χώρας, Kekkonen, για επανεκλογή του, για τέταρτη συνεχόμενη φορά, χωρίς να λάβει μέρος εκλογική διαδικασία, ένα αίτημα που θα δεχθούν τα 5/6 των κομμάτων του κοινοβουλίου. Το νεοϊδρυθέν κόμμα θα υποστηρίξει ότι αυτού του είδους η εκλογή αντιτίθεται στις αρχές της Δυτικής Δημοκρατίας, θα καταφέρει να εκπροσωπηθεί στο εθνικό κοινοβούλιο για κάποια χρόνια και θα αποτελέσει τη δεκαετία του 1970, τον εκφραστή μιας μετριοπαθούς ακροδεξιάς πολιτικής, με μέλη κυρίως σουηδόφωνους μεγαλο-αστούς.

ii) Ο σύγχρονος ακροδεξιός λαϊκισμός: Ίδρυση, εξέλιξη, ηγεσία και εκλογική πορεία

Στον γεωγραφικό χώρο της Σκανδιναβίας, τέσσερα είναι τα σύγχρονα κόμματα που μπορούν να τοποθετηθούν αδιαμφισβήτητα στην ακροδεξιά πολιτική οικογένεια, το δανέζικο *Κόμμα Προόδου* (1972-2001), το νορβηγικό *Κόμμα Προόδου* (1973-), το *Λαϊκό Κόμμα της Δανίας* (1995-) και το σουηδικό κόμμα *Νέα Δημοκρατία* (1991-2000).

Το 1972, ξεκινάει μια νέα σελίδα στην ιστορία της σκανδιναβικής πολιτικής σκηνής. Είναι η χρονιά που ο Mogens Glistrup, εγκαινιάζει στη Δανία, το επονομαζόμενο *Κόμμα Προόδου* (Fremskridtspartiet). Το κόμμα θα αυξήσει ραγδαία τη δημοτικότητά του μετά την εμφάνιση του αρχηγού και ιδρυτή του στην τηλεόραση, όπου θα απεδείκνυε ότι πλήρωσε 0% εισερχόμενο φόρο. Το νεοϊδρυθέν Κόμμα Προόδου θα αποτελέσει ένα κόμμα διαμαρτυρίας, στο περιθώριο του πολιτικού συστήματος της χώρας, και θα καταταχθεί στην ακροδεξιά κλίμακα του πολιτικού φάσματος εξαιτίας της πολιτικής και οικονομικής φιλελεύθερης ρητορικής του, με βασική του πρόταση τη μείωση της φορολογίας και την περικοπή των κυβερνητικών εξόδων. Στις εθνικές εκλογές του 1973, μια χρονιά μετά την ίδρυσή του, θα καταφέρει να κερδίσει 28 από τις 179 θέσεις του κοινοβουλίου, και με ποσοστό 15.9% των ψήφων, κατάφερε να γίνει το δεύτερο σε δύναμη κόμμα στη χώρα. Παρά το γεγονός της υψηλής του

αποδοχής από τους ψηφοφόρους, δε θα πάρει μέρος στο συνασπισμό κυβέρνησης που δημιουργήθηκε μετά τις εκλογές καθώς τα υπόλοιπα κόμματα αρνήθηκαν να συνεργαστούν μαζί του.

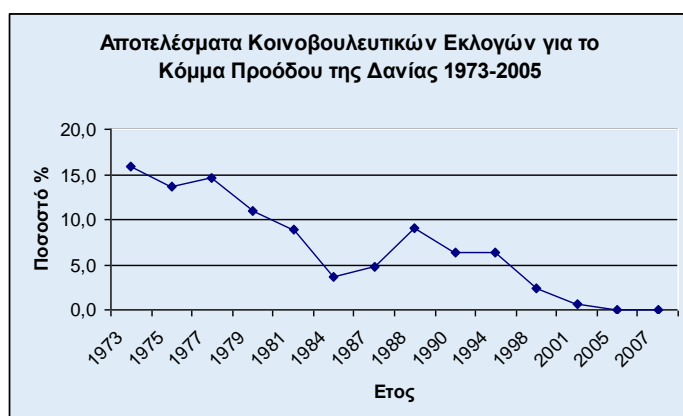
Το Κόμμα Προόδου θα εδραιωθεί υπό την ηγεσία του Mogens Glistrup στη δεκαετία του 1970 αλλά έκτοτε θα βιώσει μια χρόνια αναταραχή στην ηγεσία και η εκλογική υποστήριξή του θα υποχωρήσει σε κρίσιμο επίπεδο. Ενώ λοιπόν ο Glistrup θα βρεθεί στη φυλακή για φοροδιαφυγή στις αρχές του 1980, τη θέση του στο Κοινοβούλιο, τα καθήκοντά του αλλά και την πραγματική ηγεσία του κόμματος, θα αναλάβει η Pia Kjaersgaard. Ο Glistrup την περίοδο αυτή θα γίνεται όλο και πιο ακραίος και θα ξεκινήσει να περιθωριοποιείται μέσα στο κόμμα που ο ίδιος ίδρυσε. Στις εκλογές το 1987 θα επανεκλεγεί στο κοινοβούλιο αλλά η επιρροή που ασκεί πλέον στα στελέχη του κόμματος είναι μηδαμινή. Στις αρχές του 1990 θα προσπαθήσει να προωθήσει ένα νέο και ριζοσπαστικότερο κόμμα το λεγόμενο *Κόμμα Ευημερίας* (Trivselspartiet) το οποίο όμως δεν θα καταφέρει να εκπροσωπηθεί στο κοινοβούλιο αφού κατόρθωσε να πάρει μόλις 0.5% των ψήφων. Ο Mogens Glistrup υπήρξε αναμφισβήτητα ένα λαμπρό νομικό μυαλό. Εντούτοις, το αλαζονικό του ύφος προκάλεσε πολλές δημόσιες αντιδράσεις γεγονός που είχε αντίκτυπο και στο κόμμα και συνέβαλε αρκετά στην οριστική του αποβολή από αυτό το 1991.

Το Κόμμα Προόδου ήταν το πιο πετυχημένο ακροδεξιό κόμμα στη δεκαετία του 1970. Στις εκλογές του 1975 θα διατηρήσει σταθερό το ποσοστό των ψήφων, κερδίζοντας το 13.6%, και καταλαμβάνοντας 24 θέσεις στο κοινοβούλιο, στις εκλογές του 1977 θα κερδίσει το 14.6% και 26 θέσεις στο εθνικό κοινοβούλιο ενώ το 1979 θα καταλάβει 20 θέσεις και το 11.0% του ποσοστού των ψηφοφόρων. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 παρατηρείται μια ραγδαία κάμψη της υποστήριξης προς το κόμμα, την περίοδο υπό την ηγεσία της Kjaersgaard φαίνεται να ανακάμπτει κερδίζοντας στις εκλογές του 1988 9.0% των ψήφων και 16 θέσεις στο κοινοβούλιο ενώ στις εκλογές του 1990 και του 1994 θα κινηθεί στο 6.4%.

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980 το κόμμα θα συνεχίσει να μένει στο περιθώριο, αλλά με την αλλαγή ηγεσίας, το 1984 θα γίνει μια προσπάθεια συνεργασίας με τα υπόλοιπα κόμματα. Η νέα αρχηγός θα δώσει ένα προφίλ υπευθυνότητας στο κόμμα και θα καταφέρει να σταθεροποιήσει την εκλογική υποστήριξη προς αυτό μέχρι και τις εκλογές

του 1994. Τον Ιούλιο του 1994 η Kjaersgaard θα εκδώσει ένα φυλλάδιο στο οποίο θα υποστηρίζεται ότι το κόμμα, όσον αφορά τους περισσότερους τομείς της πολιτικής, βρίσκεται πιο κοντά στην ιδεολογία των συντηρητικών και των φιλελευθέρων και ότι αυτά τα τρία κόμματα θα μπορούσαν να επιχειρήσουν τη δημιουργία ενός ευρύτερου συνασπισμού, υπο το φάσμα του συντηρητικού κόμματος, ώστε να σχηματίσουν πλειοψηφία στις ερχόμενες εκλογές του ίδιου έτους με στόχο το σχηματισμό μιας εναλλακτικής λύσης απέναντι στη σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση. Παρά τη θετική ευχάριστη αποδοχή της πρότασης, τόσο από τους συντηρητικούς όσο και από τους φιλελευθέρους, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής καμπάνιας, προηγήθηκαν γρήγορα αντιδράσεις μεταξύ των κομμάτων, αποδεικνύοντας την μεγάλη αδυναμία της συμμαχίας.

Η διάσπαση του 1995 φαίνεται να αποδυναμώνει ριζικά το κόμμα το οποίο θα λάβει ιδιαίτερως χαμηλά ποσοστά στις εθνικές εκλογές, μέχρι και το 2005, έτος που θα πάψει πλέον να παίρνει μέρος εκλογικές αναμετρήσεις. Με την αποχώρηση της Pia Kjaersgaard, την ηγεσία του

κόμματος θα αναλάβει η Kirsten Jacobsen, η οποία εκπροσωπούσε το κόμμα στη βουλή από το 1973 και απόκτησε θετική φήμη λόγω του ταλέντου της στην αποκάλυψη πολιτικών σκανδάλων (Andersen & Bjørklund,

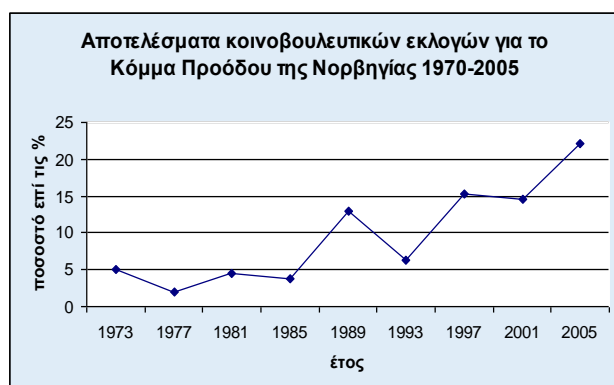
2004: 364) και χάρις στη δημοτικότητα της νέας αρχηγού το κόμμα θα μπορέσει να κερδίσει 2,4% του ποσοστού των ψήφων στις εκλογές του 1998 και 4 έδρες στο κοινοβούλιο. Η Jacobsen θα αποχωρήσει το 1998 για προσωπικούς λόγους και η προεδρία του κόμματος θα αλλάξει έκτοτε ανά τακτά χρονικά διαστήματα προσδίδοντας ένα επιπλέον στοιχείο αστάθειας. Στις 2 Ιανουαρίου του 2000 η εθνική επιτροπή του κόμματος θα εκλέξει και πάλι τον Glistrup ως *de facto* αρχηγό του και θα τον ορίσει αρχηγό της προεκλογικής του καμπάνιας.

Το Κόμμα Προόδου (Fremskrittspartiet – FrP) στη Νορβηγία, ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1973 από τον Anders Lange, περισσότερο ως κίνημα

διαμαρτυρίας ενάντια στην υψηλή φορολογία, τις επιχορηγήσεις και τον κρατικό παρεμβατισμό παρά ως τυπικό πολιτικό κόμμα. Η έμπνευση για την ίδρυση του προήλθε από την απρόσμενη επιτυχία, του αντίστοιχης θεματολογίας, Κόμματος Προόδου στη Δανία. Το όνομά του αρχικά ήταν : *Το κόμμα του Anders Lange για τη σημαντική μείωση των φόρων, των τιμών και της κυβερνητικής παρέμβασης* (Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep, ALP). Στις εκλογές της ίδιας χρονιάς έλαβε το 5% των ψήφων και τέσσερις έδρες στο εθνικό κοινοβούλιο.

Το πολιτικό μήνυμα του κόμματος με την πάροδο του χρόνου μεταβλήθηκε, με συνέπεια να μεταβληθεί και το κοινωνικό προφίλ των ψηφοφόρων του. Στη θεματολογία του μπορούμε να διακρίνουμε τρεις διαδοχικές φάσεις. Στο ξεκίνημα εστιάζεται αποκλειστικά στο ζήτημα της φορολογίας, χαρακτηρίζοντάς το ως απαράδεκτο σε επίπεδο φόρων, επιχορηγήσεων και κανονισμών, σταδιακά αρχίζει να υπερασπίζεται θέσεις υπέρ της ελεύθερης αγοράς που το καθιστούν προάγγελο του νεοφιλελευθερισμού στην πολιτική σκηνή της Νορβηγίας, στον κυβερνητικό παρεμβατισμό και ενάντια στο σοσιαλδημοκρατικό "κράτος νταντάδων" (nanny state) και από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 μέχρι σήμερα το περίοπτο ζήτημα είναι η μετανάστευση.

Μετά το θάνατο του Lange το 1974, ανέλαβε προσωρινά την προεδρία ο Eivind Eckbo (1974 – 1975) τον οποίο διαδέχθηκε ο Arve Lønnum μέχρι το 1978 που ανέλαβε ο σημερινός πρόεδρος Carl Ivar Hagen. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Arve Lønnum, το 1977, το κόμμα μετονομάστηκε σε Κόμμα Προόδου.

Η επιτυχία του 1973 δεν είχε την αναμενόμενη συνέχεια και στις εκλογές του 1977, όπου το Κόμμα Προόδου της Νορβηγίας δεν κατάφερε να εκλέξει βουλευτή, στις επόμενες εκλογές όμως κατέλαβε

και πάλι 4 έδρες. Μετά από μια σύντομη πτώση της εκλογικής του δύναμης

το 1985, επανήλθε το 1989 ως το τρίτο μεγαλύτερο κόμμα με ποσοστό 13%. Οι εσωτερικές διαμάχες μείωσαν στο μισό την εκλογική του δύναμη το 1993 και την επόμενη χρονιά τέσσερις βουλευτές της λεγόμενης φιλελεύθερης πτέρυγας αποχώρησαν και σχημάτισαν το *Κόμμα Ελευθέρων Δημοκρατών* (Fridemokratene). Το 1997 έγινε ξανά το τρίτο κόμμα με ποσοστό 15,3%.

Πριν τις εκλογές του 2001 η δημοτικότητά του έφτασε σε πολύ υψηλό επίπεδο, όμως η εμπλοκή υψηλόβαθμων στελεχών του κόμματος σε ερωτικά σκάνδαλα και η αντιδημοκρατική αντιμετώπιση των εσωτερικών αντιπάλων του προέδρου, οι οποίοι αποχώρησαν και δημιούργησαν νέο κόμμα με την ονομασία *Δημοκράτες* (Demokratene) το οδήγησαν και πάλι στην τρίτη θέση με ποσοστό 14.6%. Οι διαπραγματεύσεις για το σχηματισμό κυβέρνησης διήρκεσαν περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη φορά στη μεταπολεμική ιστορία της Νορβηγίας. Η κυβέρνηση συνασπισμού που σχηματίστηκε μετά τις εκλογές, υπό τον Bondevik, αποτελείται από τους Χριστιανούς Δημοκράτες (Kristelig Folkeparti), το *Συντηρητικό Κόμμα* "Conservative Party" (Høyre) και τους *Φιλελεύθερους* (Venstre)¹⁴ και εξαρτάται από τη στήριξη του Κόμματος Προόδου. Για να εξασφαλίσει αυτή τη στήριξη, ο συνασπισμός των τριών κομμάτων ανακοίνωσε ότι η πολιτική τους θα περιλαμβάνει μειώσεις φόρων, επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων και έκδοση άδειας της κατασκευής του επίμαχου εργοστασίου παραγωγής ενέργειας με καύση φυσικού αερίου. Η ανακοίνωση της υποστήριξης από τον Carl I. Hagen, πρόεδρο του Κόμματος Προόδου συνοδευόταν από μια λίστα περαιτέρω απαιτήσεων ως όρο για μια αποδεκτή συνεργασία.

Αποτέλεσμα αυτών των πιέσεων ήταν να δοθεί σε μέλη του Κόμματος Προόδου η προεδρία στις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές οικονομικών¹⁵ και κοινωνικών θεμάτων που έχουν ως αντικείμενο εργασιών τον εθνικό προϋπολογισμό και την κοινωνική πρόνοια αντίστοιχα, δυο θέματα κλειδιά στην κρατική πολιτική της Νορβηγίας. Η υποψηφιότητα του Hagen για την τιμητική θέση του προέδρου του

---

¹⁴ Οι Φιλελεύθεροι είναι ένας συνδυασμός χωρίς προηγούμενο στην ιστορία των κυβερνήσεων συνασπισμού της Νορβηγίας.

¹⁵ Η θέση του προέδρου της επιτροπής οικονομικών θεωρείται από τις πλέον τιμητικές και κατά παράδοση σ' αυτήν τοποθετούνται μέλη του κυβερνώντος κόμματος ή κομμάτων.

κοινοβουλίου¹⁶, που ο ίδιος προωθούσε, απορρίφθηκε με την αιτιολογία πως θα ήταν πολύ διχαστική. Λίγες μέρες μετά το σχηματισμό της κυβέρνησης, τον Οκτώβριο του 2001, στην συζήτηση για την ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση ο Hagen ανακοίνωσε πως το κόμμα του έχει υπόψη του να προσπαθήσει να αντικαταστήσει κάποιους υπουργούς στο μέλλον.

Η αποχώρηση των πιο ακραίων στελεχών αποδυνάμωσε το κόμμα, αλλά ταυτόχρονα έδωσε στα υπόλοιπα παραδοσιακά κόμματα το άλλοθι που χρειαζόταν για να καθίσουν με το Κόμμα Προόδου στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Όπως χαρακτηριστικά σχολιάστηκε στον τύπο : “η μεταμόρφωση από πολιτικό παρία σε απαραίτητο καταλύτη για το σχηματισμό μιας νέας κέντρο-δεξιάς συμμαχίας, υπήρξε αξιοσημείωτα άμεση για τον πρόεδρο του Κόμματος Προόδου Carl I. Hagen” (James, 2004). Ο ρόλος της ηγεσίας, άλλωστε, στην περίπτωση του κόμματος της Νορβηγίας φέρεται ότι είναι καθοριστικός παράγοντας για την εξέλιξη του κόμματος, κάτι που το συναντάμε και στις τέσσερις υπό εξέταση χώρες.

Ο οικονομολόγος, σύμβουλος επιχειρήσεων, Hagen ανέλαβε την προεδρία σε μια κρίσιμη στιγμή για το κόμμα, σε ηλικία 33 ετών. Κατάφερε να επαναφέρει την πειθαρχία στο σχεδόν διαλυμένο κόμμα, και σήμερα 27 χρόνια αργότερα είναι ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης, για μερικούς ιδιοκτήτης του κόμματος. Επιβίωσε από τα αγριεμένα πλήθη που του πετούσαν ντομάτες και αυγά, τα ερωτικά σκάνδαλα στα οποία ενεπλάκησαν στενοί συνεργάτες του, τις διαμάχες για την εξουσία μέσα στο κόμμα και τις διακυμάνσεις των εκλογικών αποτελεσμάτων.

Είναι καλός ομιλητής, άριστος στο χειρισμό των ΜΜΕ και ικανός να αντιστρέφει την κριτική που του ασκείται παρουσιάζοντάς την ως επίθεση των ελίτ στους απλούς πολίτες. Ο Τύπος τον περιγράφει ως λαϊκιστή και πολιτικό χαμαιλέοντα, που αλλάζει τις απόψεις του για σημαντικά πολιτικά ζητήματα ανάλογα με το τι πιστεύει πως θα φέρει περισσότερες ψήφους στο κόμμα. Η επιθετική ρητορική του τα τελευταία χρόνια έχει ως μόνιμο στόχο τους μετανάστες τους οποίους χαρακτηρίζει ως απειλή για το Νορβηγικό πολιτισμό. Έχει χαρακτηρίσει τεμπέληδες όσους ζουν από τα κοινωνικά επιδόματα και διεφθαρμένους αυτούς που επιχορηγούνται από

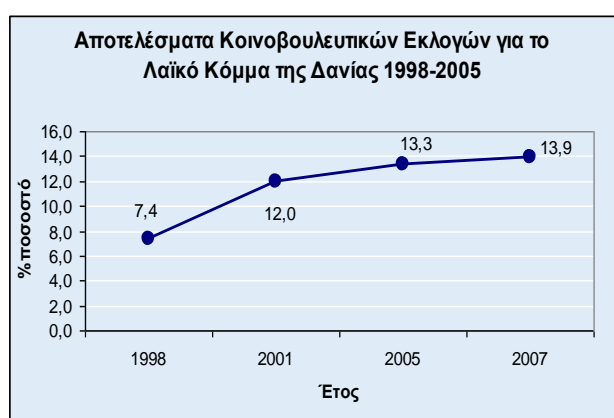
---

¹⁶ Η θέση του προέδρου του κοινοβουλίου, την οποία κατά παράδοση καταλαμβάνει μέλος του μπλοκ των κομμάτων που έχει τον έλεγχο της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.

το κράτος¹⁷. Προβάλλει έντονα τη συνεργασία του με την κυβέρνηση, όταν το απαιτούν οι περιστάσεις, ως πράξη υπεύθυνου πολιτικού ηγέτη.

Σε μια δημοσκόπηση¹⁸ το Νοέμβριο του 2002, την ίδια εποχή που το Κόμμα Προόδου ήταν πρώτο κόμμα στις δημοσκοπήσεις, ο Hagen ήταν ο δημοφιλέστερος για το αξίωμα του πρωθυπουργού. Έχει δηλώσει πως θα παραιτηθεί από την προεδρία του κόμματος το 2006. Τη θέση του θα πάρει στην ηγεσία του κόμματος η μέχρι πρότείνως αντιπρόεδρος και πρόεδρος της επιτροπής οικονομικών του κοινοβουλίου Siv Jensen και ο αποχωρήσας Hagen θα γίνει αντιπρόεδρος του κοινοβουλίου. Στις τελευταίες εκλογές του 2005, το κόμμα διπλασίασε σχεδόν τη δύναμή του κερδίζοντας το 22.1% των ψήφων και 38 θέσεις στο εθνικό κοινοβούλιο, καταλαμβάνοντας έτσι τη δεύτερη θέση εκλογικής δύναμης στη χώρα.

Στα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1990, οι προσωπικές διαμάχες στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής ομάδας του Κόμματος Προόδου στη Δανία, θα συσσωρευθούν, με αφορμή τη συγκέντρωση εξουσίας γύρω από την τότε πρόεδρο Pia Kjaersgaard. Το 1995, η Pia Kjaersgaard μαζί με τους Kristian Thulesen Dahl, Poul Nødgaard και Ole Donner θα αποχωρήσουν από το Κόμμα Προόδου και θα ιδρύσουν ένα νέο κόμμα, με την ονομασία *Λαϊκό Κόμμα Δανών* (Dansk Folkeparti). Στην αρχή, το νέο κόμμα δεν παρέκκλινε ιδεολογικά από τον προκάτοχό του, αλλά γρήγορα θα εγκαταλείψει τα τελευταία κατάλοιπα του νεοφιλελευθερισμού που κουβαλούσε ως κληρονομιά από το Κόμμα Προόδου και θα εστιάσει σε άλλα ζητήματα, όπως αυτό της μετανάστευσης και των εθνικιστικών εκκλήσεων.

Το Λαϊκό Κόμμα Δανών, κάνοντας την πρώτη εκλογική του εμφάνιση το 1998 κατάφερε να κερδίσει 13 θέσεις στο κοινοβούλιο με ποσοστό 7.4%. Στις επόμενες εκλογές του

¹⁷ Aftenposten, 11/2/2004

¹⁸ Δημοσκόπηση της εταιρείας MMI για το περιοδικό "Se og Hoer", αναδημοσίευση στην Aftenposten 5/11/2002.

2001 θα καταφέρει να αυξήσει το ποσοστό του στο 12% κερδίζοντας 22 θέσεις στο εθνικό κοινοβούλιο, καταλαμβάνοντας έτσι την τρίτη θέση εκλογικής δύναμης στη χώρα και θα υποστηρίξει την κυβέρνηση συνασπισμού μεταξύ του Συντηρητικού Λαϊκού Κόμματος (Konservative Folkeparti) και των Φιλελεύθερων (Venstre) υπό την πρωθυπουργία του Anders Fogh Rasmussen με αντάλλαγμα την εφαρμογή σκληρών απαιτήσεων, όπως περισσότερο αυστηρές πολιτικές στο ζήτημα της μετανάστευσης. Στις εκλογές του 2005, θα αυξήσει και άλλο το ποσοστό του στο 13.2% και 24 θέσεις στο κοινοβούλιο. Την αμέσως επόμενη χρονιά, παρατηρούμε τη δημοτικότητά του να ανεβαίνει κατακόρυφα στις σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης, μετά την αντιπαράθεση που δημιουργήθηκε με τη δημοσίευση των σκίτσων του Μωάμεθ. Στις τελευταίες εκλογές του 2007 κατάφερε και διατήρησε το ποσοστό του στο 13.8% και αύξησε τις θέσεις στο κοινοβούλιο στις 25.

Η δυναμική κίνηση στη Σουηδία, γίνεται στις αρχές του 1990, όταν το κόμμα *Νέα Δημοκρατία* (Ny Demokrati) καταφέρνει να κερδίσει το ποσοστό του 6,7% των ψήφων στις εθνικές κοινοβουλευτικές εκλογές του 1991. Το κόμμα ιδρύεται στις 4 Φεβρουαρίου του 1991, από τους Bert Karlsson¹⁹ και Ian Wachtmeister²⁰. Η προεκλογική καμπάνια για τις εκλογές του 1991 τράβηξε την προσοχή των ΜΜΕ, με ένα ιδιαίτερα στίλ που δε θύμιζε τίποτα σε παραδοσιακή πολιτική εκστρατεία²¹.

Το πρόγραμμά τους θα επικεντρωθεί σε τέσσερα βασικά στοιχεία: ότι τα κατεστημένα πολιτικά κόμματα και οι πολιτικοί δεν αντιπροσωπεύουν το "λαό", ότι πρέπει να μειωθούν οι φορολογικοί συντελεστές και να ιδιοτικοποιηθούν οι δημόσιες υπηρεσίες, να μειωθεί ο αριθμός των μεταναστών και τέλος ότι "η πολιτική πρέπει να είναι ευχάριστη" (Rydgren, 2004: 9). Η Νέα Δημοκρατία, ήδη πριν ακόμα την επίσημη ίδρυση του κόμματος, φαινόταν ιδιαίτερα δημοφιλής στις δημοσκοπίσεις, οι οποίες έβλεπαν να ξεπερνάει το 4% και να καταφέρνει να εκπροσωπείται στο

---

¹⁹ Ιδιοκτήτης δισκογραφικής εταιρείας και Luna Park, που διέθετε την εικόνα ενός "ανθρώπου του λαού".

²⁰ Επιχειρηματίας, συνδεδεμένος με την ακροδεξιά ομάδα προβληματισμού Η Νέα Ευημερία (Den Nya Välfärden), και συγγραφέας δημοφιλών βιβλίων στα οποία σατύριζε τους Σουηδούς πολιτικούς και τη γραφειοκρατία της χώρας. Διέθετε την εικόνα του ανθρώπου της ανώτερης τάξης, με τον τίτλο του κόμη, και με παρελθόν ηγέτη διαφόρων εταιρειών στο βιομηχανικό τομέα.

²¹ Είχαν ηχογραφήσει ύμνο και είχαν υιοθετήσει μία γελαστή φιγούρα (smiling face) για logo του κόμματος.

κοινοβούλιο. Παρά το γεγονός αυτό, οι αντιπαλοί του θεωρούσαν και ήλπιζαν ότι το νέο κόμμα δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένα παροδικό φαινόμενο το οποίο θα εξασθενούσε πριν τις επικείμενες εκλογές. Οι 25 κοινοβουλευτικές θέσεις που κέρδισε η Νέα Δημοκρατία και το ποσοστό του 6,7% διέψευσαν τις προσδοκίες τους.

Στον κυβερνητικό συνασπισμό που δημιουργήθηκε στις εκλογές του 1991, συμμετείχαν το *Μετριοπαθές Κόμμα* (Moderata samlingspartiet), οι *Φιλελεύθεροι* (Folkpartiet liberalerna), οι *Χριστιανοί Δημοκράτες* (Kristdemokraterna), και το *Κεντρώο Κόμμα* (Centerpartiet), συγκεντρώνοντας 170 θέσεις στο κοινοβούλιο, σε σύγκριση με τους *Σοσιαλδημοκράτες* (Socialdemokraterna) οι οποίοι μαζί με το *Αριστερό Κόμμα* (Vänsterpartiet) συγκέντρωναν 154 θέσεις. Ο κυβερνητικός συνασπισμός είχε όμως ανάγκη 5 ακόμα θέσεων ώστε να κατέχει την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο, γεγονός που έστρεψε την προσοχή του στη διεκδίκηση της υποστήριξης και της αποδοχής της Νέας Δημοκρατίας, και θα τα καταφέρει.

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν, τα κυβερνητικά κόμματα θα επιδιώξουν τη συνεργασία της Νέας Δημοκρατίας στις κοινοβουλευτικές επιτροπές, χωρίς όμως να επιζητούν ευρύτερη συνεργασία με την ηγεσία του κόμματος. Οι εσωτερικές διαμάχες, οι παραλείψεις και η απουσία κομματικής πειθαρχίας θα καταστήσουν τέτοιου είδους συνεργασίες ακόμα δυσκολότερες και θα παίξουν καταλυτικό παράγοντα για την εξέλιξη του κόμματος.

Στις δημοσκοπίσεις του 1992, το κόμμα φαίνεται να κερδίζει ποσοστό του 10%. Με την παραίτηση από την ηγεσία του κόμματος, του Wachtmeister, τον Φεβρουάριο του 1994, η υποστήριξη του κοινού φαίνεται να καταρρέει. Αυτό που ξεκίνησε ως ισχυρή πολιτική συμμαχία μεταξύ Bert Karlsson και Ian Wachtmeister, κατέληξε σε σύγκρουση και αντιδικίες, κάτι που καθιστούσε αδύνατη τη συνεργασία. Μετά την παραίτηση του Wachtmeister²², ούτε ο Karlsson επιθυμούσε να παραμείνει υπεύθυνος, ένα γεγονός που άφησε το κόμμα ακέφαλο.

---

²² Στις εκλογές του 1998 ο Wachtmeister ίδρυσε νέο κόμμα με την ονομασία *Το Νέο Κόμμα* (Det nya partiet), το οποίο κατάφερε να κερδίσει ποσοστό λιγότερο του 1% στο σύνολο ψήφων.

Η ξαφνική επιτυχία της Νέας Δημοκρατίας δεν αποδείχθηκε μακροχρόνια όπως οι αντίστοιχες σε Δανία και Νορβηγία. Οι προσωπικές διαμάχες μεταξύ των ιδρυτών, η ανομοιογένεια της κοινοβουλευτικής ομάδας, ο έντονος ερασιτεχνισμός στην καθημερινή πολιτική, η απέχθεια για κάθε μορφή κομματικής οργανώσης και η στροφή των συντηρητικών κομμάτων προς τη δεξιά, μείωσαν δραστικά τις πιθανότητες του κόμματος για επιτυχία (Ignazi, 159). Το 1994, στις κοινοβουλευτικές εκλογές, το κόμμα θα λάβει το 1,2% των ψήφων και το 1998 μόλις το 0,2%.

Συνοψίζοντας, η αποχώρηση του Ian Wachtmeister τον Φεβρουάριο του 1994, η χαοτική κατάσταση που ακολούθησε όσον αφορά την ανάληψη ηγεσίας, η μείωση του ποσοστού επιτυχίας στις εκλογές του 1994, η εκτίμηση ότι το κόμμα δεν ήταν τίποτα άλλο παρά σύνδεσμος μιας όχι και τόσο δημοφιλούς μη-σοσιαλιστικής κυβέρνησης, η σφιχτή πολιτική ασύλου της κυβέρνησης και τέλος η αδυναμία του κόμματος να προτείνει νέες και αποτελεσματικές λύσεις στα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οδήγησε στην κατάρρευση της πολλά υποσχόμενης εκλογικής πορείας της Νέας Δημοκρατίας.

Το *Φιλανδικό Αγροτικό Κόμμα* (Suomen Maaseudun Puolue, SMP), ήταν το πιο σιωπηλό λαϊκιστικό κόμμα στη Φιλανδία μετά το τέλος της δεκαετίας του 1960. Όπως συνέβη με το Συνταγματικό Κόμμα της Φιλανδίας, ιδρύεται από τον Veikko Vennamo ως εναντίωση στην πολιτική του Προέδρου Kekkonen. Ο Veikko Vennamo θα αποδειχθεί ιδιαίτερα χαρισματικός ηγέτης και θα παραμείνει στην αρχηγεία του κόμματος μέχρι και τη δεκαετία του 1980.

Το κόμμα θα βρει υποστηρικτές ανάμεσα στους δυσαρεστημένους από την πολιτική του Kekkonen, τους μη προνομιούχους, τους αγρότες, τους χαμηλούς εισοδηματίες και τους βετεράνους πολέμου, κερδίζοντας μερική εκλογική επιτυχία στα τέλη του 1960 στην επαρχία, ποσοστό που θα επεκταθεί σε εθνικό επίπεδο στις αρχές του 1980. Την περίοδο 1983-1990 θα επιτύχει συνεργασία με τους υπάρχοντες κυβερνητικούς συνασπισμούς γεγονός όμως που θα αποδειχθεί αρνητικό για την μετέπειτα πορεία του.

Περί τα τέλη της δεκαετίας του '90 το κόμμα θα προσπαθήσει να αφομοιώσει ξενοφοβικές τάσεις χωρίς όμως ιδιαίτερη επιτυχία. Στις εκλογές

του 1991 θα καταφέρει να κερδίσει το 3,5 % των ψήφων, ένα ποσοστό που δε θα μπορέσει να διατηρήσει στις επόμενες εκλογές του 1995, όπου θα πέσει στο μόλις 1,3 %.

Έπειτα από μια οικονομική κρίση στο εσωτερικό του, θα παύσει τη λειτουργία του, και στη θέση του, την ίδια χρονιά θα δημιουργηθεί νέο, με την ονομασία *Γνήσιοι Φιλανδοί* (Perussuomalaiset), υπό την ηγεσία του Simo Sioni. Το νέο κόμμα θα εστιάσει την πολιτική του στη θεωρία του εθνικισμού και θα ασκήσει κριτική κατά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπό την ηγεσία του Timo Soini και θα καταφέρει να εκπροσωπηθεί στη Βουλή, κερδίζοντας 3 θέσεις, στις εκλογές του 2003. Στις τελευταίες εκλογές, στον Μάρτιο του 2007, κατάφερε να αυξήσει το ποσοστό του στο 4.1% και να καταλάβει 5 θέσεις στο εθνικό κοινοβούλιο. ω

Τόσο το Φιλανδικό Αγροτικό Κόμμα όσο και οι Γνήσιοι Φιλανδοί δεν παρουσιάζουν μια σταθερή πολιτική ιδεολογία, ενδιαφέροντα, ή συγκεκριμένες ομάδες ψηφοφόρων, αλλά ως βασικός τους στόχος παρουσιάζεται η εκμετάλλευση της κατά καιρούς πολιτικής δυσανεμίας, όπου αυτή μπορεί να εντοπιστεί. Πρόσφατες μελέτες διατάζουν να κατατάσσουν το Φιλανδικό Αγροτικό Κόμμα στην οικογένεια των ακροδεξιών κομμάτων, συνεχίζοντας τη μακρά συζήτηση για τον αν τελικά ο λαϊκισμός είναι κριτήριο για μια τέτοια κατηγοριοποίηση.

Το μόνο κόμμα που εντάσσεται στην ακροδεξιά οικογένεια και δρα μέχρι σήμερα είναι οι *Σουηδοί Δημοκράτες* (Sverigedemokraterna, SD) το οποίο έχει καταφέρει να κερδίσει οριακά ψήφους σε εθνικό επίπεδο και να εκλέξει ελάχιστους αντιπροσώπους στις τοπικές εκλογές.

Το κόμμα ιδρύθηκε το 1988, σαν συνέχεια του *Σουηδικού Κόμματος* (Sverigepartiet), το οποίο ιδρύθηκε με τη σειρά του το 1986, μετά τη συγχώνευση του *Κόμματος Προόδου* και της ρατσιστικής και ακροδεξιάς οργάνωσης *Κρατήστε τη Σουηδία Σουηδική* (Bevara Sverige Svenskt). Οι Σουηδοί Δημοκράτες είχαν επαφές με ακροδεξιά κόμματα σε άλλες χώρες και είχε, όπως και άλλα κόμματα προσπαθήσει σκληρά να δημιουργήσει ένα αξιοπρεπές προσώπιο και να παρουσιάσει τον εαυτό του ως υπερασπιστή της "πραγματικής δημοκρατίας" (true democracy). Παρόλα αυτά δεν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι το κόμμα πέτυχε σε αυτή του τη στρατηγική.

Η σχετικά πρόσφατη εμπειρία των Σουηδών Δημοκρατών είναι ακόμα ζωντανή στη μνήμη των ψηφοφόρων (Rydgren, 2004: 9). Επιπλέον τα ΜΜΕ φροντίζουν εκτ' επανάληψιν να υπενθυμίζουν στο κοινό ότι μέλη του κόμματος, και αρκετά από αυτά σε ηγετικές θέσεις, συνδέονται ή είχαν συνδεθεί στο παρελθόν με ρατσιστικές ή ναζιστικές οργανώσεις.

Στη Φιλανδία, στην κατηγορία των ακροδεξιών ομάδων, ανήκει και η *Πατριωτική Εθνική Συμμαχία*, (Isänmaallinen Kansallis-Liitto, IKL²³), μια ομάδα που αριθμεί περί τα 700 μέλη, που εκφράζεται νοσταλγικά για το παρελθόν, υποστηρίζοντας της "παραδοσιακές φιλανδικές αξίες, τύπους και συνήθειες", και εκδίδει περιοδικό με το όνομα, "Ajan Suunta". Η ομάδα συνεχίζει τη μακρά ιδεολογική παράδοση του συντηρητισμού, με χαρακτηριστικό της σύνθημα, το τρίπτυχο: "Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια". Η οργάνωση ιδρύεται το 1993 με πρόεδρο τον Martti Järniharju, πρώην μέλος του *Συνταγματικού Κόμματος της Φιλανδίας* μέχρι τη δεκαετία του 1980.

Η οργάνωση σημειώνει τους κινδύνους από τη συμμετοχή της Φιλανδίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και υποστηρίζει την ιδέα μιας "Μεγάλης Φιλανδίας", με την ανάκτηση των περιοχών που καταλήφθηκαν από την ΕΣΣΔ την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπως ήταν δηλαδή το 1939. Παρόλο που απορρίπτει την ιδέα του αντισημιτισμού και του ρατσισμού, το περιοδικό που εκδίδει συχνά φιλοξενεί σχόλια ενάντια στους έγχρωμους, τους τσιγγάνους και τους πρόσφυγες. Η μετανάστευση έχει ενσωματωθεί στη θεματική της οργάνωσης καταλαμβάνοντας εξέχουσα θέση. Κριτικάρει την, όπως ονομάζει: "υπερβολικά ανθρωπιστική μεταναστευτική πολιτική", που ευνοεί τους μετανάστες σε επίπεδο μεγαλύτερο από ότι τους γνήσιους Φιλανδούς, και χρησιμοποιεί σλόγκαν όπως το: οι άνθρωποι μας πρώτοι.

Παρόλη τη δυναμική της, η οργάνωση δεν έχει καταφέρει να συγκεντρώσει τις απαιτούμενες 5000 υπογραφές ώστε να γραφτεί στη λίστα των αναγνωρισμένων εγγεγραμμένων κομμάτων²⁴. Το γεγονός ότι δεν είναι επίσημο κόμμα έχει οδηγήσει πολλά μέλη του να κατέβουν

---

²³ Η αρχική ονομασία της οργάνωσης ήταν "Isänmaallinen Kansanliike", ονομασία που θύμιζε αρκετά αυτή της "Patriotic People's Movement", όπως και άλλαξε σε "Isänmaallinen Kansallis-Liitto".

²⁴ Γεγονός που αποδεικνύει τη δυσπιστία των Φιλανδών για την υποστήριξη τέτοιων οργανώσεων με συναφείς ιδεολογίες.

υποψήφιοι σε λίστες κομμάτων με συναφή ιδεολογία όπως τους Γνήσιους Φιλανδούς και το Συντηρητικό Κόμμα.

Ήδη από το 1991, αριθμούνται ποικίλες ακροδεξιές ακτιβιστικές οργανώσεις, όπως αντι-μεταναστευτικές, πατριωτικές αλλά και νέο-ναζιστικές. Οι βασικές αρχές που διακατέχουν αυτές τις οργανώσεις είναι όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, αυτές των θέσεων κατά της μετανάστευσης, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσικής πολιτικής, αλλά η μερική τους θεματολογία και η μειωμένη συμμετοχή μελών δεν κατάφερε να τις καταστήσει επιτυχείς.

Τη δεκαετία του 1990 εμφανίζεται αρχικά ως εξωκοινοβουλευτική οργάνωση η *Φιλανδία – Πατρίδα* (Suomi-Isänmaa, S-I), με ηγέτη τον Väinö Kuisma²⁵. Πρόδρομος του “S-I” υπήρξε η Πατριωτική Δεξιά, οργάνωση που ιδρύθηκε από τον Väinö Kuisma, είχε επηρεαστεί από τον γερμανικό νέο-ναζισμό του 1990-92. Αργότερα η οργάνωση προσπάθησε να αλλάξει την ταυτότητά της και να γίνει λιγότερο εξτρεμιστική, αποποιούμενη τη ναζιστική ιδεολογία και αντικαθιστώντας τα ναζιστικά σύμβολα που χρησιμοποιούσε μέχρι πρότινος, με σύμβολα από την φιλανδική μυθολογία (Pekonen). Οι προσπάθειές της εστιάζουν στην δημιουργία της εικόνας μιας εθνικιστικής οργάνωσης, υπάκουης στους δημοκρατικούς πολιτικούς κανόνες, που στοχεύει στην αντικατάσταση της “αδύναμης πολιτικής δημοκρατίας” με μια “ισχυρή ηγετική δημοκρατία”.

Με τη συμμετοχή του «Φιλανδία – Πατρίδα» στις εθνικές κοινοβουλευτικές εκλογές, το κόμμα αναγκάζεται για λόγους στρατηγικής να αποκοπεί με κάθε τρόπο από τις σχέσεις που το συνέδεαν με την Πατριωτική Δεξιά καθώς και από ομάδες Skinhead που μέχρι πρότινος το υποστήριζαν. Στις εκλογές του 2003 κατάφερε να κερδίσει μόλις το 0,1% των ψήφων.

Αντίστοιχης επιτυχίας χαίρει και το *Μπλε-Λευκό Φιλανδικού Λαού* (Suomen Kansan Sinivalkoiset, SKS), γνωστό από το 1993-1997 ως *Ανεξάρτητο Εθνικό Μέτωπο* και από το 1997-2001 ως Εθνικό Μέτωπο, με αρχηγό τον Olavi Mäenpää. Το Μπλε-Λευκό Φιλανδικού Λαού βρίσκεται κυρίως υποστηρικτές στις περιοχές της Νοτιο-Δυτικής Φιλανδίας.

---

²⁵ Ο Väinö Kuisma υπήρξε και ο ιδρυτής της Άριας Γερμανικής Αδελφότητας (Arjalainen Germaanieljeskunta, AGV), που αργότερα μετονομάστηκε σε Πατριωτική Δεξιά.

Το κόμμα υποστηρίζει τον προνοιακό σωβινισμό και κρατάει ιδιαίτερα κριτική στάση απέναντι στους μετανάστες, τη Ρωσία, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στις εκλογές του 2003, για το εθνικό κοινοβούλιο, το κόμμα κατάφερε να κερδίσει το 0,2% των ψήφων.

Στη Νορβηγία, το 2003 θα ιδρυθεί από το πρώην μέλος της κοινοβουλευτικής ομάδας του Προοδευτικού Κόμματος Vidar Kleppe, ένα μέσο κόμμα με την ονομασία *Δημοκράτες* (Demokratene). Τα βασικά θέματα με τα οποία θα ασχοληθεί το νέο κόμμα είναι η μετανάστευση, η μείωση των φόρων και ο νόμος και η τάξη, έχοντας ως βάση τη χριστιανική και νορβηγική κληρονομιά. Παρόλο που θα προσπαθήσει να κεντρίσει το ενδιαφέρον των ψηφοφόρων τοποθετώντας στα ψηφοδέλτια του διάσημες προσωπικότητες της χώρας όπως ο Gry Jannicke Jarlum, γνωστό τραγουδιστή της δεκαετίας του 1980, και παρά το γεγονός την υψηλού επιπέδου προεκλογική καμπάνια, στις εκλογές του 2005 θα λάβει το μόλις απογοητευτικό ποσοστό 0.1% των ψήφων, μένοντας στην σκιά του Κόμματος Προόδου.

iii) Κομματικό προφίλ: μια σχέση ισορροπίας μεταξύ διαμαρτυρίας και εξτρεμισμού

Για να γνωρίσουμε και να κατανοήσουμε καλύτερα τα κόμματα που εξετάζουμε πρέπει να δούμε σχολαστικά τα θέματα με τα οποία επιλέγουν να ασχοληθούν και να εντάξουν στις προεκλογικές τους εκστρατείες αλλά και τις βασικές τους αρχές όπως αυτές αναφέρονται στα μανιφέστα τους, αλλά ακόμη και μέσα από το λόγο τόσο των αρχηγών των κομμάτων όσο και από μέλη αυτών. Στην περίπτωση της Σουηδίας και του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, συναντάται το πρόβλημα ότι το κόμμα έχει πάψει να υφίσταται ουσιαστικά μετά από τις εκλογές του 1994 και πριν από αυτές, καθώς η Σουηδία δεν ανήκε ακόμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δε συμπεριλαμβάνονταν στις σχετικές μελέτες που διοργάνωνε η Κοινότητα. Τα στοιχεία που παραθέτονται, στην περίπτωση της Σουηδίας προέρχονται από τη στατιστική υπηρεσία της χώρας, τα οποία όμως δεν είναι επαρκή στον αριθμό για να μας δώσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα.

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου θα παρουσιαστεί το ιδεολογικό προφίλ των κομμάτων που εξετάζονται και αμέσως μετά θα ακολουθήσει

μια προσπάθεια σκιαγράφησης του προφίλ των ψηφοφόρων των κομμάτων αυτών. Μετά και την παρουσίαση των κομμάτων λοιπόν, θα αναφέρεται και η άποψη που έχουν οι ψηφοφόροι των κομμάτων αυτών αντίστοιχα, με βάση τα στοιχεία που δίνονται μέσα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (European Social Survey, ESS). Στην παρούσα μελέτη, σημειώνεται για ακόμα μια φορά, ότι τα κόμματα που εξετάζονται είναι αυτά των Κομμάτων Προόδου σε Δανία και Νορβηγία, το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας και το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας στη Σουηδία. Η επιλογή των κομμάτων γίνεται με βάση την εκλογική τους επιτυχία και τον αντίκτυπο που είχαν στην πολιτική σκηνή των χωρών. Παρόλο που το κόμμα των Γνήσιων Φιλανδών φαίνεται να κερδίζει σταδιακά δύναμη στη χώρα, δεν συμπεριλαμβάνεται σε αυτή την προσπάθεια καθώς η περίπτωση της Φιλανδίας θεωρείται ιδιάζουσα και θα εξεταστεί σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

iii.i) Γενική ιδεολογική βάση

Το Κόμμα Προόδου της Δανίας ήδη από την ίδρυσή του θα εστιάσει σε τρία βασικά θέματα, αυτά της οικονομίας, όπου περιλαμβάνεται η φορολογία και το κράτος πρόνοιας, της μετανάστευσης και του νόμου και τάξης. Όσον αφορά την οικονομία, εισηγείται υπέρ μιας ελεύθερης αγοράς και τον περιορισμό της άνευ διακρίσεων και γενναιόδωρης κοινωνικής πρόνοιας. Το εθνικιστικό στοιχείο δεν είναι ιδιαίτερα έντονο και η ξενοφοβία εστιάζει σε μια οικονομική βάση και ανάλυση παρά διαλογική και πολιτισμική. Τέλος, το κόμμα ζητάει ποιο αυστηρές νομοθετικές διατάξεις όσον αφορά το έγκλημα. Οι τρεις αυτές θέσεις είναι πολύ έντονες στις προεκλογικές εκστρατείες του κόμματος στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990. Από το 1990 και μετά, η μετανάστευση παίρνει πρωτεύουσα θέση και ακολουθούν ο νόμος και η τάξη, η δημόσια υγεία και η φροντίδα προς τους ηλικιωμένους.

Το Λαϊκό Κόμμα δηλώνει στο μανιφέστο πως ο στόχος του κόμματος είναι να διασφαλίσει την ελευθερία των Δανών στην ίδια τους τη χώρα και την ανάπτυξη της κοινωνίας σύμφωνα με την Δανική κουλτούρα την οποία ορίζει ως το άθροισμα της ιστορίας, της εμπειρίας, της γλώσσας και των εθίμων των Δανών. Το θεμέλιο της χώρας είναι η πολιτιστική κληρονομιά

των Δανών η οποία πρέπει να διατηρηθεί και να ενισχυθεί. Η χριστιανική πίστη είναι αναπόσπαστο τμήμα της ζωής στη Δανία. Σε όλο το κείμενο είναι διάχυτη η άποψη πως η Δανία είναι θρησκευτικά, πολιτιστικά και εθνικά ομοιογενής. Το κόμμα δηλώνει την αντίθεσή του σε κάθε προσπάθεια μετατροπής της Δανίας σε πολυεθνική κοινωνία με το επιχείρημα πως η Δανία δεν είναι και δεν υπήρξε ποτέ χώρα μεταναστών.

Στο εκλογικό μανιφέστο του νορβηγικού Κόμματος Προόδου, το κόμμα αυτοπροσδιορίζεται ως φιλελεύθερο, βασιζόμενο στο νορβηγικό σύνταγμα, τη νορβηγική δυτική παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά και πιστό στις Χριστιανικές αξίες. Κύριος στόχος του είναι να πετύχει σοβαρή μείωση των άμεσων και έμμεσων φόρων και της κρατικής παρέμβασης. Οι θεμελιώδεις αρχές στις οποίες στηρίζεται η άποψη του κόμματος για την κοινωνία, είναι ο σεβασμός της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου και του δικαιώματός του να ελέγχει τη ζωή και την περιουσία του και η προστασία συνταγματικών δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, η ελευθερία των συναλλαγών και η ελευθερία του λόγου.

Αυτό που δεν αναφέρεται πουθενά στο μανιφέστο του 1996²⁶ είναι η άποψή του για την μεταναστευτική πολιτική και τους μετανάστες. Όμως ο ρόλος του κόμματος υπήρξε, σύμφωνα με τους αναλυτές (Hagelund, 2003) καθοριστικός στο να συμπεριληφθεί η μετανάστευση στην πολιτική ατζέντα της Νορβηγίας και έχει κερδίσει σημαντική υποστήριξη ακριβώς λόγω των αντι-μεταναστευτικών απόψεών του.

iii.ii) Φορολογία, οικονομία και πρόνοια

Τόσο στη Δανία όσο και στη Νορβηγία, η δυσαρέσκεια από τη φορολογία και το δημόσιο τομέα ήταν ο προφανής λόγος για την ανάδειξη των Κομμάτων Προόδου καθώς και στις δύο χώρες ξεκίνησαν ως κόμματα φορολογικής διαμαρτυρίας. Το 1973, η φορολογία ήταν εξέχον ζήτημα για τους ψηφοφόρους, αλλά στις δεκαετίες που ακολούθησαν η φορολογία έπαψε να κατέχει τη σημασία που κατείχε τα προηγούμενα χρόνια.

Με την εμφάνισή τους τα νέα Κόμματα Προόδου θα εισηγηθούν έναν πολιτικό και οικονομικό φιλελευθερισμό, τον οποίο θα διατρέχει μια ριζική

---

²⁶ Σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια.

μείωση της φορολογίας καθώς και περικοπές των κυβερνητικών εξόδων²⁷, στοιχεία τα οποία θα συναντήσουμε και στο πρόγραμμα του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας στη Σουηδία λίγα χρόνια αργότερα. Το Κόμμα Προόδου στη Δανία, στο εκλογικό του πρόγραμμα θα αναφέρεται υπέρ μιας ελεύθερης πρωτοβουλίας που θα ξεπερνά τα εμπόδια των κανονισμών βασίζοντας την κριτική του στο κοινωνικό σύστημα και της υψηλής φορολογίας, με ένα αίτημα διατήρησης ή ακόμα και βελτίωσης – αύξησης των κοινωνικών παροχών, όπως αύξηση της συνταξιοδότησης των ηλικιωμένων, διεκδικώντας μια συμφιλίωση μεταξύ της ελεύθερης οικονομίας και τις παροχές του κράτους κοινωνικής πρόνοιας, δίνοντας έτσι προτεραιότητα στα συμφέροντα των χαμηλότερων στρωμάτων. Υποστηρίζει ένα κράτος κοινωνικής πρόνοιας, το οποίο δε θα ζημιώνει τους επιχειρηματίες και θα μπορεί να αφαιρεί κάθε προνόμιο από αυτούς που δεν το αξίζουν. Το κόμμα θα ταυτιστεί με την έννοια του “προνοιακού σωβινισμού” καθώς στοχεύει στην κράτηση των εθνικών πόρων μόνο για τους Δανούς πολίτες.

Για το αντίστοιχο κόμμα στη Νορβηγία, η αφετηρία υπήρξε ίδια με αυτή του κόμματος της Δανίας. Η διαμαρτυρία απέναντι στη φορολογία γρήγορα όμως παραγκωνίστηκε και άλλα ζητήματα πήραν πρωτεύουσα θέση. Σήμερα το κόμμα τοποθετεί στο πρόγραμμά του το δικαίωμα του ατόμου να αποφασίσει για τη ζωή και την οικονομία του και δε θέλει το κράτος να λύσει τα προβλήματα καθώς υποστηρίζει ότι τα προβλήματα αντιμετωπίζονται καλύτερα από τα άτομα, τις ιδιωτικές επιχειρήσεις ή ακόμα και τις οργανώσεις. Προτείνει επίσης, αύξηση της φορολογίας στην κατανάλωση για να αντισταθμίσει την μειωμένη φορολογία στην εργασία. Επιπλέον προτείνει άρση των ελέγχων αγοράς εργασίας, ώστε οι νόμοι να μην περιορίζουν πλέον τη σύμβαση μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου, πέρα από τις απαιτήσεις ασφάλειας και υγείας.

Όσον αφορά το κράτος κοινωνικής πρόνοιας, χαρακτηριστικά αναφέρει στο πρόγραμμά του: “Το Κόμμα Προόδου πιστεύει ότι είναι ευθύνη της κυβέρνησης να εξασφαλίσει ένα συγκεκριμένο ελάχιστο επίπεδο για τον καθένα, αλλά δεν θα υπάρχουν οι απαραίτητοι πόροι γι’

---

²⁷ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Δανίας, όπου ο Glistrup πρότεινε την αντικατάσταση όλου του υπουργείου άμυνας από έναν αυτόματο τηλεφωνητή ο οποίος σε ηχογραφημένο μήνυμα θα έλεγε στη ρωσική γλώσσα: “ Παραδινόμαστε”.

αυτό αν τα κοινωνικά κονδύλια διανέμονται σ' αυτούς που δεν τα έχουν ανάγκη. Αν ακόμη περισσότεροι κοινωνικοί πόροι διατεθούν στους εργαζόμενους, δεν θα υπάρχουν αρκετοί για τους ανθρώπους που για διάφορους λόγους βρίσκονται εκτός της αγοράς εργασίας". Η κοινωνική βοήθεια θα πρέπει να χορηγείται σε μεμονωμένα άτομα και όχι σε ομάδες²⁸.

Το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας, θα παρουσιάσει αρκετές ομοιότητες στο πρόγραμμά του με το Κόμμα Προόδου στη Νορβηγία. Στο μανιφέστο του κόμματος αναφέρεται η πίστη σε μια πατρίδα όπου οι Δανοί πολίτες θα είναι ελεύθεροι να φροντίζουν τον εαυτό τους και να αποφασίζουν οι ίδιοι για τη μοίρα τους έχοντας στο πλευρό τους το κράτος, για να στηρίξει αυτούς που έχουν ανάγκη και να φροντίζει για την ασφάλεια και την ειρήνη. Η φροντίδα προς τους ηλικιωμένους έχει εξέχουσα θέση στο πρόγραμμά του, σημειώνοντας ότι οι ηλικιωμένοι και τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι ευθύνη όλων και ότι πρέπει να διασφαλίσει το κράτος μια αξιοπρεπή και ασφαλή ζωή με ισότητα δικαιώματα και ευκαιρίες με τους υπόλοιπους πολίτες. Επιπλέον, θεωρεί ότι η ευημερία της Δανίας είναι ένα αποτέλεσμα των επιχειρήσεων και των σκληρά εργαζομένων ατόμων που λειτουργούν ως ένα σύνολο.

iii.iii) Ευρωπαϊκή Ένωση και εξωτερική πολιτική

Τα Κόμματα της Προόδου φαίνεται ότι έχουν υιοθετήσει την αντίληψη ότι Ευρωπαϊκή Ένωση σημαίνει περισσότερη αγορά και λιγότερο κράτος (Andersen & Bjørklund, 2004: 387). Για το λόγο αυτό το νορβηγικό κόμμα, στο δημοψήφισμα του 1994, παίρνει θέση υπέρ της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με επιχειρήματα που ευνοούν την εσωτερική αγορά και όχι την Ένωση, μια άποψη που φαίνεται ότι υιοθετείται και από τα κόμματα της Δανίας. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος του 1994, το οποίο με 52.2% αντιτιθόταν στην ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα θέσει το ζήτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε κεντρικό πολιτικό διακύβευμα για τα χρόνια που θα ακολουθήσουν. Ο Hagen στην εκλογική καμπάνια του

---

²⁸ Διακήρυξη που υιοθετήθηκε από το ετήσιο συνέδριο του κόμματος στις 20 Απριλίου 1996. Το πλήρες κείμενο, στα Αγγλικά, βρίσκεται στο www.e-grammes.gr/2001/10/Progress_Party_manifesto.doc

1997, ανακοίνωσε ότι ήταν πλέον αντίθετος με την ένταξη και ότι μια τέτοια απόφαση δεν αποτελούσε ρεαλιστική επιλογή για τη Νορβηγία.

Στη Δανία, η συζήτηση για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, με την πλειοψηφία των υποστηρικτών τόσο του Λαϊκού Κόμματος όσο και του Κόμματος Προόδου να αντιτίθενται προς αυτή. Στη Σουηδία, στο δημοψήφισμα του 1994, μια πολύ μικρή πλειοψηφία των ψηφοφόρων της Νέας Δημοκρατίας ψήφισε υπέρ της ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά το γεγονός ότι το κόμμα είχε παρεί θέση υπέρ της ένταξης από το 1991.

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, το Λαϊκό Κόμμα τονίζει ότι καθώς η Δανία είναι ένα ανεξάρτητο και ελεύθερο κράτος, πρέπει να παραμείνει μέρος του NATO, στο οποίο η χώρα πρέπει να κάνει συνεισφορές, εργαζόμενη για ένα αξιόπιστο και αποτελεσματικό "υπερασπιστή" με ενισχυμένες τις ένοπλες δυνάμεις. Επιπλέον, υποστηρίζει τη συμμετοχή της χώρας στον ΟΗΕ, υπογραμμίζοντας το έργο του για διασφάλιση της ειρήνης και της συνύπαρξης μεταξύ των κρατών μελών, στόχος των οποίων είναι να παρέχουν βοήθεια σε ανθρώπους που την έχουν ανάγκη, όπως σε περίπτωση πολέμου, πείνας και φυσικών καταστροφών.

Στη Νορβηγία, το Κόμμα Προόδου υποστηρίζει, όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στις καλές σχέσεις μεταξύ της Νορβηγίας και των συμμάχων της στο NATO και συνεχίζει, τονίζοντας ότι οι σχέσεις με τις αναπτυσσόμενες χώρες πρέπει να βασίζονται στην αρχή : "τους βοηθάμε για να βοηθήσουν τον εαυτό τους". Για το κόμμα, το ελεύθερο εμπόριο και η διεθνής οικονομία που βασίζεται στις αρχές της ελεύθερης αγοράς θα είναι η πιο αποτελεσματική αναπτυξιακή βοήθεια μακροπρόθεσμα. Θεωρεί ότι η διαχείριση της αναπτυξιακής βοήθειας από την κυβέρνηση πρέπει να σταματήσει, υποστηρίζοντας την κυβερνητική βοήθεια για την αντιμετώπιση καταστροφών μόνο μέσω εθνικών ή διεθνών οργανισμών.

iii.iv) Περιβάλλον

Το θέμα του περιβάλλοντος έχει εξέχουσα θέση στα προγράμματα των κομμάτων τόσο στη Δανία όσο και στη Νορβηγία. Στη Σουηδία, την

περίοδο που έδρασε η Νέα Δημοκρατία, το ζήτημα δεν είχε ακόμα αναδειχθεί ως σημαντικό.

Στη Νορβηγία, στο μανιφέστο του 1996, το Κόμμα Προόδου ορίζει ως ευθύνη των πολιτών αλλά και της κυβέρνησης να αποτρέπουν βλάβες στο περιβάλλον και να εξασφαλίζουν τη σωστή εκμετάλλευση και χρήση των φυσικών αγαθών της χώρας, ενθαρρύνοντας την οικονομική ανάπτυξη εντός ορίων που καθορίζονται με σεβασμό στους βασικούς φυσικούς πόρους. Βασική αρχή του κόμματος θα αποτελέσει η θέση ότι όποιος βλάπτει το περιβάλλον θα πρέπει να επιβαρύνεται οικονομικά για αυτό.

Οι απόψεις του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας δε διαφέρουν ριζικά στο θέμα του περιβάλλοντος με αυτές του Κόμματος Προόδου στη Νορβηγία. Βασική του αρχή, όπως ορίζεται στο μανιφέστο του, είναι η προστασία του φυσικού κόσμου και η προσπάθεια εξασφάλισης ότι οι μελλοντικές γενεές θα είναι σε θέση να ζήσουν σε ένα υγιές και καθαρό περιβάλλον. Η προσπάθεια αυτή, θα πρέπει να είναι όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, για να διασφαλιστεί ότι οι γήινοι πόροι θα χρησιμοποιούνται με την απαραίτητη ευθύνη και προσοχή στο φυσικό κόσμο.

iii.v) Εκπαίδευση και Εργασία

Η εκπαίδευση έχει εξέχουσα θέση στο πρόγραμμα τόσο των Κομμάτων Προόδου όσο και του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας καθώς αποτελεί μια επένδυση για της μελλοντικές γενεές. Το νορβηγικό κόμμα στο επίσημο κείμενό προσδιορισμού του, σημειώνει τη σημασία του δικαιώματος και της δυνατότητας εκπαίδευσης και κατάρτισης των νέων, καθώς τα σχολεία, μαζί με τους γονείς, θα πρέπει να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αίσθησης ευθύνης, της αίσθησης καθήκοντος, της αίσθησης πειθαρχίας και αυτοπεποίθησης των παιδιών και των νέων. Η σωστή και ολοκληρωμένη εκπαίδευση θα βοηθήσει και θα αυξήσει την ποιότητα της επαγγελματικής κατάρτισης, η οποία πρέπει να διατηρείται σε υψηλό επίπεδο.

Στο ίδιο μήκος κύματος, κυμαίνονται και οι θέσεις του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας, καθώς θέτει ως βασικό στόχο για την ανάπτυξη της χώρας, ένα εκπαιδευτικό σύστημα υψηλών προτύπων. Προτεραιότητα του κόμματος είναι η διδασκαλία, η εκπαίδευση και η έρευνα, και η δημιουργία

ενός εκπαιδευτικού συστήματος που θα είναι ικανό να λαμβάνει υπόψη του τις δυνατότητες και τα ταλέντα του κάθε μαθητή και εν δυνάμει πολίτη της χώρας. Στο μανιφέστο του το κόμμα κάνει σαφές ότι δε διαχωρίζει τη χειρωνακτική με την πνευματική εργασία, καθώς θεωρεί και τις δύο ως απαραίτητους παράγοντες για την διατήρηση του δυναμισμού της χώρας.

Όσον αφορά την εργασία και την απασχόληση τόσο το νορβηγικό Κόμμα Προόδου όσο και το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας, τις θεωρούν ως σημαντική βάση για την αύξηση και την ευημερία των χωρών. Η αποδοτικότητα της επιχείρησης και η προσωπική προσπάθεια θεωρούνται ως προϋπόθεση για να εξασφαλιστεί η εργασιακή και οικονομική ανάπτυξη στο μέλλον. Το Κόμμα Προόδου στη Νορβηγία, θεωρεί ότι η νομοθεσία δεν πρέπει να περιορίζει το δικαίωμα του κάθε πολίτη να συμμετέχει και να δημιουργεί συμφωνίες εργασίας, εκτός των περιπτώσεων που αφορούν την ασφάλεια και την υγεία. Αντίστοιχα, το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας, θεωρεί ότι η ευημερία που χαρακτηρίζει τη χώρα είναι αποτέλεσμα της συνύπαρξης των επιχειρήσεων και των εργαζομένων που λειτουργούν από κοινού, σημειώνοντας ότι η χώρα χρειάζεται τους επιχειρηματίες και η κοινωνία πρέπει να οργανωθεί ώστε να ενημερωθούν οι άνθρωποι ότι η σκληρή εργασία και η ικανότητα αποφέρουν καρπούς.

iii.vi) Μετανάστευση, Ξενοφοβία και Θρησκεία

Οι σκανδιναβικές χώρες υπήρξαν ανέκαθεν εθνικά ομοιογενείς κοινωνίες χωρίς πολιτικές ή διανοούμενες παραδόσεις στην ξενοφοβία και το ρατσισμό. Η ξαφνική εμφάνιση “φιλοξενούμενων εργατών” από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 δεν ανέδειξε τη μετανάστευση σε μείζον ζήτημα εξαιτίας του ότι τα ποσοστά ανεργίας την περίοδο αυτή είναι σχεδόν ανύπαρκτα και οι μετανάστες εργαζόμενοι δεν είχαν πρόβλημα να εργάζονται σε σκληρές εργασίες, που ο γηγενής πληθυσμός της, άφηνε κενές.

Το ζήτημα της μετανάστευσης δεν είχε εξέχουσα θέση μεταξύ των ψηφοφόρων μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, μια κατάσταση που άλλαξε ριζικά στη δεκαετία του 1990, όπου η μετανάστευση καταλαμβάνει περίοπτη θέση στα προγράμματα των κομμάτων αλλά και μεταξύ των ψηφοφόρων. Το θέμα άρχισε να εμφανίζεται στην πολιτική ατζέντα των

κομμάτων από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όταν παρατηρήθηκε μια ποιοτική αλλαγή στο μεταναστευτικό ρεύμα – οι ανειδίκευτοι εργάτες αντικαταστάθηκαν από πρόσφυγες που ζητούσαν άσυλο. Ο ταχύτατα αυξανόμενος πληθυσμός των μεταναστών και το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για τη νεανική παραβατικότητα, την ανεργία, και την εξάρτηση από τα κοινωνικά επιδόματα, από το 1990 και μετά, φέρνουν οριστικά στο προσκήνιο την μετανάστευση, ως ένα ζήτημα που επηρεάζει την απόφαση των πολιτών να ψηφίσουν κάποιο κόμμα.

Η πολιτικοποίηση του ζητήματος της μετανάστευσης έφτασε στη Σουηδία περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980, μια δεκαετία κατά τη διάρκεια της οποίας τα ποσοστά μεταναστών διπλασιάζονται. Παρόλο που η Σουηδία θεωρείτο παραδοσιακά χώρα υποδοχής πολιτικών προσφύγων, με σχετικές νομοθεσίες ιδιαίτερα προνομοιακές, η ξαφνικά ραγδαία αύξηση των αιτούντων άσυλο και η δυσανεμία από την πλευρά του λαού, οδήγησαν την σοσιαλιστική κυβέρνηση στο να θεσπίσει νέα μέτρα μεταξύ 1989 και 1990.

Παρόλο που το ζήτημα της μετανάστευσης δεν θα παίξει καθοριστικό ρόλο στο πρόγραμμα του κόμματος, η αντι-μεταναστευτική πολιτική ρητορική από τη μεριά της Νέας Δημοκρατίας θα είναι μακράν η πιο σκληρή ρητορική που ακούστηκε στην ιστορία του σουηδικού κοινοβουλίου.

Το κόμμα θεωρεί ότι οι πολιτικοί πρόσφυγες πρέπει να παίρνουν δάνεια και όχι επιδόματα, ότι οι μετανάστες θα πρέπει να αποβάλλονται από τη χώρα σε περιπτώσεις διάπραξης εγκλήματος, ότι τα παιδιά των μεταναστών δεν θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να εκπαιδεύονται στην μητρική τους γλώσσα και τέλος ότι ο προσδιορισμός του πολιτικού πρόσφυγα θα πρέπει να έχει αυστηρότερα κριτήρια (Anders, 2001: 14). Οι προτάσεις για αλλαγές στην πολιτική που αφορά τους πρόσφυγες και τους μετανάστες από τη μεριά της Νέας Δημοκρατίας δεν είχε την άμεση υποστήριξη των κατεστημένων κομμάτων, με αποτέλεσμα το κόμμα να δέχεται σκληρή κριτική και να κατηγορείται ως ρατσιστικό.

Όμως ήδη από το 1989 η πολιτική που αφορούσε τους πρόσφυγες είχε γίνει πιο σκληρή. Η επίσημη θέση τόσο της μη σοσιαλιστικής κυβέρνησης 1991-1994 αλλά και της σοσιαλιστικής, μετά το 1994, ήταν ότι

η χώρα είχε δεχθεί μεγάλο αριθμό πολιτικών προσφύγων και ότι δε μπορεί να συνεχίσει να δέχεται πρόσφυγες με τέτοιους ρυθμούς.

Το 1996 το κοινοβούλιο ενέκρινε κυβερνητική πρόταση, η οποία συμπεριέλαβε απόρριψη κάποιων προϋποθέσεων για την παροχή ασύλου και η έννοια των *de facto* προσφύγων εγκαταλείφθηκε. Αυτή η στάση κατακρίθηκε ως σκλήρυνση της σουηδικής πολιτικής ασύλου από την αντιπολίτευση και η κυβέρνηση κατηγορήθηκε ότι εισαγάγει πολιτικές, όμοιες με αυτές που πρότεινε η Νέα Δημοκρατία λίγα χρόνια πριν.

Στη Νορβηγία, το Κόμμα Προόδου πρωτοστατεί στη συζήτηση προβάλλοντας απόψεις που προκαλούν έντονες πολιτικές διαμάχες. Στο μανιφέστο του 1977 ζητά περιορισμό της μετανάστευσης για να εξασφαλιστούν οι θέσεις εργασίας. Το 1985 αντιδρά στην επιδότηση στέγασης και τις επιχορηγήσεις για την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας, προβάλλοντάς τα ως διακρίσεις εις βάρος των Νορβηγών. Υποστηρίζει πως είναι υπέρ της ελεύθερης μετανάστευσης υπό τον όρο οι μετανάστες να μπορούν να συντηρηθούν χωρίς κρατική υποστήριξη. Παράλληλα όμως τονίζει ότι μόνο Νορβηγοί πολίτες έχουν το δικαίωμα να κατοικούν στη Νορβηγία.

Στο εκλογικό του μανιφέστο, το κόμμα αυτοπροσδιορίζεται ως "φιλελεύθερο", βασιζόμενο στο Νορβηγικό σύνταγμα, τη Νορβηγική και Δυτική παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά και έχουν τις ρίζες του στις Χριστιανικές αξίες. Το κόμμα διακηρύσσει την άποψή του για μια κοινωνία με περιορισμένη κρατική εξουσία, έτσι ώστε να προστατεύονται τα δικαιώματα του ατόμου και η ελευθερία δράσης του και η θεμελιώδης αρχή στην οποία στηρίζεται η άποψη του κόμματος για την κοινωνία είναι ο σεβασμός της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου και του δικαιώματός του να ελέγχει τη ζωή του και την περιουσία του.

Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 1987 ο αριθμός των ατόμων που ζήτησαν άσυλο στη Νορβηγία υπερ-τριπλασιάστηκε σε σχέση με το 1986. Ο μεγάλος αριθμός των μεταναστών φέρνει στην επιφάνεια προβλήματα που συνδέονται με τη μετανάστευση και αυτό με τη σειρά του έχει ως αποτέλεσμα την υποστήριξη ενός αντι-μεταναστευτικού κόμματος (Bjørklund, 2004: 4). Το 1993 υποστηρίζει την άποψη πως μια κοινωνία χωρίς εθνικές μειονότητες είναι η ιδανική κοινωνία αιτιολογώντας την άποψη αυτή με το σκεπτικό ότι στις πολύ-πολιτισμικές κοινωνίες οι

συγκρούσεις προκύπτουν πολύ εύκολα. Προτείνει την ενσωμάτωση των υφιστάμενων μεταναστών και αυστηρό περιορισμό στην είσοδο νέων, κυρίως από "μη δυτικές"²⁹ χώρες. Ταυτόχρονα δηλώνει πως πρέπει ο καθένας να πολεμά ενάντια σε κάθε μορφή διάκρισης και ρατσισμού.

Ο Hagen σε δηλώσεις του προτείνει να γίνει πιο αυστηρή η νομοθεσία για την επανένωση των οικογενειών και η άποψη των τοπικών κοινωνιών να έχει μεγαλύτερο βάρος όταν πρόκειται να εγκατασταθούν στην περιοχή τους κέντρα παροχής ασύλου.

Παρόλο που η νομοθεσία για τη χορήγηση ασύλου γίνεται όλο και πιο αυστηρή, εξακολουθούν να υφίστανται τεράστιες διαφορές μεταξύ των παραδοσιακών κομμάτων και της λαϊκιστικής άκρας δεξιάς που εκπροσωπεί το Κόμμα Προόδου. Τα υπόλοιπα κόμματα κατηγορούν τα στελέχη του για ρατσισμό και ξενοφοβία. Η απάντηση από το κόμμα είναι πως ασκούν κριτική ενάντια στις πολιτικές για τους πρόσφυγες και όχι ενάντια σε μεμονωμένα άτομα και διαχωρίζουν τη θέση τους από άλλα ξενοφοβικά κόμματα στην Ευρώπη. Ο Hagen επισημαίνει πως αυτός είναι ο μόνος αρμόδιος να εκφράσει την άποψη του κόμματος για τη μετανάστευση. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 1997 η ταύτιση του Hagen από τους πολιτικούς του αντιπάλους, με τον Jean-Marie Le Pen, του Γαλλικού Εθνικού Μετώπου, προκάλεσε την οργισμένη αντίδρασή του : "Ο Le Pen είναι ένας αηδιαστικός ρατσιστής. Οι ιδεολογικές του θέσεις απέχουν πάρα πολύ από αυτές που αντιπροσωπεύει το Κόμμα Προόδου"³⁰.

Σύμφωνα με τη Νορβηγική νομοθεσία, τρία χρόνια νόμιμης παραμονής στη χώρα δίνουν δικαίωμα ψήφου στις τοπικές εκλογές και επτά χρόνια είναι αρκετά για τη χορήγηση υπηκοότητας. Το Κόμμα Προόδου αντιτίθεται έντονα και στις δύο αυτές, γενικά αποδεκτές, πρακτικές. Μια πρόταση του Hagen το 1999, για την καθιέρωση μιας μορφής εξετάσεων γλωσσομάθειας ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση υπηκοότητας επικρίθηκε έντονα και χαρακτηρίστηκε ακραία.

Αν και η διάσπαση του κόμματος το 2001 απομάκρυνε τα πιο ακραία - με έντονα ρατσιστικές αντιλήψεις - στοιχεία, δεν σταμάτησαν ποτέ να εκφράζονται από διάφορα στελέχη απόψεις που ξεπερνούν τα κοινώς

---

²⁹ Ο όρος περιλαμβάνει τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής, της Νότιας και Κεντρικής Αμερικής και την Τουρκία. Πηγή : Norwegian directorate of immigration.

³⁰ Aftenposten, 15/9/1997.

αποδεκτά όρια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ομιλία του Hagen στο θρησκευτικό φεστιβάλ του Levende Ord τον Ιούλιο του 2004 όπου μεταξύ άλλων υποστήριξε πως πρέπει να γίνει προσπάθεια προσηλυτισμού στον Χριστιανισμό όλων των Μουσουλμάνων που κατοικούν στη χώρα. Την επόμενη μέρα μεσαία στελέχη του κόμματος προχώρησαν ακόμη πιο πολύ. Ζήτησαν “να ποινικοποιηθεί η ιδεολογία και η πρακτική του Ισλάμ και να τεθεί εκτός νόμου όπως ο Ναζισμός”, συγκρίνοντας το Κοράνι με το “Mein Kampf” του Χίτλερ. Ακόμη δήλωσαν : “Ο προφήτης Μωάμεθ τους προέτρεψε να σκοτώσουν όλους τους άπιστους” και “Η θρησκεία (ενν. το Ισλάμ) όπως ασκείται είναι απειλή για το κοινωνικό μας σύστημα και τον τρόπο ζωής” .

Η πρόεδρος του Συντηρητικού Κόμματος, Erna Solberg δήλωσε, μετά τις ανακοινώσεις του Hagen φεστιβάλ, πως : “η ομιλία δείχνει, γιατί το Κομμα Προόδου δεν συμμετέχει σε καμία κυβέρνηση » και πως « η συμπεριφορά του Hagen δυσκολεύει τη συνεργασία”³¹. Οι πρεσβευτές του Πακιστάν, της Ινδονησίας, της Αιγύπτου και του Μαρόκου, σε μια πρωτοφανή για τα Νορβηγικά δεδομένα παρέμβαση στα εσωτερικά της χώρας, διαμαρτυρήθηκαν για την προσβολή 1,3 δισεκατομμυρίου Μουσουλμάνων και την παραβίαση των αρχών της ανεξιθρησκείας και της ελευθερίας στις οποίες στηρίζεται η Νορβηγική κοινωνία.

Παρά την κατακραυγή ο Hagen επανέρχεται στο θέμα μερικούς μήνες αργότερα, το Νοέμβριο του 2004, και στην κοινοβουλευτική συζήτηση για τη “Λευκή Βίβλο για την ασφάλεια” προτείνει την επιτήρηση των ομάδων που προσκαλούν Ισλαμιστές πολιτικούς και την καθιέρωση διαδικασιών έγκρισης για τους ιμάμηδες στη Νορβηγία, προκαλώντας την οργισμένη αντίδραση του Marit Nybakk, μέλους του Εργατικού Κόμματος και προέδρου της επιτροπής άμυνας του κοινοβουλίου ο οποίος δήλωσε : “Αυτό αποτελεί στιγματισμό πολύ μεγάλων ομάδων. Ο Hagen αναμιγνύει τη μεταναστευτική πολιτική στη συζήτηση για την ασφάλεια και τον τρόπο που θα προστατευθεί η Νορβηγική κοινωνία από την τρομοκρατία. Αλλά η ετοιμότητά μας να αντιμετωπίσουμε τους τρομοκράτες δεν σημαίνει ότι πρέπει να στιγματίσουμε και να παρακολουθούμε όλους τους μουσουλμάνους στη Νορβηγία. Αυτό είναι απλώς αηδιαστικό”.³²

---

³¹ Norway Post, 25/07/2004.

³² Aftenposten, 17/11/2004.

Επιπλέον, το 2000, ο αρχηγός της αστυνομίας είχε ζητήσει – με το πρόσχημα της υπέρ-αντιπροσώπησης των προσφύγων στις εγκληματολογικές στατιστικές - να τίθενται υπό κράτηση όσοι από τους αιτούντες άσυλο δεν διαθέτουν ταξιδιωτικά έγγραφα, μια πρακτική που καταργήθηκε στη Νορβηγία το 1996 μετά την αυτοκτονία ενός άνδρα ενώ βρισκόταν υπό κράτηση. Ο μοναδικός πολιτικός που συντάχτηκε μαζί του ήταν ο Hagen.

Κατά τη διάρκεια της εκλογικής εκστρατείας το 2005, το κόμμα τύπωσε ένα φυλλάδιο εστιάζοντας στους “εγκληματικούς” μετανάστες, όπου αναφέρεται ότι “ο δράστης είναι ξένης προέλευσης”. Σκληρή κριτική ασκείται στα υπόλοιπα κόμματα και ιδιαιτέρως και στον πρωθυπουργό Kjell Magne Bondevik ο οποίος ισχυρίστηκε ότι το Κόμμα Προόδου “παίζει παιχνίδια εκμεταλλευόμενο τον φόβο προς τους μετανάστες”. Το φυλλάδιο υποστήριζε ότι πολλοί μετανάστες είναι νομοταγείς πολίτες που κάνουν μια φανταστική εργασία για τη Νορβηγία. Αλλά δυστυχώς υπάρχουν πάρα πολλοί που δεν είναι. Οι στατιστικές σαφώς δείχνουν ότι η εγκληματικότητα αυξάνεται μεταξύ των μεταναστών. Και συνεχίζει λέγοντας χαρακτηριστικά: “Το Κόμμα Προόδου υποστηρίζει ότι δεν έχει τίποτα ενάντια στους νομοταγείς μετανάστες που είναι στη Νορβηγία στις νομιμές εγκαταστάσεις και απορρίπτουν τη διάκριση βασισμένη στο χρώμα, τη φυλή και τον εθνικό ή θρησκευτικό συνεταιρισμό”.

Οι αντίπαλοί του το χαρακτηρίζουν ξενοφοβικό και ρατσιστικό, ενώ τα στελέχη του θεωρούν ότι οι θέσεις και η στάση του κόμματος απέναντι στους μετανάστες στηρίζονται σε στοιχεία και γεγονότα που δε μπορούν να παραγραφούν. Η επίσημη θέση του κόμματος είναι ότι ασκεί κριτική ενάντια στις πολιτικές για τους πρόσφυγες και όχι ενάντια σε μεμονωμένα άτομα και διαχωρίζει τη θέση του από άλλα ξενοφοβικά κόμματα της Ευρώπης. Χαρακτηριστική, παρόλα αυτά, είναι η δήλωση του Hagen που αναφέρει ότι: “Δεν είναι όλοι οι Μουσουλμάνοι τρομοκράτες, αλλά όλοι οι τρομοκράτες είναι Μουσουλμάνοι³³” .

Και στη Δανία το μεταναστευτικό ζήτημα θα κυριαρχήσει από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και θα ενσωματωθεί γρήγορα στην ατζέντα των κομμάτων, με ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού να θεωρεί ότι η

---

³³ Aftenposten, August 26, 2005.

μετανάστευση αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα για τα οποία θα έπρεπε να μεριμνήσουν οι πολιτικοί. Στη Δανία, το μεταναστευτικό ζήτημα υπήρξε από μόνο του τη σημαντικότερη διακύβευση σε μια αναδιάταξη των κοινωνικών διαιρετικών τομών στο κομματικό σύστημα (Andersen & Bjørklund, 2004: 387). Το 1983 εγκρίνεται στη χώρα μια αναθεωρημένη νομοθεσία σχετικά με την ενίσχυση της θέσης των προσφύγων και των μεταναστών. Το Κόμμα Προόδου αντετάχθηκε στο νόμο, ο οποίος όμως κατάφερε και εγκρίθηκε ομόφωνα. Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν ο αριθμός των αιτούντων άσυλο θα αυξηθεί ραγδαία, γεγονός που θα οδηγήσει σε μια πιο συντηρητική αντιμετώπιση από τη μεριά της κυβέρνησης προς τους μετανάστες, και το 1986 ο νόμος θα γίνει αυστηρότερος με την υποστήριξη της κυβέρνησης των Συντηρητικών, του Κόμματος Προόδου, αλλά και των Σοσιαλδημοκρατών.

Η θρησκεία εξετάζεται μέσα από το πρίσμα της κουλτούρας και της διαφορετικότητας στις δυτικές κοινωνίες με τη Δανία εξ ορισμού να θεωρείται χριστιανική και το Ισλάμ να αντιπροσωπεύει έναν τελείως διαφορετικό πολιτισμό ασύμβατο με το Χριστιανικό - Δυτικό. Ο Glistrup δηλώνει ότι σκοπός του είναι να ελευθερώσει τη χώρα από τους Μουσουλμάνους και προτείνει τη συγκέντρωση και την απέλασή τους από τη χώρα. Σε μια ομιλία του παρομοίασε τους Μουσουλμάνους στη Δανία σαν *μια σταγόνα αρσενικό σ' ένα ποτήρι καθαρό νερό* (Karen, 2001:155). Χαρακτηριστικές για να κατανοήσουμε τη στάση του κόμματος απέναντι στους Μουσουλμάνους, είναι οι κατά καιρούς δηλώσεις μελών του στον τύπο και σε επίσημες εκδηλώσεις του κόμματος, οι οποίες τις περισσότερες φορές είναι ακραίες και προκλητικές. Κατ' αυτούς οι Μουσουλμάνοι θεωρούνται συλλήβδην εκμεταλλευτές του συστήματος πρόνοιας, στην καλύτερη περίπτωση και στη χειρότερη τρομοκράτες που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια της χώρας³⁴. Σε δελτίο τύπου του κόμματος αναφέρεται ότι "ο πολιτισμικός εμπλουτισμός της χώρας έφερε μόνο αρνητικές εκφράσεις και βιασμούς για τους Δανούς από τους

---

³⁴ Ο Bo Warming, μέλος του κόμματος δηλώνει: "Η μόνη διαφορά ανάμεσα στους Μουσουλμάνους και τα ποντίκια είναι ότι τα ποντίκια δεν απολαμβάνουν κοινωνικές παροχές", ενώ ο Vagn Andersen, ένα ακόμη μέλος θεωρεί ότι: "Το κράτος έδωσε στους μετανάστες δουλειές. Πολλοί από αυτούς δουλεύουν στη βιομηχανία τροφίμων, όπου μπορούν να δηλητηριάσουν την τροφή μας και να θέσουν σε κίνδυνο τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων. Ένας άλλος τρόπος τρομοκρατίας είναι να δηλητηριάσουν τα αποθέματα νερού".

Μουσουλμάνους οι οποίοι δε σέβονται τους πολίτες και φέρονται σαν εισβολείς στη χώρα. Οι πολιτικοί πρέπει ν' αλλάξουν τακτική και να τους απελάσουν³⁵".

Το Λαϊκό Κόμμα στο μανιφέστο δηλώνει πως ο στόχος του κόμματος είναι να διασφαλίσει την ελευθερία των Δανών στην ίδια τους τη χώρα και την ανάπτυξη της κοινωνίας σύμφωνα με την Δανική κουλτούρα την οποία ορίζει ως το άθροισμα της ιστορίας, της εμπειρίας, της γλώσσας και των εθίμων των Δανών. Το θεμέλιο της χώρας είναι η πολιτιστική κληρονομιά των Δανών, η οποία πρέπει να διατηρηθεί και να ενισχυθεί. Η χριστιανική πίστη είναι αναπόσπαστο τμήμα της ζωής στη Δανία. Σε όλο το κείμενο είναι διάχυτη η άποψη πως η Δανία είναι θρησκευτικά, πολιτιστικά και εθνικά ομοιογενής. Το κόμμα δηλώνει την αντίθεσή του σε κάθε προσπάθεια μετατροπής της Δανίας σε πολυεθνική κοινωνία με το επιχείρημα πως η Δανία δεν είναι και δεν υπήρξε ποτέ χώρα μεταναστών³⁶.

Το 2006, οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ραγδαία αύξηση δημοτικότητας εξαιτίας της αντιπαράθεσης που δημιουργήθηκε από τη δημοσίευση των σκίτσων του Μωάμεθ³⁷. Το 53% των Δανών εξακολουθεί να θεωρεί³⁸ ένα χρόνο μετά τη δημοσίευση των σκίτσων πως ήταν σωστή η κίνηση της εφημερίδας, παρά τη δημόσια συγνώμη του διευθυντή της εφημερίδας και του Δανού πρωθυπουργού.

Τα στελέχη του κόμματος θεωρούν πως οι βίαιες αντιδράσεις των μουσουλμάνων αποκάλυψαν το σοβαρότατο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ευρώπη από την παρουσία της Ισλαμικής μειονότητας που δεν σέβεται θεμελιώδη δικαιώματα όπως η ελευθερία του τύπου. Ένα πρόβλημα που οι ίδιοι είχαν εντοπίσει και επισημάνει στο συνέδριο του κόμματος λίγες μέρες μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, όταν οι ομιλητές αναφερόμενοι στους Μουσουλμάνους τους αποκαλούσαν "ο εχθρός μας". Η λύση που προτείνει

---

³⁵ Ο μουσουλμάνος βουλευτής Kamal Quereshi, κατέφυγε στην Επιτροπή για την Εξάλειψη Φυλετικών Διακρίσεων του ΟΗΕ το 2003, τόσο για τις δηλώσεις αυτές όσο και για αυτές που ακούστηκαν στο συνέδριο του κόμματος το 2001.

³⁶ Manifesto of Danish People's Party, <http://www.danskfolkeparti.dk>

³⁷ Στις 30 Σεπτεμβρίου 2005, η δανέζικη εφημερίδα "Jyllands-Posten", δημοσίευσε ένα άρθρο με τον τίτλο: "Muhammeds ansigt" ("Το πρόσωπο του Μωάμεθ"), το οποίο περιελάμβανε 12 σκίτσα, διασαφηνίζοντας ότι η απαίτηση των Μουσουλμάνων για ειδική μεταχείριση όσον αφορά τη θρησκεία τους δεν συνάδει με τη σύγχρονη δημοκρατία και την ελευθερία λόγου, καλώντας έτσι διάσημους σκιτσογράφους να ζωγραφίσουν την εικόνα του Μωάμεθ.

³⁸ Έρευνα της εταιρείας δημοσκοπήσεων Ramboell Management που δημοσίευσε η Jyllands-Posten στις 30 Σεπτεμβρίου 2006.

ο βουλευτής και μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης Morten Messerschmidt είναι να περιοριστεί δραστικά ο αριθμός των μεταναστών από μουσουλμανικές χώρες, γιατί αν δεν ληφθούν μέτρα σε λίγα χρόνια οι Μουσουλμάνοι θα αποτελούν την πλειοψηφία στην Ευρώπη³⁹ και αυτό θα σημαίνει το τέλος του ευρωπαϊκού πολιτισμού⁴⁰.

Η βουλευτής του κόμματος Louise Frevert δημοσιοποίησε το Νοέμβριο του 2005 στην προσωπική ιστοσελίδα της μια σειρά δηλώσεων εναντίον των Μουσουλμάνων, οι περισσότερες από τις οποίες προϋπήρχαν στο βιβλίο της του 2004 "In short - a political statement", υπό τον τίτλο "Άρθρα που κανείς δεν τολμά να δημοσιεύσει". Μεταξύ άλλων αναφέρει : "... πιστεύουν πως εμείς πρέπει να προσαρμοστούμε στο Ισλάμ, και τους έχουν πείσει γι' αυτό οι ιερείς και οι ηγέτες τους. [...] θεωρούν πως είναι δικαίωμά τους να βιάζουν και να χτυπούν Δανούς πολίτες. [...] Ξοδεύουμε χρόνο και χρήμα για την ενσωμάτωση των Μουσουλμάνων αλλά το αποτέλεσμα δεν αλλάζει. Ο καρκίνος εξαπλώνεται ανεξέλεγκτος ενώ εμείς συζητάμε."⁴¹

Η επιτροπή ενάντια στο ρατσισμό και τη μισαλλοδοξία του Συμβουλίου της Ευρώπης στην αναφορά της για τη Δανία⁴² που δημοσιεύτηκε το Μάιο του 2006, θεωρεί πως η κατάσταση στη χώρα έχει χειροτερέψει σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και παρατηρεί μια διάχυτη ξеноφοβία και μισαλλοδοξία ιδιαίτερα εις βάρος των Μουσουλμάνων. Η αιτία θεωρεί πως είναι η εξάρτηση της κυβέρνησης από τη στήριξη Λαϊκού Κόμματος, γεγονός που του επιτρέπει να προωθεί νόμους που επηρεάζουν αρνητικά τη θέση των μειονοτήτων. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην απροθυμία της αστυνομίας να ασκήσει διώξεις για υποκίνηση φυλετικού μίσους, δίνοντας στα μέλη του Λαϊκού Κόμματος το περιθώριο να κάνουν δηλώσεις στα ΜΜΕ. αποκάλυπτα ρατσιστικές και προσβλητικές για τις μειονότητες, ενώ το κόμμα δεν κάνει τίποτε για να τους περιορίσει.

---

³⁹ Το 2004 την ίδια άποψη είχε και το ένα τέταρτο των Δανών, σύμφωνα με δημοσκόπηση της εταιρείας Rambøll Management για λογαριασμό της εφημερίδας Jyllands-Posten "Islam: Danskere frygter muslim-dominans" 23/05/04.

⁴⁰ FrontPageMagazine.com, 26/04/2006

⁴¹ International Network Against Cyber Hate, Inach – Annual Report 2005

⁴² Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Third report on Denmark, Μάιος 2006

Στην προεκλογική εκστρατεία του κόμματος στις πρόσφατες εκλογές του Νοεμβρίου 2007, το Λαϊκό Κόμμα κατηγορεί τους Μουσουλμάνους μετανάστες για τον μη σεβασμό των δανικών παραδόσεων, καταλογίζοντάς τους ότι μόνο τους μέλημα είναι η εκμετάλλευση της γενναιοσύνης κοινωνικής πρόνοιας της χώρας. Σε σχετική αφίσα του κόμματος, χαρακτηριστικά, προβάλλεται μια ομάδα γυναικών φορώντας την ισλαμική μαντίλα, υπό τον τίτλο: «Ακολουθήστε τις παραδόσεις και τα έθιμα της χώρας ή αλλιώς φύγετε». Το κόμμα στο πρόγραμμά του περιλαμβάνει μια σειρά προτάσεων νόμου με στόχο τους μετανάστες, υποστηρίζοντας ότι: "Υπάρχει κάθε λόγος να σφιχτούν οι βίδες, επειδή οι δανέζικες τιμές είναι υπό πίεση" και ότι "το βασικό μέλημα των Δανών πρέπει να είναι η διαφύλαξη της ταυτότητάς τους".

iv) Το κοινωνικό προφίλ των ψηφοφόρων της άκρας δεξιάς

Όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, τα κόμματα της άκρας δεξιάς συχνά αναφέρονται ως κόμματα διαμαρτυρίας και οι ψηφοφόροι τους, κατά συνέπεια, περιγράφονται ως ψηφοφόροι διαμαρτυρίας. Είναι σύνηθες να θεωρείται ότι οι ψηφοφόροι των κομμάτων αυτών έχουν μια κυνική συμπεριφορά απέναντι στην πολιτική, και ότι η εκλογική τους επιλογή έχει τη βάση της όχι στην ιδεολογία που εκφράζει το εκάστοτε ακροδεξιό κόμμα, αλλά αντίθετα στην δυσαρέσκειά τους απέναντι στα υπόλοιπα κατεστημένα κόμματα. Θέλοντας λοιπόν, να δείξουν τη δυσφορία τους προς την πολιτική ελίτ, επιλέγουν να ψηφίσουν ένα κόμμα το οποίο θεωρείται παρίας στην πολιτική αρένα. Αυτός ο ρόλος του "παρείσακτου" που συχνά αποδίδεται στα ακροδεξιά κόμματα δε βασίζεται μόνο στην πραγματεία των κομμάτων αυτών κατά του κατεστημένου πολιτικού σκηνικού, αλλά είναι εξίσου επηρεασμένος από την κριτική που ασκεί η πολιτική ελίτ προς αυτά τα κόμματα. Με το να στιγματίζουν τα μεγάλα πολιτικά κόμματα, τα κόμματα της άκρας δεξιάς, γίνονται περισσότερο ελκυστικά στα μάτια των ψηφοφόρων που θέλουν να ρίξουν ψήφο διαμαρτυρίας.

Η ψήφος όμως προς τα ακροδεξιά κόμματα δεν είναι μόνο μια ψήφος διαμαρτυρίας, αλλά έχει και μια ισχυρή ιδεολογική βάση. Στο κείμενο που ακολουθεί θα γίνει μια σκιαγράφιση του προφίλ των

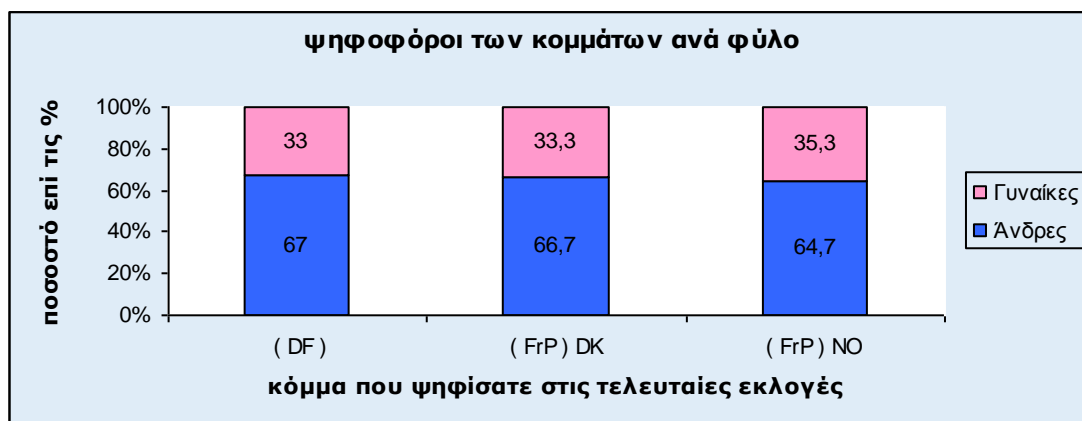
ψηφοφόρων των κομμάτων στις υπό εξέταση χώρες, μέσα από δημογραφικά στοιχεία, όπως η ηλικία και το φύλο, μέσα από απόψεις που έχουν για καθημερινά θέματα όπως αυτό της θρησκείας και της μετανάστευσης, αλλά και μέσα από το πως τοποθετούν οι ίδιοι τον εαυτό τους στην κλίμακα αριστεράς-δεξιάς. Μέσα από τις επόμενες σελίδες, στόχος είναι η επιμέρους διαλεύκανση της θεωρίας επιτυχίας των κομμάτων, την οποία θα συνοψίσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

iv.i) Ηλικία και φύλο

Παρά το γεγονός ότι το νορβηγικό Κόμμα Προόδου, αλλά και το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας έχουν στην ηγεσία τους γυναίκες, σε εκλογικό επίπεδο τα κόμματα είναι κηδεμονευόμενα από άντρες, κάτι που συναντάται και στο Κόμμα Προόδου της Δανίας αλλά και στο σουηδικό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας. Το φύλο θα αποτελέσει ένα σταθερό στοιχείο της ανάλυσης των ψηφοφόρων της ακροδεξιάς, καθώς η υπεροχή των ανδρών είναι χαρακτηριστική. Το φαινόμενο αυτό δεν αποτελεί έκπληξη για δύο βασικούς λόγους: α) το ίδιο συμβαίνει και στα άλλα ακροδεξιά κόμματα στην Ευρώπη και αλλού και β) οι γυναίκες στη Σκανδιναβία τείνουν να ψηφίζουν πιο αριστερά κόμματα σε σχέση με τους άνδρες, με βάση τις εκλογικές μελέτες.

Όπως φαίνεται και στο γράφημα που ακολουθεί, τα ποσοστά ανδρών και γυναικών που επιλέγουν τα κόμματα που εξετάζονται σε αυτή τη μελέτη είναι σχεδόν τα ίδια, με τους άνδρες να κυμαίνονται από το 65 με 67% και τις γυναίκες από το 33 με 35% αντίστοιχα, ποσοστά που κρατούνται σταθερά από την πρώτη εμφάνιση των κομμάτων στις αρχές της δεκαετίας του 1970.

Γράφημα 1^ο Φύλο

Πηγή: European Social Survey (1) 1999-2002

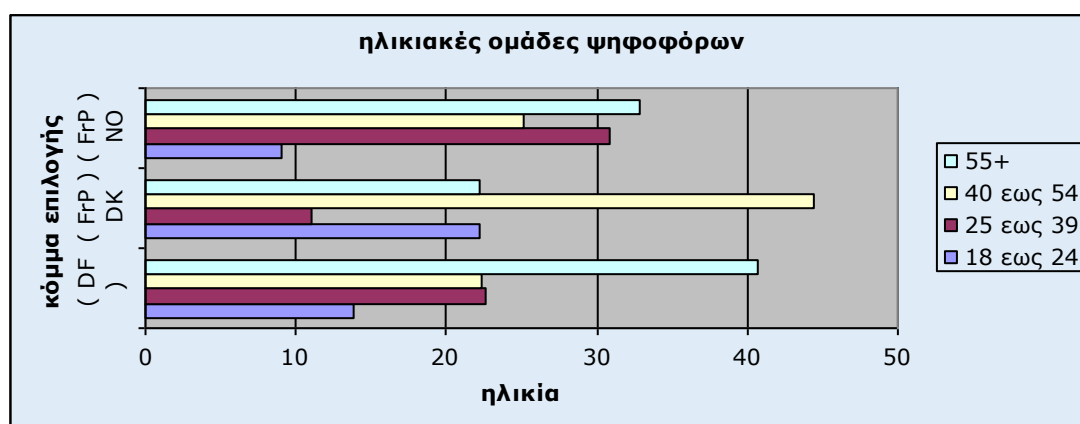
Σημειώσεις : Frp No = Κόμμα Προόδου Νορβηγία

Df = Λαϊκό Κόμμα Δανία

FrP Dk = Κόμμα Προόδου Δανία

Όσον αφορά την ηλικία, οι διακυμάνσεις υπήρξαν περισσότερες με την πάροδο των χρόνων σε σύγκριση με τη μεταβλητή του φύλου. Και ενώ τη δεκαετία του 1990 στη Δανία, οι ψηφοφόροι πιο μεγάλης ηλικίας φαίνεται να επιλέγουν το Κόμμα Προόδου, το αντίστοιχο νορβηγικό κόμμα σημειώνει μεγάλη δημοτικότητα σε νεότερες ηλικιακές ομάδες, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της Σουηδίας και του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας. Παρόλα αυτά, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η ηλικιακή διαφορά φαίνεται να εξισορροπείται στο σύνολο των χωρών.

Γράφημα 2^ο Ηλικία

Πηγή: European Social Survey (1) 1999-2002

Σημειώσεις : Frp No = Κόμμα Προόδου Νορβηγία

Df = Λαϊκό Κόμμα Δανία

FrP Dk = Κόμμα Προόδου Δανία

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο, η πλειοψηφία των ψηφοφόρων είναι μέσης εκπαίδευσης. Τα ποσοστά μοιράζονται κυρίως μεταξύ της χαμηλής βαθμίδας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και της ανώτερης βαθμίδας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και η μικρότερη συμμετοχή σημειώνεται στα άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου (Παράρτημα 3, Πίνακας 1).

Το μεγαλύτερο μέρος των ψηφοφόρων που επιλέγουν να ψηφίσουν τα κόμματα της άκρας δεξιάς στη Σκανδιναβία, δεν είναι κάτοικοι των μεγάλων αστικών κέντρων. Οι ψηφοφόροι τόσο των Κομμάτων Προόδου όσο και του Λαϊκού Κόμματος που μένουν σε ένα αστικό κέντρο κυμαίνονται στο 12%, ενώ από τα χαμηλότερα ποσοστά σημειώνονται στους αγροτικούς πληθυσμούς: το Λαϊκό Κόμμα συγκεντρώνει το 11,7% ενώ το Κόμμα Προόδου της Νορβηγίας περιορίζεται στο 14,8%, και επιπλέον, εξαίρεση παρουσιάζει το Κόμμα Προόδου της Δανίας, όπου το ποσοστό αγγίζει το 22,2%. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ψηφοφόρων του Λαϊκού Κόμματος σημειώνονται σε περιοχές στα περίχωρα των μεγάλων πόλεων (28,7%) και σε μικρές πόλεις (29,8%) αντίστοιχα, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία υποστηρικτών του Κόμματος Προόδου στη Δανία διαμένει σε χωριά (55,6%). Όσον αφορά τους ψηφοφόρους του Κόμματος Προόδου στη Νορβηγία, το μεγαλύτερο ποσοστό (28,1%) προέρχεται από χωριά, ενώ το 22,7% από μικρές πόλεις και το 21,8% από προάστεια πόλεων.

iv.ii) Ταξικό προφίλ

Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει η ταξική σύνθεση των ψηφοφόρων των κομμάτων. Αυτό που προκαλεί μεγάλη εντύπωση είναι το αυξημένο ποσοστό εργατών στο εκλογικό τους σώμα, το οποίο από τη δεκαετία του 1990 είναι μεγαλύτερο από οποιαδήποτε άλλο, συμπεριλαμβανομένων και των Σοσιαλδημοκρατών. Το ποσοστό των εργατών υπολογίζεται στα 2/3 του εκλογικού σώματος τόσο στο κόμμα της Δανίας όσο και της Νορβηγίας. Αναμφισβήτητα, εξαιτίας αυτού το φαινομένου, ενισχύεται περισσότερο η

θέση μιας μεταβαλλόμενης διαιρετικής κοινωνικής δομής (Andersen & Bjorklund, 2004:396). Η αυξημένη συμμετοχή ανειδίκευτων εργατών, δεν είναι μόνο χαρακτηριστικό των ακροδεξιών κομμάτων της Σκανδιναβίας, αλλά αντίθετως, κάτι αντίστοιχο συναντάται και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Χαρακτηριστικά, στη συνέχεια αναφέρεται το παράδειγμα του Κόμματος Προόδου στη Νορβηγία:

Πίνακας 1ος : Οι ψηφοφόροι του "Progress Party" ανάλογα με την επαγγελματική τους κατάσταση 1973-1997. Ποσοστό %.

	1973	1981	1985	1989	1993	1997
Ανειδίκευτοι εργάτες	31	49	49	42	27	29
Στελέχη δημοσίου τομέα	63	9	9	10	34	16
Στελέχη ιδιωτικού τομέα	-	27	31	28	22	34
Αυτοαπασχολούμενοι	-	4	7	9	14	11
Γεωργοί-Αλιείς	-	4	-	5	2	3
Άλλοι	6	7	4	5	2	7
Sum %	100	100	100	99	101	100

Πίνακας 3ος : Κατανομή ανειδίκευτων εργατών μεταξύ των ψηφοφόρων των κομμάτων. Διαφορά από την αναλογία τους στο σύνολο του πληθυσμού 1973-1997. Ποσοστό %.

	1973	1981	1985	1989	1993	1997
Progress Party	-18	11	14	8	4	8
Conservative Party	-36	-20	-12	-16	-17	-14
Κεντρώα κόμματα	-6	-9	-14	-13	0	-2
Labour Party	16	16	16	12	4	4
Αριστερά κόμματα	5	-4	-5	-5	-11	-8
Στο σύνολο του πληθυσμού	49	38	35	34	23	21

Πηγή : Institut für Politikwissenschaft, Universitaet Mainz

Η εξήγηση που μπορεί να δοθεί για την προσέλκυση των εργατών από τα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα θα μπορούσε ίσως να στηριχθεί

στην άποψη ότι η υποστήριξη μεταξύ εργατών για τα Κομματα Προόδου, αντανakλά κάποιο είδος μεταβιομηχανικής περιθωριοποίησης της εργατικής τάξης. Επιπλέον, εξετάζεται και η πιθανότητα από τους ερευνητές, λόγω της αυξημένης ευημερίας που γνώρισε η εργατική τάξη την τελευταία εικοσαετία, να έχασε τους δεσμούς αλληλεγγύης που τη χαρακτήριζε. Επιπλέον, η υποστήριξη νεοφιλελεύθερων αντικρατικών πολιτικών μπορεί να εξηγηθεί με βάση την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας η οποία κάνει την κυβερνητική επέμβαση στην αγορά, προκειμένου να ισοπεδωθούν οι κοινωνικές διαφορές, ιδιαίτερα δύσκολη (Kitschelt, 1995). Τέλος, σε μία σφαιρική οικονομία, οι υψηλοί φόροι μπορούν ακόμη και να αποτελέσουν απειλή για την απασχόληση, κάτι που φαίνεται να επηρεάζει την ψήφο. Η εξασθένιση των ισχυρών δεσμών που κάποτε ένωναν την εργατική τάξη με τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι γεγονός στις σκανδιναβικές χώρες. Ακόμη, η αποδοχή του κοινωνικού κράτους από μη σοσιαλιστικές κυβερνήσεις αποδυνάμωσε την εικόνα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων ως τους μόνους υποστηρικτές των διεκδικήσεων της εργατικής τάξης, μια πρακτική που έστρεψε τους ψηφοφόρους της τάξης αυτής στο να εστιάσουν σε επιμέρους θέματα που μέχρι πρότεινως θεωρούνταν απολυταρχικά, όπως το ζήτημα της μετανάστευσης.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι η υποστήριξη των κομμάτων της άκρας δεξιάς δε φαίνεται να επηρεάζεται από τα ποσοστά ανεργίας της χώρας. Αν και πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι η ανεργία ευνοεί την ανάπτυξη των ακροδεξιών κομμάτων, στις περιπτώσεις που μελετούνται στην παρούσα εργασία, αυτό δε φαίνεται να συμβαίνει. Τόσο στην περίπτωση της Νορβηγίας, αλλά ακόμα και σε αυτή του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας στη Σουηδία⁴³, τα κόμματα της άκρας δεξιάς σημείωσαν υψηλή εκλογική επιτυχία, χρονιές που η ανεργία βρισκόταν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα για τα δεδομένα των χωρών, κάτι που φαίνεται να ισχύει και για την περίπτωση της Δανίας.

---

⁴³ Το 1992 στη Σουηδία η ανεργία σημείωνε το χαμηλότερο ποσοστό της, για τη δεκαετία του 1990, ύψους 5,8%, η Νέα Δημοκρατία είχε πάρει το υψηλότερο ποσοστό της.

iv.iii) Θρησκεία και Μετανάστευση

Από τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία⁴⁴ προκύπτει πως μεταξύ των ψηφοφόρων των ακροδεξιών κομμάτων αυτοί που δεν ανήκουν σε κάποιο θρήσκευμα ή δόγμα είναι περισσότεροι απ' ό τι στο γενικό πληθυσμό. Οι μισοί σχεδόν ψηφοφόροι του νορβηγικού και δανέζικου Κόμματος Προόδου, καθώς και του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας, δηλώνουν ότι δεν ανήκουν σε κάποιο θρήσκευμα με ποσοστά 49,99%, 55,6% και 47,3% αντίστοιχα. Πέρα από τη θρησκευτική δέσμευση ο βαθμός θρησκευτικότητας είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει ιδιαίτερα την απόφαση να ψηφίσει κανείς με γνώμονα τη θρησκεία. Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει πως σε όλες τις υπό εξέταση χώρες, παραδοσιακά, τα Χριστιανοδημοκρατικά κόμματα παίρνουν το μερίδιο του λέοντος από την ψήφο των ιδιαίτερα θρησκευόμενων ψηφοφόρων.

Στη Δανία το 22% περίπου των ψηφοφόρων και των δύο ακροδεξιών κομμάτων δηλώνει καθόλου θρησκευόμενο ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στη χώρα είναι 15,3%. Σημαντική απόκλιση παρουσιάζεται μεταξύ των ψηφοφόρων των δύο κομμάτων στην κατηγορία «πολύ θρήσκος». Ενώ οι ψηφοφόροι του Λαϊκού Κόμματος δηλώνουν πολύ θρήσκοι σε ποσοστό 4,4%, πολύ κοντά στο 4% του συνόλου του εκλογικού σώματος, οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου δηλώνουν πολύ θρήσκοι σε ποσοστό 22,2% (Παράρτημα 2, Πίνακας 1). Παρ' όλα αυτά περισσότεροι από τους μισούς (55,6%) δεν εκκλησιάζονται ποτέ, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους ψηφοφόρους του Λαϊκού Κόμματος είναι 48,9% και για το σύνολο της χώρας 38,7% (Παράρτημα 2, Πίνακας 2). Αντίστοιχη εικόνα έχουμε και όσον αφορά τη συχνότητα προσευχής. Οι έξι στους εννέα ψηφοφόρους (66,7%) του Κόμματος δεν προσεύχονται ποτέ, ποσοστό που ξεπερνά αυτό των λιγότερο θρησκευόμενων ψηφοφόρων του Λαϊκού Κόμματος (62%) και του συνόλου της χώρας (Παράρτημα 2, Πίνακας 3). Σύμφωνα με τα παραπάνω, η θρησκευτικότητα που εκφράζουν οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου μοιάζει να είναι περισσότερο μια τυπική έκφραση παρά ουσιαστική δέσμευση. Στη Νορβηγία οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου δεν έχουν σημαντικές αποκλίσεις από το σύνολο της χώρας στο βαθμό

---

⁴⁴ ESS1, 1999-2002.

θρησκευτικότητας και η γενική εικόνα είναι πως είναι ελαφρώς λιγότερο θρησκευόμενοι από ότι το σύνολο του εκλογικού σώματος. Επίσης εκκλησιάζονται και προσεύχονται λιγότερο συχνά από τους συμπατριώτες τους.

Όσο περισσότερη θεωρεί κάποιος πως είναι η επιρροή της θρησκείας στην καθημερινή του ζωή, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να ψηφίσει με θρησκευτικά κριτήρια. Οι ψηφοφόροι όλων των ακροδεξιών κομμάτων, με εξαίρεση τους Δανούς ψηφοφόρους του Κόμματος Προόδου, σε ποσοστό που ξεπερνά το 50% θεωρούν πως ο ρόλος της θρησκείας στη ζωή τους είναι από εντελώς ασήμαντος μέχρι ελάχιστα σημαντικός. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία της ESS, ο ρόλος της θρησκείας στην καθημερινή ζωή των ψηφοφόρων της άκρας δεξιάς στη Σκανδιναβία είναι δευτερεύων. Οι πολιτικές τους επιλογές δύσκολα μπορούν να θεωρηθούν προϊόν θρησκευτικής επιρροής, χωρίς όμως αυτό να τους αποτρέπει από το να θεωρούν πως είναι καλύτερα για μια χώρα να μην υπάρχουν πολλές διαφορετικές θρησκείες. (Παράρτημα 2, Πίνακας 4).

Η συνύπαρξη διαφορετικών θρησκειών – όχι δογμάτων – στη Δανία βρίσκει πάνω από έξι στους δέκα (61,7%) ψηφοφόρους του Λαϊκού κόμματος και οκτώ στους εννέα (88,9%) του Κόμματος Προόδου αντίθετους/απόλυτα αντίθετους, ενώ στο σύνολο των ερωτηθέντων στη χώρα μόνο οι τέσσερις στους δέκα (39,4%) διαφωνούν. Η Νορβηγία είναι η μόνη από τις χώρες που εξετάζουμε στην οποία πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες (55,5%) στο σύνολο του πληθυσμού διαφωνούν/ διαφωνούν απόλυτα ενώ και το ποσοστό αυτών που συμφωνούν είναι ιδιαίτερα μικρό (14,9%). Η συντριπτική πλειοψηφία (76,7%) των ψηφοφόρων του Κόμματος Προόδου, ακολουθώντας τη γενική τάση, διαφωνεί με τη συνύπαρξη πολλών θρησκειών, ενώ μόνο το 2,8% θεωρεί πως είναι καλύτερα για τη χώρα (Παράρτημα 2, Πίνακας 6).

Όταν το ερώτημα που τίθεται δεν αφορά τη συνύπαρξη διαφορετικών θρησκειών, αλλά τη συνύπαρξη ατόμων με διαφορετικά έθιμα και παραδόσεις, η εικόνα ξεκαθαρίζει περισσότερο. Με τη διατύπωση "Είναι καλύτερα για μια χώρα αν όλοι έχουν κοινά έθιμα και παραδόσεις;" πολύ λίγοι διαφωνούν απόλυτα τόσο στο γενικό πληθυσμό όσο και μεταξύ των ψηφοφόρων των ακροδεξιών κομμάτων. Στη Δανία την άποψη αυτή συμμαρτίζεται το 46,4% του γενικού πληθυσμού, ενώ μεταξύ των

ψηφοφόρων των δύο κομμάτων, οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου που είναι λιγότερο ανεκτικοί απέναντι στις άλλες θρησκείες συμφωνούν απόλυτα/ συμφωνούν σε ποσοστό 55,5%, αλλά οι ψηφοφόροι του Λαϊκού Κόμματος, ενώ είναι συγκριτικά πιο ανεκτικοί στην παρουσία άλλων θρησκειών, σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (74,5%) είναι υπέρ της πολιτιστικής ομοιογένειας. Οι Νορβηγοί ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου σε ποσοστό 65,5% θεωρούν πως είναι καλύτερα για τη χώρα να έχουν όλοι κοινά έθιμα και παραδόσεις και την ίδια άποψη έχει το 42,6% του συνόλου. Και τα δύο αυτά ποσοστά είναι χαμηλότερα από αυτά που αφορούν τη διαφωνία ως προς τη συνύπαρξη διαφορετικών θρησκειών. Η Νορβηγία είναι η μοναδική χώρα στην οποία παρατηρείται αυτό. Σε όλες τις άλλες χώρες φαίνεται πως τους ψηφοφόρους ενοχλεί περισσότερο η πολυπολιτισμικότητα παρά ο θρησκευτικός πλουραλισμός. Υπ' αυτό το πρίσμα δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο πως τα εκλογικά επιτυχημένα ακροδεξιά κόμματα επικεντρώνουν τη ρητορική τους στην αντίθεση στην πολυπολιτισμική κοινωνία και στο Ισλάμ ως κουλτούρα συνολικά και δευτερευόντως ή καθόλου ως θρησκεία (Παράρτημα 2, Πίνακας 5).

Στη συνέχεια, ακολουθούν οι απόψεις που έχουν οι πολίτες για τη θρησκεία των μεταναστών, την ενσωμάτωσή τους στις τοπικές κοινωνίες και τη συμβολή τους στην πολιτιστική ζωή του τόπου. Το ζήτημα της μετανάστευσης έχει εδραιωθεί στα εκλογικά προγράμματα των κομμάτων που μελετούνται. Η άποψη που έχουν οι ψηφοφόροι, δίνει μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για τις αιτίες που οδηγούν στην επιλογή μιας αντιμεταναστευτικής πολιτικής από τη μεριά των κομμάτων και βοηθάει στην επιμέρους κατανόηση του χαρακτήρα των.

Το ποσοστό των ψηφοφόρων όλων των κομμάτων, εκτός από τα δύο της Δανίας, που θεωρεί εξαιρετικά σημαντικό να είναι Χριστιανοί οι μετανάστες που φτάνουν στη χώρα τους είναι μονοψήφιο, μόνο οι Δανοί σε ποσοστό γύρω στο 20% θεωρούν το θέμα εξαιρετικά σημαντικό (Παράρτημα 4, Πίνακας 1). Η προσαρμογή των μεταναστών στον τρόπο ζωής της χώρας δεν αφήνει τους ψηφοφόρους των ακροδεξιών κομμάτων τόσο αδιάφορους όσο η θρησκεία τους. Ο ένας στους δύο του Λαϊκού Κόμματος, οι δύο στους τρεις του Κόμματος Προόδου της Δανίας και λίγο περισσότεροι από δύο στους πέντε του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας

θεωρούν εξαιρετικά σημαντικό θέμα την ενσωμάτωση των μεταναστών (Παράρτημα 4, Πίνακας 2).

Η συμβολή των μεταναστών στην πολιτιστική ζωή της χώρας δεν αποτιμάται ούτε θετικά ούτε αρνητικά από τους ψηφοφόρους των ακροδεξιών κομμάτων αλλά ούτε και από το σύνολο των ερωτηθέντων. Στη μεσαία κατηγορία αξιολόγησης το ποσοστό των ψηφοφόρων ξεπερνά αυτό των συμπατριωτών τους, μόνη εξαίρεση σ' αυτό οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου της Δανίας. Η ποιοτική διαφορά εντοπίζεται στα άκρα της κλίμακας. Στο σύνολο του πληθυσμού περίπου ο ένας στους δέκα θεωρεί πως η πολιτιστική ζωή της χώρας εμπλουτίζεται από την παρουσία των μεταναστών και ένα μικρό ποσοστό γύρω στο 4% πιστεύει πως υπονομεύεται. Στους ψηφοφόρους των κομμάτων η αναλογία αυτή αντιστρέφεται. Πάνω από το 10% θεωρεί πως η πολιτιστική ζωή της χώρας υπονομεύεται, ενώ αυτοί που θεωρούν πως εμπλουτίζεται είναι γύρω στο 2% στη Σκανδιναβία. Αντίστοιχη είναι η εικόνα και στις άλλες δύο κατηγορίες. Πολύ κοντά στο "υπονομεύεται", στην κατηγορία 2, το ποσοστό των ψηφοφόρων των ακροδεξιών κομμάτων είναι πάνω από το διπλάσιο του γενικού πληθυσμού, εκεί συγκεντρώνεται το 55% των ψηφοφόρων του Κόμματος Προόδου της Δανίας, το 31% του Λαϊκού Κόμματος και το 21% του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας (Παράρτημα 4, Πίνακας 3).

Η συζήτηση για τους μετανάστες, περιλαμβάνει και επιμέρους ζητήματα. Όλοι οι μετανάστες δεν εξετάζονται υπό το ίδιο πρίσμα καθώς τίθενται διακριτικά, όπως αυτό της καταγωγής και του εκπαιδευτικού υπόβαθρου κ.α. Έτσι, στη Δανία, στην ερώτηση αν θα πρέπει να επιτρέπονται μετανάστες διαφορετικής φυλής και εθνικότητας οι ψηφοφόροι απαντούν πλειοψηφικά, πως πρέπει να επιτρέπεται σε λίγους, με ποσοστό 44,1%, μια άποψη που συμμερίζονται και οι ψηφοφόροι των ακροδεξιών κομμάτων (με αντίστοιχα ποσοστά 65% για το Λαϊκό Κόμμα και 47,05% για το Κόμμα Προόδου). Στη Νορβηγία, η πλειοψηφία των ψηφοφόρων φαίνεται να είναι περισσότερο διαλλακτική, καθώς το 45,16% απαντάει να επιτρέπει σε μερικούς η είσοδος στη χώρα, μια άποψη που δε βρίσκει όμως σύμφωνους τους ψηφοφόρους του Κόμματος Προόδου που απαντούν, με ποσοστό 51,91%, να επιτρέπεται σε λίγους. Η απόλυτη άρνηση εισόδου στη χώρα, σημειώνει ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά και στις

δύο χώρες σε εθνικό επίπεδο, Δανία 8,8% και Νορβηγία 6,03%, αλλά αποτελεί δημοφιλή απάντηση στους ψηφοφόρους των ακροδεξιών κομμάτων καθώς το 24% του Λαϊκού Κόμματος, το 29,4% του Κόμματος Προόδου της Δανίας και το 16,47% του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας την επιλέγουν. Η αποδοχή, άνευ περιορισμών, μεταναστών δεν ικανοποιεί τους ψηφοφόρους, καθώς μόλις το 2% του Λαϊκού Κόμματος, και το 4,28% του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας δηλώνει θετικό προς μια τέτοια πολιτική (Παράρτημα 4, Πίνακας 4).

Σημαντικό στοιχείο για τους ψηφοφόρους φαίνεται να παίζει και το κατά πόσον οι μετανάστες που εισέρχονται στη χώρα γνωρίζουν την επίσημη γλώσσα του κράτους. Η γνώμη των ψηφοφόρων τόσο των Κομμάτων Προόδου (55,56% στη Δανία και 44,35% στη Νορβηγία) όσο και του Λαϊκού Κόμματος (55,91%), στην περίπτωση αυτή, συγκλίνει με την άποψη του συνόλου του εκλογικού σώματος καθώς το 35,19% στη Δανία και το 32,08% στη Νορβηγία βρίσκουν ιδιαίτερα σημαντική αυτή την προδιαγραφή (Παράρτημα 4, Πίνακας 12). Περίπου αντίστοιχα ποσοστά θα πάρουμε και από τις απαντήσεις στην ερώτηση αν πρέπει οι μετανάστες να έχουν εκπαιδευτικό, όσον αφορά τη Δανία, όπου τα μεγαλύτερα ποσοστά τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο των κομμάτων που εξετάζονται, εντοπίζονται μεταξύ της 4^{ης} κατηγορίας και της κατηγορίας 5 που το θεωρούν σημαντικό. Στη Νορβηγία αντιθέτως δεν παίρνουμε τα ίδια αποτελέσματα, καθώς μόλις το 5,24% του συνόλου του πληθυσμού και το 8,50% των ψηφοφόρων του Κόμματος Προόδου βρίσκουν αυτή την μεταβλητή ιδιαίτερα σημαντική (Παράρτημα 4, Πίνακας 11).

Στην ευρωπαϊκή έρευνα περιλαμβάνονται και άλλες ερωτήσεις που θέτουν προϋποθέσεις για την είσοδο μεταναστών στη χώρα, όπως η κατάσταση υγείας, το αν υπάρχουν συγγενείς στη χώρα υποδοχής, η χώρα προέλευσης, η οικονομική κατάσταση κ.α. Η επιλογή των ερωτήσεων που γίνεται, δείχνει ξεκάθαρα, ότι στο καίριο ζήτημα της μετανάστευσης, το εκλογικό σώμα στο σύνολό του δεν απαντάει αρνητικά στην υποδοχή μεταναστών, αρκεί αυτοί να ικανοποιούν κάποιες προδιαγραφές, που οι περισσότερες βρίσκονται πιο κοντά στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η εικόνα αυτή καλύπτει και τους ψηφοφόρους των ακροδεξιών κομμάτων, που στην πλειοψηφία τους και αυτοί λένε “ναι” στην υποδοχή μεταναστών, αλλά “όχι” στην άνευ όρων και χωρίς μέτρο ελέγχου.

Η μελέτη για στάση του εκλογικού σώματος απέναντι στους μετανάστες, εμπλουτίζεται ακόμα περισσότερο όταν συνδυάζονται ερωτήματα που αφορούν την επιρροή που έχει η αφομοίωση μεταναστών στο δυναμικό της χώρας και στην καθημερινή ζωή. Συχνά, ως επιχείρημα για την αντιμεταναστευτική πολιτική αποτελεί η θέση ότι οι μετανάστες καταλαμβάνουν τις θέσεις εργασίας, που προορίζονται για τον γηγενή πληθυσμό. Στη σχετική ερώτηση, αν οι μετανάστες καταλαμβάνουν τις θέσεις εργασίας ή δημιουργούν νέες οι ψηφοφόροι δεν κλίνουν σε καμία από τις δύο επιλογές, καθώς η πλειοψηφία τους στο σύνολο της χώρας αλλά και στο σύνολο των υποστηρικτών των κομμάτων που εξετάζονται, εντοπίζονται στην μεσαία τρίτη κατηγορία, με ποσοστά 60,59% για τη Δανία, 65,91% για το Λαϊκό Κόμμα, 44,44% για το Κόμμα Προόδου, ενώ 59,85% για το σύνολο των ψηφοφόρων στη Νορβηγία και 62,45% για τους ψηφοφόρους του Κόμματος Προόδου. Τα μικρότερα ποσοστά σημειώνονται στις δύο ακραίες κατηγορίες, όπου στην κατηγορία ένα το μεγαλύτερο ποσοστό καταλαμβάνει το Λαϊκό Κόμμα με 5,68%, ενώ στην κατηγορία πέντε, το σύνολο των ψηφοφόρων της Δανίας με 4,07% (Παράρτημα 4, Πίνακας 8).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που δίνονται στην υποθετική ερώτηση αν θα πρέπει να εγκαταλείψουν τη χώρα οι μετανάστες που είναι άνεργοι για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι αποκλίσεις με το σύνολο του εκλογικού σώματος, στην περίπτωση των ψηφοφόρων των κομμάτων της άκρας δεξιάς, είναι εμφανείς. Με την εκδίωξή τους από τη χώρα συμφωνεί το 32,97% των ψηφοφόρων του Λαϊκού Κόμματος και το 41,53% του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά σε εθνικό επίπεδο είναι σαφώς μικρότερα, 18,66% για τη Δανία και 26,20% για τη Νορβηγία. Η μεγαλύτερη όμως απόκλιση εντοπίζεται ανάμεσα στους ψηφοφόρους των κομμάτων στις δύο χώρες, ενώ στη Δανία ένα εξίσου υψηλό ποσοστό, 32,97% του Λαϊκού Κόμματος και 44,44% του Κόμματος Προόδου διαφωνούν με τη θέση αυτή, όμως το ποσοστό στους υποστηρικτές του Κόμματος Προόδου στη Νορβηγία είναι σαφώς μικρότερο, ύψους 18,55%. Η πλειοψηφία του εκλογικού σώματος διαφωνεί επίσης, με το αρκετά υψηλό ποσοστό της τάξεως του 49,71% στη Δανία και 35,46% στη Νορβηγία (Παράρτημα 4, Πίνακας 5).

Στην ερώτηση εάν οι μετανάστες λαμβάνουν μεγαλύτερα έσοδα από ότι έξοδα – όσον αφορά τους φόρους και τις υπηρεσίες – ενώ η πλειοψηφία σε Δανία και Νορβηγία εντοπίζονται στην μεσαία τρίτη κατηγορία, με ποσοστά 45,97% και 55,28% αντίστοιχα, μόνο οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας συμφωνούν μαζί τους με ποσοστό 43,98%. Επιπλέον, το 32,58% του Λαϊκού Κόμματος και το 44,44% του Κόμματος Προόδου της Νορβηγίας, βρίσκονται μια κατηγορία κάτω, εμφανίζοντας σαφώς μια πιο αδιάλλακτη θέση (Παράρτημα 4, Πίνακας 10). Εδώ αξίζει να αναφερθεί πάλι η θέση των κομμάτων υπό εξέταση, η οποία μιλάει υπέρ ενός προνοιακού σωβινισμού.

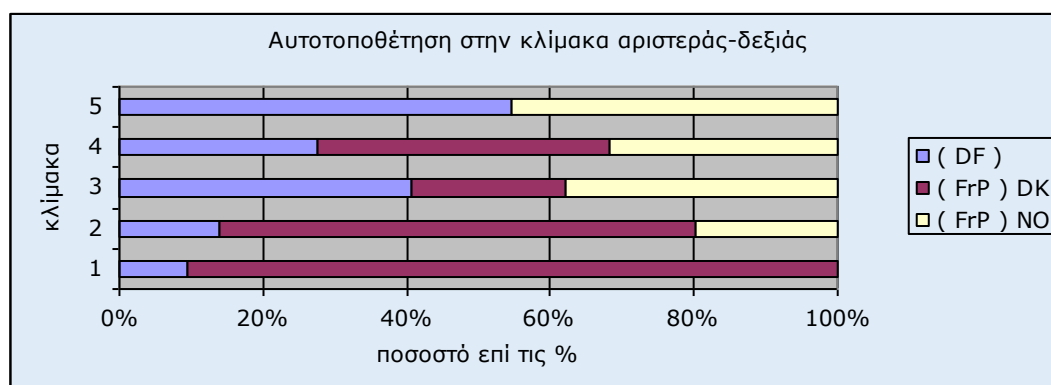
Και το πρόβλημα της εγκληματικότητας εξετάζεται με τη μεταβλητή της μετανάστευσης καθώς η έρευνα ESS περιλαμβάνει στο ερωτηματολόγιο της την ερώτηση αν οι μετανάστες κάνουν καλύτερο ή χειρότερο το πρόβλημα της εγκληματικότητας της χώρας. Στην περίπτωση αυτή οι αποκλίσεις είναι ελάχιστες καθώς η πλειοψηφία και στις δύο χώρες αλλά και στους ψηφοφόρους των κομμάτων συγκεντρώνεται στην πρώτη και δεύτερη κατηγορία, προς το χειρότερο δηλαδή (Παράρτημα 4, Πίνακας 9). Στα προγράμματα των κομμάτων της άκρας δεξιάς, θυμίζουμε, ότι περιλαμβάνονται αυστηρότερες ποινές προς τους μετανάστες που διαπράττουν μια εγκληματική πράξη, που φτάνει και μέχρι την απέλασή τους από τη χώρα.

Οι τελευταίες μεταβλητές που θα εξεταστούν είναι αυτή των ίσων δικαιωμάτων μεταξύ πολιτών και μεταναστών και τη συμβολή των μεταναστών στην κοινωνική ζωή της χώρας. Στην πρώτη ερώτηση, της απόδοσης ίσων δικαιωμάτων, συμφωνεί η συντριπτική πλειοψηφία που αγγίζει το ποσοστό του 67,24% στη Νορβηγία και ακολουθούν οι ψηφοφόροι του Κόμματος Προόδου, στην ίδια χώρα, με 62,90%, το σύνολο του πληθυσμού της Δανίας με ποσοστό 60,67% και οι ψηφοφόροι του Λαϊκού Κόμματος με ποσοστό 52,13% (Παράρτημα 4, Πίνακας 6). Τέλος, πολύ μικρό ποσοστό από τους ερωτηθέντες θεωρούν ότι οι μετανάστες συμβάλλουν στη βελτίωση του κοινωνικού περιβάλλοντος στη χώρα, ενώ η πλειοψηφία συγκλίνει στην τρίτη κατηγορία όπου βρίσκεται στο μέσο της κλίμακας. Επιπλέον σημαντικά ποσοστά συγκεντρώνονται στην πρώτη και δεύτερη κατηγορία, ανάμεσα στους ψηφοφόρους των κομμάτων της άκρας δεξιάς (Παράρτημα 4, Πίνακας 7).

iv.iv) Ανακεφαλαίωση

Οι ψηφοφόροι των Κομμάτων Προόδου και του Λαϊκού Κόμματος τοποθετούν τους εαυτούς τους στη μέση της κλίμακας αριστεράς δεξιάς με μια κλίση προς τα δεξιά. Όπως φαίνεται και στο γράφημα που ακολουθεί η πλειοψηφία των ψηφοφόρων των Κομμάτων Προόδου εντοπίζονται στην κατηγορία τέσσερα, με ποσοστό 55,56% για το κόμμα της Δανίας και 43,57% για αυτό της Νορβηγίας. Το αντίστοιχο ποσοστό στο Λαϊκό Κόμμα, αγγίζει το 37,65%. Επίσης, περίπου το 15% τόσο του Λαϊκού Κόμματος όσο και του Κόμματος Προόδου στη Νορβηγία, δηλώνουν ότι ανήκουν στο άκρο της κλίμακας προς τα δεξιά ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά σημειώνονται στην πρώτη κατηγορία με ποσοστά 1,18% για το Λαϊκό Κόμμα, και 11,11% για το Κόμμα Προόδου στη Δανία, ενώ στο αντίστοιχο κόμμα της Νορβηγίας, στην κατηγορία αυτή έχουμε μηδενικό ποσοστό.

Γράφημα 3^ο : Αυτοτοποθέτηση της κλίμακα αριστεράς-δεξιάς

Πηγή: European Social Survey (1) 1999-2002

Σημειώσεις : Frp No = Κόμμα Προόδου Νορβηγία

Df = Λαϊκό Κόμμα Δανία

FrP Dk = Κόμμα Προόδου Δανία

Αντίθετα με αυτό που συνέβαινε στο παρελθόν στην κατηγοριοποίηση αριστεράς δεξιάς, όπου το φύλο αποτελούσε ουδέτερο παράγοντα, σήμερα υπάρχει τάση πόλωσης μεταξύ ανδρών και γυναικών, με τους άνδρες να υπερσχύουν στα κόμματα της δεξιάς και τις γυναίκες να αποτελούν στην πλειοψηφία τους υποστηρίκτριες των αριστερών κομμάτων. Τα ακροδεξιά

κόμματα αντιπροσωπεύουν συναισθήματα που είναι διαδεδομένα σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού και κυρίως ανάμεσα στους συνηθισμένους καθημερινούς εργαζόμενους. Αυτό αποτελεί και ένδειξη των διλλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν τα παραδοσιακά κόμματα της εργατικής τάξης.

Όσον αφορά το τι ουσιαστικά ωθεί τους ψηφοφόρους να ψηφίσουν τα ακροδεξιά κόμματα, το ζήτημα της θρησκείας είναι αμελητέο. Η ψήφος δεν ορίζεται με όρους θρησκευτικότητας αλλά ουσιαστικά αυτό που τους αφορά είναι η ομοιογένεια σε πολιτιστικό και πολιτισμικό επίπεδο. Από τα διαθέσιμα στοιχεία που παρουσιάσαμε, φαίνεται ξεκάθαρα πως ένα ομοιογενές και χωρίς αποκλίσεις κοινωνικό περιβάλλον είναι αυτό που επιζητούν οι περισσότεροι ψηφοφόροι. Ο φόβος της απώλειας της πολιτιστικής ταυτότητας δημιουργεί και δικαιολογεί την ισχυρή αντίδραση που υπάρχει απέναντι στο ισλαμικό στοιχείο που προβάλλεται μέσω του μεγάλου αριθμού μεταναστών. Στόχος είναι η προστασία αυτής της πολιτιστικής ταυτότητας και το όνομα αυτής, είναι που επικαλούνται τα περισσότερα κομματικά προγράμματα. Η νέα άκρα δεξιά του 21ου αιώνα στην Ευρώπη δε χαρακτηρίζεται από θρησκευτικό ζήλο, αλλά από έναν άνευ όρων αντί-ισλαμισμό, με πολιτισμικούς όμως και όχι με θρησκευτικούς όρους.

Τελικά, αυτό που ζητούν οι ψηφοφόροι από τους μετανάστες είναι η προσαρμογή στον τρόπο ζωής της χώρας και ο σεβασμός στις παραδόσεις, η κοινωνικοποίησή τους μέσω της εργασίας και η αναγνώριση των αγαθών που τους προσφέρει η χώρα.

VI) Επισκόπηση της σκανδιναβικής άκρας δεξιάς

“Η εκλογική επιτυχία των ακροδεξιών κομμάτων μπορεί να επέλθει μόνο εάν επιλέξουν μια οικονομικά ελεύθερη αγορά που συνδιάζει τον απολυταρχισμό και τον εθνικοκεντρισμό και επιπλέον και ρατσιστικά μηνύματα. Αυτός είναι ο μοναδικός τρόπος για να προσελκίσουν ψηφοφόρους”.

Herbert Kitschelt

Η μελέτη των ακροδεξιών κινήσεων στη Σκανδιναβία προξενεί την απορία γιατί σε δύο χώρες παρουσιάζεται μια διαχρονική και ανοδική πορεία κομμάτων που ανήκουν στην ακροδεξιά οικογένεια, όπως στη Δανία και τη Νορβηγία, ενώ στις υπόλοιπες δύο, παρουσιάζεται μερική και βραχύβια, όπως στη Σουηδία, έως και σχεδόν ανύπαρκτη παρουσία, όπως στην περίπτωση της Φιλανδίας.

Η θεωρία του Kitschelt, θα μπορούσε να αποτελέσει το ερμηνευτικό κλειδί για τη μη επιτυχημένη ανάπτυξη της ακροδεξιάς ιδεολογίας στη Φιλανδία αλλά και για την αρνητική περίπτωση εφαρμογής της νέας ακροδεξιάς ιδεολογίας στη Σουηδία, όπου παρόλο που υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες, δεν μπόρεσε να αναδειχθεί ισχυρή μια ανάλογη κίνηση. Το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας κατάφερε να κάνει την έκπληξη και με την πρώτη του εμφάνιση να εξασφαλίσει ένα ικανοποιητικό αριθμό εκπροσώπων στο κοινοβούλιο, η επιτυχία του όμως αυτή αποδείχθηκε “πυροτέχνημα” χωρίς διάρκεια σε αντίθεση με τα συναφούς ιδεολογίας κόμματα στη Δανία και τη Νορβηγία που αποτέλεσαν και το πρότυπό του. Στη συνέχεια, θα μελετήσουμε τους παράγοντες που εμπόδισαν την ανάπτυξη κινήσεων της Νέας Άκρας Δεξιάς, σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης συναντάται χαρακτηριστική επιτυχία και εξάπλωση της, συγκρίνοντας την επιτυχία σε Δανία και Νορβηγία με την αρνητική περίπτωση της Σουηδίας και την εξαίρεση της Φιλανδίας.

ι) Γενική δυσπιστία προς το πολιτικό σύστημα

Οι δημοφιλέστερες εξηγήσεις της υποστήριξης προς τα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα είναι βασισμένες στο κοινωνικό δομικό μοντέλο ψηφοφορίας. Το κέντρο αυτών των εξηγήσεων είναι η πρόταση σύμφωνα με την οποία η ψήφος που έχει ως αποδέκτη τα κόμματα αυτά, προέρχεται από πολίτες που αισθάνονται να απειλούνται από τις γρήγορες αλλαγές στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες. Οι χειρονάκτες εργάτες με τη χαμηλή εκπαίδευση, τείνουν να χάνουν τις δουλειές τους εξαιτίας των αλλαγών που συμβαίνουν στον τρόπο παραγωγής. Επιπλέον, καλούνται να ανταγωνιστούν με τις μεταναστευτικές ομάδες, για τους λιγοστούς πόρους, όπως οι θέσεις εργασίας και η κατοικία. Αυτοί οι "ηττημένοι της νεωτερικότητας" όπως τους χαρακτηρίζει ο Betz (1998), αισθάνονται την απειλή από την κοινωνική εξέλιξη και τους στρέφει προς τα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα, μέσω της γενικής δυσαρέσκειας.

Τα κόμματα της άκρας δεξιάς συχνά εμφανίζονται ως "κόμματα δυσφορίας" και ως "κόμματα διαμαρτυρίας", όπως συνέβει στις περιπτώσεις της Δανίας και της Νορβηγίας αντίστοιχα – μια διαμαρτυρία που στόχο έχει τα κατεστημένα κόμματα και τις πολιτικές που ακολούθησαν. Η ικανοποίηση προς το πολιτικό σύστημα εξετάζεται μέσα από τρία βασικά μέρη: την εμπιστοσύνη στους θεσμούς (νομικό σύστημα, αστυνομία, ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, εθνικό κοινοβούλιο), την ικανοποίηση όσον αφορά τις κυβερνητικές πολιτικές (υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευση, οικονομία, δημοκρατία) και την ικανοποίηση για τις πολιτικές ελίτ (πολιτικούς).

Όσον αφορά το πολιτικό σύστημα, υπάρχει η θεωρία ότι η υποστήριξη ακροδεξιών κινημάτων μεταφράζεται ως ψήφος διαμαρτυρίας προς το υπάρχον σύστημα και αυτό γιατί συχνά, κόμματα που ανήκουν στην ακροδεξιά οικογένεια εμφανίζουν έλλειψη σταθερής ιδεολογίας και η ρητορική τους εστιάζεται στην εναντίωση στο πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο.

Από την οπτική του ψηφοφόρου, η ψήφος διαμαρτυρίας είναι: "ψήφος που δεν καθορίζεται από πολιτικές επιλογές αλλά που στόχο έχει να φοβίσει τις πολιτικές ελίτ", αποδεικνύοντας ότι για τους διαμαρτυρόμενους ψηφοφόρους, τα θέματα πολιτικής έχουν περιορισμένη σημασία. Ο ψηφοφόρος μπορεί να παρέχει την ψήφο του σε ένα κόμμα του

οποίου η ιδεολογία και η πολιτική τοποθέτηση να μην τον βρίσκουν σύμφωνο. Αυτού του είδους η ψήφος δεν επηρεάζεται από την ιδεολογική βάση του κόμματος ή από τους στόχους εκπροσώπησης στο κοινοβούλιο, αλλά ως μοναδικό σκοπό έχει να δείξει τη δυσαρέσκεία του προς την πολιτική ελίτ. Η πολιτική δυσαρέσκεια είναι σημαντική για δύο βασικούς λόγους: πρώτον, με έναν άμεσο τρόπο, ως προϋπόθεση για μια λαϊκή διαμαρτυρία (γεγονός που αποτελεί βασικό συστατικό που συμβάλλει στην εμφάνιση νέων κομμάτων) και δεύτερον, με πιο έμμεσο τρόπο, ως μέσω χαλάρωσης των δεσμών μεταξύ ψηφοφόρων και κατεστημένων κομμάτων. Καμία από τις χώρες που εξετάζουμε δεν αποτέλεσε εξαίρεση, καθώς και στις τέσσερις περιπτώσεις ήταν εμφανή τα σημάδια πολιτικής δυσαρέσκειας μεταξύ του εκλογικού σώματος. Οι έννοια της ψήφου διαμαρτυρίας, καθώς επίσης και μερικές κοινωνικοδομικές εξηγήσεις της υποστήριξης που χαίρουν τα κόμματα της άκρας δεξιάς, μπορούν να συνδεθούν με την έννοια της χαρισματικής ηγεσίας. Σε γενικές γραμμές, η εξήγηση αυτή θεωρεί ότι οι “ηττημένοι της νεωτερικότητας”, δεν επιλέγουν να υποστηρίξουν τα ακροδεξιά κόμματα με βάση την ιδεολογία και το πρόγραμμα που εντάσσουν, αλλά η επιλογή τους οδηγείται από μια διάχυτη διαμαρτυρία, η οποία κινητοποιείται από τους χαρισματικούς ηγέτες, όπως συνέβει στη Νορβηγία, τη Δανία αλλά και τη Σουηδία.

Αναλυτικότερα τώρα, όσον αφορά τους θεσμούς των χωρών, οι Φιλανδοί φαίνεται να έχουν περισσότερη εμπιστοσύνη από τις υπόλοιπες τρεις χώρες σε αυτούς. Χαρακτηριστικά, όσον αφορά την εμπιστοσύνη προς το πολιτικό σύστημα, πάνω από τους μισούς Φιλανδούς ψηφοφόρους επιλέγουν την τέταρτη κατηγορία, ενώ το ένα πέμπτο δηλώνει απόλυτα ικανοποιημένο, μια θέση που συμερρίζεται και το 30,33% των Δανών. Οι Σουηδοί και οι Νορβηγοί παρουσιάζονται περισσότερο δυστακτικοί απέναντι σε αυτή την επιλογή, με ποσοστό 10,96% για πρώτους και 15,79% αντίστοιχα για τους δεύτερους (Παράρτημα 5, Πίνακας 7). Ακόμα μεγαλύτερα ποσοστά στα άκρα της κλίμακας συναντάμε και στη μεταβλητή εμπιστοσύνης προς την αστυνομία της χώρας, όπου η συντριπτική πλειοψηφία κλίνει προς την απόλυτη εμπιστοσύνη, συγκεντρώνοντας, αθροίζοντας τις κατηγορίες τέσσερα και πέντε, ποσοστά άνω του 70% (Παράρτημα 5, Πίνακας 8).

Όσον αφορά την στάση των ψηφοφόρων στο εθνικό κοινοβούλιο της χώρας τους, οι Νορβηγοί και οι Σουηδοί, και στην περίπτωση αυτή, εμφανίζονται περισσότερο σκεπτικοί, με την πλειοψηφία τους να βρίσκεται στο μέσο της κλίμακας (44,71% για τη Νορβηγία και 40,92% για τη Σουηδία). Οι Φιλανδοί και στο σημείο αυτό φαίνεται να έχουν περισσότερη εμπιστοσύνη, με το 42,86% να συγκεντρώνεται στην τέταρτη κατηγορία ενώ ακολουθούν οι Δανοί με 40,14% (Παράρτημα 5, Πίνακας 2). Η εμπιστοσύνη όμως προς το εθνικό κοινοβούλιο, δεν προϋποθέτει και εμπιστοσύνη προς τα πολιτικά κόμματα. Οι διαφορές στα ποσοστά σε σχέση με τη μεταβλητή που προηγήθηκε είναι εμφανείς. Το σύνολο του εκλογικού σώματος συγκεντρώνεται στην επιλογή της τρίτης κατηγορίας ενώ περισσότερο ανεκτικοί και στην περίπτωση αυτή, εμφανίζονται οι Δανοί και οι Φιλανδοί (Παράρτημα 5, Πίνακας 1).

Τέλος, όσον αφορά το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, τα αποτελέσματα δημιουργούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Παρά το γεγονός ότι η Νορβηγία, είναι η μόνη χώρα που εξετάζουμε, που δεν ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που μας κάνει να περιμέναμε μια περισσότερο αδιάλλακτη στάση, οι ψηφοφόροι της έχουν την ίδια θέση προς αυτή, με τους ψηφοφόρους των υπολοίπων χωρών, ο οποίοι κατά πλειοψηφία συγκεντρώνονται στο μέσο της κλίμακας με τους Φιλανδούς, για ακόμα μια φορά να εμφανίζουν, με μια, έστω και μικρή διαφορά με τους υπολοίπους, έναν αυξημένο βαθμό εμπιστοσύνης (Παράρτημα 5, Πίνακας 9).

Η ικανοποίηση προς τις κυβερνητικές επιλογές, σαν πρώτη αίσθηση αφήνει, την κλίση των Φιλανδών προς το θετικό άκρο της κλίμακας (απόλυτη ικανοποίηση), κάνοντας τη διαφορά με τις υπόλοιπες υπό εξέταση χώρες, ακόμα πιο χαρακτηριστική. Τόσο, στη μεταβλητή του εκπαιδευτικού συστήματος, όσο και στις υπηρεσίες υγείας, οι Φιλανδοί δείχνουν να εμπιστεύονται την κυβέρνησή τους. Στο άλλο άκρο οι Σουηδοί, εμφανίζουν μια αξιοσημείωτη δυσπιστία, σημειώντας αισθητά, τα χαμηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης (Παράρτημα 5, Πίνακες 5 και 6). Μελετώντας τον βαθμό ικανοποίησης με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία, τα αποτελέσματα δεν είναι πολύ διαφορετικά με τα προηγούμενα. Η Δανία, με ποσοστό 48,95% στην τέταρτη κατηγορία και με το ένα τέταρτο του συνόλου να απαντάει απόλυτα ευχαριστημένο, έρχεται πρώτη, με τη Φιλανδία να ακολουθεί με μικρή διαφορά (50,83%

και 10,74% αντίστοιχα). Έπονται, η Νορβηγία με ποσοστό 42,47% και 9,92% και η Σουηδία, με χαρακτηριστική διαφορά σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες, με ποσοστό 39,64% και 9,74% αντίστοιχα (Παράρτημα 5, Πίνακας 3).

Και ενώ η Σουηδία από τη δεκαετία του 1960 παρουσίαζε μια ιδιαίτερη εμπιστοσύνη και σταθερότητα στους πολιτικούς θεσμούς, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα, σήμερα το σκηνικό έχει αλλάξει, με τους περισσότερους ψηφοφόρους να είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί τόσο απέναντι στις κυβερνήσεις όσο και στα κόμματα, αλλά και να δηλώνουν δυσαρέσκεια όσον αφορά τη λειτουργικότητα της δημοκρατίας στη χώρα, κάτι που φάνηκε από την παρουσίαση που προηγήθηκε. Η περίπτωση της Σουηδίας μας οδηγεί σε δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτον, ότι η έστω και διαδεδομένη απογοήτευση και δυσαρέσκεια προς τα πολιτικά κόμματα δεν αποτελεί ικανοποιητική εξήγηση για την εμφάνιση ακροδεξιών κομμάτων και δεύτερον, υπάρχει ακόμα πιθανότητα δημιουργίας ευνοϊκών καταστάσεων για την ανάδειξη ενός ακροδεξιού κόμματος, στο προσεχές μέλλον.

Η Φιλανδία από την άλλη, εμφανίζει ένα βαθμό ικανοποίησης, που δύσκολα συγκρίνεται με τις υπόλοιπες χώρες, γεγονός που μπορεί να δικαιολογήσει, εν μέρει, την έλλειψη ακροδεξιών κινήσεων, στη διάσταση φυσικά που αφορά την γενική δυσαρέσκεια.

ii) Οικονομία

Εξίσου σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη μιας ακροδεξιάς κίνησης αποτελεί αυτός της οικονομίας. Ας μην ξεχνάμε, πως τα κόμματα που εμφανίστηκαν στη Δανία και τη Νορβηγία, ήταν κατ' εξοχιν κόμματα αντι-φορολογικά, με βασική τους διεκδίκηση τη μείωση της φορολογίας. Παρόλο που στη Σουηδία, η πλειοψηφία των ψηφοφόρων θα απαντάει για μια περίπου δεκαετία (1990-), ότι "η οικονομία άλλαξε προς το χειρότερο", η οικονομική κατάσταση της εποχής δε θα μπορέσει να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος για ένα ακροδεξιό κόμμα. Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1990, θα κρατήσει ελάχιστα και στο τέλος της δεκαετίας η χώρα θα βρεθεί πάλι σε οικονομική ανάκαμψη. Σήμερα οι ψηφοφόροι της Σουηδίας δηλώνουν μέτρια ευχαριστημένοι με την οικονομική κατάσταση

της χώρας με ποσοστό 50,98% σημειώνοντας και τα χαμηλότερα ποσοστά δυσαρέσκειας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Στη Φιλανδία, για ακόμα μια φορά οι ψηφοφόροι εντοπίζονται άνω του μετρίου, μαζί με τους Δανούς, με συνολικό ποσοστό τέταρτης και πέμπτης κατηγορίας που ξεπερνάει το 50% (Παράρτημα 5, Πίνακας 4).

Στην περίπτωση της Σουηδίας, η οικονομική κρίση έμοιαζε να συγχρονίζεται με την εμφάνιση του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας. Τα χρόνια όμως που ακολούθησαν των εκλογών του 1991, η οικονομική κατάσταση χειροτέρευε ακόμα περισσότερο και τα επίπεδα ανεργίας σχεδόν διπλασιάστηκαν, κάτι όμως, που δεν φάνηκε να ευνοεί την εξέλιξη και διατήρηση του κόμματος για τα επόμενα χρόνια, ούτε να δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάδυση νέων κομμάτων ακροδεξιής ιδεολογίας.

iii) Τοποθέτηση στο ζήτημα της μετανάστευσης

Η αύξηση των μεταναστών σε μια χώρα θεωρείται καταλυτικός παράγοντας και μεταφράζεται συχνά ως αύξηση υποστήριξης των ακροδεξιών κομμάτων. Μαζί με τον εθνικισμό, η αντι-μεταναστευτική πολιτική αποτελεί χαρακτηριστικό πολιτικής ταυτότητας. Η προπαγάνδα κατά των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που ανέδειξαν τα ακροδεξιά κινήματα της τελευταίας δεκαετίας. Στη Φιλανδία, οι αιτούντες άσυλο και η μετανάστευση αποτελούν νέο σχετικά φαινόμενο σε σύγκριση με τη κατάσταση που επικρατεί τόσο στη Δυτική Ευρώπη όσο και στις υπόλοιπες Σκανδιναβικές χώρες.

Η Σουηδία, από την άλλη πλευρά, υπήρξε κατ' εξοχήν χώρα υποδοχής μεταναστών και η εισροή κυρίως μη-Ευρωπαίων μεταναστών αυξανόταν συνεχώς από το 1970 έως και τη δεκαετία του 1990 γεγονός που έδωσε στη χώρα μια πολύπολιτισμική ταυτότητα όμοια με αυτή άλλων δυτικο-Ευρωπαϊκών χωρών. Η ξеноφοβία που ξεκίνησε να εκφράζεται έντονα εκείνη την περίοδο, φαινόταν να προσφέρει στα ακροδεξιά κόμματα ένα άκρως αποτελεσματικό ρητορικό μέσο, το οποίο κάλυπτε όλους τους κοινωνικούς τομείς. Αν και η ξеноφοβία δεν αποτελεί καθ' αυτή κριτήριο

καθοδηγητή ψήφου, σχεδόν όλοι οι ψηφοφόροι των ακροδεξιών κομμάτων έχουν ξενοφοβικές συμπεριφορές.

Στη Σουηδία, η πλειοψηφία των ψηφοφόρων παρουσιάζοταν θετική όσον αφορά την ιδέα μείωσης του ποσοστού των μεταναστών που δέχεται η χώρα ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Παρόλα αυτά, μέχρι και το 1991, όπου κάνει την εμφάνισή της η Νέα Δημοκρατία, το ζήτημα της μετανάστευσης δεν ανήκε στη λίστα με τα σημαντικότερα πολιτικά θέματα, όσον αφορά τους ψηφοφόρους. Μετά το 1994 το θέμα της μετανάστευσης φαίνεται να εξαφανίζεται πάλι ως σημαντικός παράγοντας καθορισμού της ψήφου. Η οικονομική κρίση παρουσιάζεται να έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της σπουδαιότητας παραδοσιακών θεμάτων όπως αυτό της δημόσιας οικονομίας ή το κράτος πρόνοιας, παραγκωνίζοντας ζητήματα όπως αυτό της μετανάστευσης. Τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1990, το ζήτημα της μετανάστευσης επανέρχεται στο προσκήνιο και μπαίνει από τα πρώτα στη λίστα πολιτικών κομμάτων και προσώπων .

Οι Σουηδοί, στην έρευνα ESS παρουσιάζονται ως οι πιο ανεκτικοί στο σύνολο των θεμάτων που περιλαμβάνει η μετανάστευση, σημειώνοντας σημαντική διαφορά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Και οι Φιλανδοί όμως δείχνουν να είναι επίσης θετικοί σε θέματα που αφορούν τους μετανάστες και να έχουν εμπιστοσύνη προς αυτές τις ομάδες πληθυσμού, παρόλο που η πλειοψηφία του εκλογικού σώματος ζητάει αυστηρότερα μέτρα περιορισμού του φαινομένου και να θεωρεί ότι η οικονομία επηρεάζεται αρνητικά με την εισροή ξένων εργαζομένων. Η διαφορά παρατηρείται στα ερωτήματα που αφορούν την κουλτούρα της χώρας, όπου οι συμπεριφορές όλων των σκανδιναβικών χωρών με εξαίρεση τη Σουηδία είναι ιδιαίτερα σκληρές, καθώς οι ψηφοφόροι φαίνονται να νιώθουν απειλή από τις ομάδες μεταναστών, με πρώτους τους Νορβηγούς και ακολουθούν οι Φιλανδοί και οι Δανοί.

Αν θέλουμε να συγκρίνουμε τις χώρες όπου υπάρχει ισχυρή υποστήριξη ακροδεξιών κομμάτων με τις υπόλοιπες, θα παρατηρήσουμε, ότι στα θέματα που αφορούν τη μετανάστευση οι αποκλίσεις είναι χαρακτηριστικά μικρές, με αξιοσημείωτη εξαίρεση την περίπτωση της Σουηδίας. Η πλειοψηφία των ψηφοφόρων στις χώρες της Σκανδιναβίας, δε δείχνουν να ζητούν εξαιρετικά αυστηρά μέτρα περιορισμού των

μεταναστών, αλλά φαίνεται ότι το ενδιαφέρον τους συγκεντρώνεται στη διαφύλαξη της κουλτούρας της χώρας και της κοινωνικής συνοχής.

Στην περίπτωση της Σουηδίας, όπου συγκεντρώνονται τα υψηλότερα ποσοστά δεκτικότητας προς τους μετανάστες, και παρά το γεγονός ότι η μετανάστευση τίθεται ως σημαντικό ζήτημα για την πολιτική σκηνή, αυτή καθ' αυτή η μεταβλητή δεν δείχνει να επηρεάζει την επιλογή υποστήριξης ενός κόμματος. Στη Φιλανδία, παρά το γεγονός ότι οι απόψεις του πληθυσμού στο θέμα ανεκτικότητας σε αυτό το ζήτημα, δε διαφέρουν κατά πολύ σε σχέση π.χ. με αυτές στη Νορβηγία και τη Δανία, το ζήτημα δεν κατάφερε να δημιουργήσει κίνημα υποστήριξης προς τις υπάρχουσες ακροδεξιές ομάδες, ή νέες συνθήκες για τη δημιουργία καινούριων. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η κριτική συμπεριφορά απέναντι στους μετανάστες στη Νορβηγία και τη Δανία, έπαιξαν βασικό ρόλο στην ανάδειξη των κομμάτων της άκρας δεξιάς και η πολιτική για τη μετανάστευση φαίνεται να επηρεάζει κατά πολύ μεγάλο βαθμό την ψήφο του εκλογικού σώματος κάτι που δε συνέβει στις περιπτώσεις της Σουηδίας και της Φιλανδίας.

iv) Οι αντιφάσεις στο σκανδιναβικό μοντέλο της άκρας δεξιάς

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της παρούσας μελέτης, η περίπτωση της Σκανδιναβίας θέτει έναν βασικό προβληματισμό: «Γιατί ενώ στη Δανία και τη Νορβηγία αναπτύχθηκαν κόμματα της άκρας δεξιάς, τέτοιες αντίστοιχες κινήσεις δεν κατάφεραν να έχουν επιτυχία στις περιπτώσεις της Σουηδίας και Φιλανδίας», λαμβάνοντας φυσικά υποψιν τις ομοιότητες των εκλογικών συστημάτων και των κοινωνικών δομών που παρουσιάζουν οι χώρες μεταξύ τους.

Στην περίπτωση της Φιλανδίας, η οποία εξετάζεται υπό το πρίσμα της «εξαιρέσης» καθώς την περίοδο που ξεκινάει το τρίτο κύμα της ακροδεξιάς, στη χώρα υπάρχει ασθενής παρουσία κομμάτων και κινήσεων συναφούς ιδεολογίας, οι Φιλανδοί φαίνονται να έχουν υψηλή εμπιστοσύνη στους πολιτικούς τους θεσμούς, που ξεπερνάει το μέσο όρο των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών και είναι σαφώς ευχαριστημένοι με τις κυβερνητικές πολιτικές της χώρας τους, ασκώντας όμως σκληρή κριτική προς τις πολιτικές ελίτ και κρατώντας μια στάση απέναντι στη μετανάστευση, η οποία δεν διαφέρει πολύ σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Τι δεν

λειτουργήσει λοιπόν καλά, ώστε να αναδυθεί ένα ακροδεξιό κόμμα σε ένα περιβάλλον που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να πληρεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις;

Στο φιλανδικό πολιτικό σύστημα, κατά ένα μεγάλο μέρος λόγω του συστήματος αντιπροσώπευσης στις κοινοβουλευτικές εκλογές, η δυσaréσκεια προς τα καθιερωμένα κόμματα μπορεί να διοχετευθεί μέσω των μεμονωμένων υποψηφίων χωρίς να αναγκάζει τους ψηφοφόρους να στραφούν σε άλλο πολιτικό χώρο. Επιπλέον, η παρουσία της ακροδεξιάς στη Φιλανδία, εμφανίζεται ιδιαίτερα ασθενής, επειδή επιλέγει να ασχολείται με συγκεκριμένα μόνο θέματα, και ανίκανη να προσελκύσει ψηφοφόρους μέσω κινητοποίησης των αντιμεταναστευτικών αισθημάτων. Σε αυτό συνέβαλε κατά πολύ, η μειωμένη διάσταση που πήρε το θέμα της μετανάστευσης στη Φιλανδία, σε σχέση με της άλλες χώρες της Σκανδιναβίας και τη μικρή προσέλκυση μεταναστών μέχρι πολύ πρόσφατα. Επίσης, κάθε ακροδεξιά κίνηση που εμφανίστηκε στη χώρα, γρήγορα περιθωριοποιήθηκε από τα υπόλοιπα κόμματα, κόβοντας κάθε δίοδο επικοινωνίας. Οι μελέτες δείχνουν ότι τα κατεστημένα κόμματα κατάφεραν να διατηρήσουν μετριασμένες θέσεις όσον αφορά την οικονομία και τα κοινωνικοπολιτιστικά ζητήματα και κατάφερε να οξύνει το ενδιαφέρον στα ζητήματα που είναι σημαντικά για τα ακροδεξιά κόμματα.

Ακόμα, η ιδεολογική σύγκλιση μεταξύ των μετριοπαθών κατεστημένων κομμάτων, ειδικά μεταξύ των τριπολικών κομμάτων, έχει καταστήσει ικανούς σχεδόν όλους τους πιθανούς κυβερνητικούς συνασπισμούς. Σε αυτή τη βάση, καθώς η κυβέρνηση παρουσιάζει μεγάλο εύρος ιδεολογιών, η ανάγκη για ένα αντικαθεστωτικό κόμμα μειώνεται σε μεγάλο βαθμό. Τελικά, στην περίπτωση της Φιλανδίας, ο συνδυασμός παραγόντων και μιας ευρύτερης ικανοποίησης προς το κομματικό σύστημα, συνέβαλλαν στην μη ανάπτυξη ενός αντι-μεταναστευτικού και αντι-ελιτιστικού ακροδεξιού κόμματος.

Η Σουηδία εξετάζεται υπό το πρίσμα της αρνητικής περίπτωσης, καθώς, ενώ εμφανίστηκε δυναμικά ένα ακροδεξιό κόμμα, και κατάφερε να προσελκύσει τα βλέματα στην πολιτική σκηνή, η μετέπειτα πορεία του ήταν απογοητευτική. Οι παράγοντες που συνέβαλλαν σε αυτή την εξέλιξη, μπορούν να επικεντρωθούν σε τρία βασικά σημεία. Πρώτον, στη Σουηδία εντοπίζονται ισχυροί δεσμοί "ταξικής πίστης". Αυτό είναι σημαντικό, επειδή

δείχνει ότι οι καθιερωμένες πολιτικές ταυτότητες και η ταξική ψήφος δεν έχουν διαβρωθεί στον ίδιο βαθμό με άλλες χώρες, όπως π.χ. στη Νορβηγία και τη Δανία, κάτι που σε βάθος χρόνου δείχνει ότι η ανάγκη για αναθεώρηση των ταυτοτήτων και η αναζήτηση νέων, δεν είναι τόσο οξεία στη χώρα. Επίσης, δείχνει ότι η οικονομική διαιρετική τομή χαίρει μεγάλης σπουδαιότητας για τους Σουηδούς ψηφοφόρους, εξαιτίας της οποίας μειώνονται οι πιθανότητες προσέλκυσης ψηφοφόρων για ένα νέο κόμμα. Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα της μετανάστευσης, παρατηρήσαμε ότι το θέμα έχει σχετικά χαμηλή προβολή για τους ψηφοφόρους της χώρας. Αν και πολλοί το συγκαταλέγουν στα βασικά ζητήματα της πολιτικής σκηνής, η επιρροή του στην επιλογή ενός κόμματος, στην περίπτωση της Σουηδίας δεν είναι σημαντική. Η οικονομική κρίση και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, δεν οδήγησαν στην επιλογή ξενοφοβικών συναισθημάτων και στην υποστήριξη απολυταρχικών κομμάτων, κάτι που δεν ισχύει για άλλες χώρες. Τέλος, ο χαμηλός βαθμός σύγκλισης μεταξύ των κατεστημένων κομμάτων και των ιδεολογιών τους, στο πολιτικό σύστημα λειτούργησε και στην περίπτωση αυτή, όπως και στη Φιλανδία, ανασταλτικά για την ανάπτυξη και επιτυχία ενός ακροδεξιού κόμματος.

Εντούτοις, υπάρχουν ενδείξεις που μπορεί να υποστηρίξουν την ανάπτυξη ενός ακροδεξιού κόμματος στο προσεχές μέλλον. Παρά το γεγονός ότι η μετανάστευση δεν προβάλεται ως καίριο ζήτημα σήμερα, έχει αποδειχτεί από άλλες περιπτώσεις, ότι η κατάσταση αυτή μπορεί να ανατραπεί. Επιπλέον, τα ποσοστά πολιτικής δυσπιστίας και δυσαρέσκειας στη Σουηδία είναι ιδιαίτερα υψηλά, σε σχέση με τις υπόλοιπες σκανδιναβικές χώρες, κάτι που μπορεί να μετατραπεί γρήγορα σε πολιτική διαμαρτυρία. Σε αυτό το μήκος κύματος, εντοπίζεται και η δυσαρέσκεια προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία μπορεί να συνδυαστεί με αυταρχικές και ξενοφοβικές τοποθετήσεις και προτιμήσεις. Αυτές οι συνθήκες, στο παρελθόν έχουν αποδειχτεί υπέρ-αρκετές για την ανάδειξη ενός νέου κόμματος, και το μόνο που μένει, είναι η αναμονή για το αν θα καταφέρει τελικά μια ακροδεξιά κίνηση να εδραιωθεί στο πολιτικό σύστημα της Σουηδίας.

VII) Συμπεράσματα

“Housetrained you’ll never be”. Αυτά είναι τα ακριβή λόγια του πρωθυπουργού της Δανίας, Poul Nyrup Rasmussen, που ακούστηκαν από το βήμα του δανέζικου κοινοβουλίου και είχαν ως αποδέκτη το Λαϊκό Κόμμα, με αφορμή τη λαϊκιστική ρητορική του κόμματος σχετικά με το ζήτημα της μετανάστευσης, τον Οκτώβριο του 1999. Μόλις δύο χρόνια μετά, στις εκλογές του 2001, το Λαϊκό Κόμμα διπλασίασε τις θέσεις του στο κοινοβούλιο και από παρίας έγινε μέρος της νέας κυβέρνησης συνασπισμού. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στη Νορβηγία, στις εκλογές του 2001, όπως χαρακτηριστικά είδαμε και προηγουμένως.

Η αντιμεταναστευτική πολιτική, από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, η φιλελεύθερη αγορά, ο προνοιακός σωβινισμός, ο νόμος και η τάξη καθώς και τα στοιχεία λαϊκιστικού λόγου, θα αποτελέσουν τα βασικά γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν τα Κόμματα Προόδου και το Λαϊκό Κόμμα της Δανίας.

Όπως τα περισσότερα κόμματα που ανήκουν στην ακροδεξιά οικογένεια, έτσι και στα κόμματα που εξετάζουμε παρατηρείται έλλειψη βασικών οργανωτικών δομών, με την ηγεσία να εξακολουθεί να είναι καθοριστικός παράγοντας. Ο Lange και ο Glistrup ήταν εναντίον της παραδοσιακής κομματικής οργάνωσης, ενώ ο Hagen και η Kjaersgaard προσανατολιζόνταν σε μια περισσότερο “φυσιολογική” οργανωτική δομή. Με το πέρασμα του χρόνου, τόσο τα Κόμματα Προόδου όσο και το Λαϊκό Κόμμα, κατάφεραν να αναπτύξουν μια σχετικά σταθερή οργανωτική δομή, όμοια με αυτή των υπόλοιπων κομμάτων με μόνιμο κέντρο αναφοράς την κεντρική ηγεσία.

Η συμπεριφορά των κομμάτων και η στάση τους στο πολιτικό σκηνικό των χωρών που δρουν, άλλαξαν ριζικά μέσα στα χρόνια. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των κομμάτων της Δανίας όπου φαίνεται ξεκάθαρα ότι η φιλοδοξία για εξουσία και κατοχή υπεύθυνων θέσεων υπήρξε καθοριστική όσον αφορά τις οργανωτικές αλλαγές στο εσωτερικό των κομμάτων. Σε ένα πολυκομματικό σύστημα, όπως αυτό των σκανδιναβικών χωρών, που συνάπτονται κυβερνητικοί συνασπισμοί, τα ακροδεξιά κόμματα πρέπει να δίνουν μια εικόνα αξιόπιστης εναλλακτικής

επιλογής, κάτι που χωρίς την κομματική πειθαρχία και τον κεντρικό έλεγχο δεΝ θα ήταν εφικτό.

Την περίοδο συγγραφής της εργασίας αυτής, τα ακροδεξιά κόμματα που είναι ενεργά στις σκανδιναβικές χώρες είναι τα εξής: στη Δανία το Λαϊκό Κόμμα (το οποίο υποστηρίζει την κυβέρνηση συνασπισμού μεταξύ Συντηρητικών και Φιλελευθέρων από το 2001), στη Νορβηγία, το Κόμμα Προόδου, δεύτερο σε δύναμη κόμμα της χώρας, και οι Δημοκράτες, (νέο κόμμα που ιδρύθηκε το 2003, αλλά παραμένει στη σκιά του Κόμματος Προόδου) και τέλος, στη Φιλανδία, το κόμμα των Γνήσιων Φιλανδών, το οποίο έχει καταφέρει να διατηρήσει τρεις θέσεις στο εθνικό κοινοβούλιο της χώρας.

Κάνοντας μια γενική επισκόπηση της παρουσίας της ακροδεξιάς στη Σκανδιναβία, παρατηρούμε ότι η εκλογικά δυνατή άκρα δεξιά είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο, το οποίο ενισχύεται στις εκλογές που έλαβαν χώρα τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1970. Αρχικά, στη Φιλανδία, το Μάρτιο του 1970, υπό την ηγεσία του Veikko Vennamo, το Φιλανδικό Αγροτικό Κόμμα κατάφερε να κερδίσει το 10.5% των ψήφων, προτείνοντας έναν δίκαιο διακανονισμό για την "ξεχασμένη" Φιλανδία, με πολιτικές που θα ευνοούσαν του μικροεισοδηματίες. Το 1979 ο Vennamo θα αντικατασταθεί στην ηγεσία από τον υιό του Pekka και το κόμμα στις ερχόμενες εκλογές του 1983 θα καταφέρει να κερδίσει το 9.7% των ψήφων. Το 1973, στη Δανία, ο Mogens Glistrup ηγείται του Κόμματος Προόδου και στις εκλογές του ίδιου χρόνου κερδίζει το 15.9% των ψήφων με τη βασική του ρητορική να εστιάζει στη μείωση της φορολογίας και της γραφειοκρατίας όπως και να αντιτίθεται στο πολιτικό κατεστημένο. Την ίδια χρονιά, στη Νορβηγία ο Anders Lange ιδρύει το αδελφικό κόμμα της Δανίας. Οι κοινοί παρονομαστές των ακροδεξιών κομμάτων, τουλάχιστον όσον αφορά την περίπτωση της Δανίας και της Νορβηγίας, τη δεκαετία του 1970, εστιάζουν στον αρνητικό αντίκτυπο που είχαν οι πολιτικές του κράτους πρόνοιας: η σοσιαλδημοκρατία είχε συμβάλει στην αύξηση της γραφειοκρατίας, το κράτος πρόνοιας αποδείχθηκε ιδιαίτερα ακριβό με πολλές παραμέτρους και κανόνες και το πολιτικό κατεστημένο είχε κουράσει το εκλογικό σώμα. Με την είσοδο της νέας δεκαετίας η αντιμεταναστευτική πολιτική αφομοιώνεται από τα κόμματα και γίνεται πρωτεύον θέμα στη ρητορική τους. Στη Σουηδία, το 1991, κάνει την εμφάνισή του το κόμμα της Νέας

Δημοκρατίας, κατεφέρνοντας να κερδίσει το 6.7% των ψήφων, υπο την ηγεσία του Ian Wachtmeister και του Bert Karlsson. Το 1995, έπειτα από διάσπαση του Κόμματος Προόδου στη Δανία, ιδρύεται το Λαϊκό Κόμμα, υπό την ηγεσία της Pia Kjaersgaard, το οποίο θα καταφέρει να εδραιωθεί στο πολιτικό σκηνικό, ακολουθώντας ανοδική πορεία στα εκλογικά αποτελέσματα, φτάνοντας το 12.9% στις τελευταίες εθνικές εκλογές. Ο συνδυασμός του αισθήματος κατά του κατεστημένου, που επικρατούσε τη δεκαετία του 1970, με το αυξανόμενο αίσθημα ξενοφοβίας που έγινε έντονο τη δεκαετία του 1980, φάνηκε να ευνοεί ιδιαίτερα τα νέα ακροδεξιά κόμματα.

Η προσπάθεια ενασχόλησης με την ακροδεξιά ιδεολογία και τα κόμματα δεν είναι αμελητέα, καθώς σε όλο σχεδόν το ευρωπαϊκό έδαφος σημειώνεται σημαντική επιτυχία ακροδεξιών κομμάτων, μέσα σε ένα ευρύτερο κλίμα συνεχώς αυξανόμενης εξτρεμιστικής προπαγάνδας, γεγονός που θέτει ορισμένους προβληματισμούς στον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία. Επιπλέον, κυρίως μετά το 2001, παρατηρείται ραγδαία αύξηση βίας με στόχο τους μετανάστες και τις εθνικές μειονότητες, τη στιγμή που αυτές ακριβώς οι εθνικές μειονότητες φαίνεται να επιζητούν την εξασφάλιση της ταυτότητάς τους με ένα αίσθημα αλλοτρίωσης από το πολιτικό σύστημα.

Η πορεία των Κομμάτων Προόδου και του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας, απέδειξε ότι τα κόμματα αυτά πλέον κατακτήσει τη θέση τους στο πολιτικό σκηνικό των χωρών και πλέον είναι απίθανο να εξαφανιστούν. Μπορεί τα κόμματα αυτά να αποκλίνουν από την υπάρχουσα επικρατούσα εικόνα των ακροδεξιών κομμάτων εν γένει, αλλά φαίνονται να τροφοδοτούνται από τις ίδιες πηγές με τα υπόλοιπα κόμματα της Ευρώπης, όπως το ζήτημα της μετανάστευσης. Η παράδοση της σκανδιναβικής σοσιαλδημοκρατίας φαίνεται ότι δεν άφησε ανεπηρέαστη την εξέλιξη των κομμάτων που μελετούνται, παρόλο που συγκαταλέγονται στην ακροδεξιά οικογένεια, εμφανίζουν ένα σαφώς μετριοπαθέστερο προφίλ σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κόμματα που ανήκουν στην ίδια οικογένεια.

Πολλές εξηγήσεις έχουν δοθεί για το τι μπορεί να συνέβαλε στη μη επιτυχημένη εμφάνιση στις χώρες της Φιλανδίας και της Σουηδίας, όπως ο συντηρητισμός που εμφανίζουν τα μη σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, τα

εκλογικά συστήματα, οι πολιτικές προσωπικότητες και τα εσωτερικά προβλήματα. Οι εξηγήσεις όμως αυτές έρχονται για άλλη μια φορά σε αντίθεση με τις συνθήκες που επικρατούν στις υπό εξέταση χώρες, καθώς σημειώνεται ρεκόρ συντηρητικών κυβερνητικών σχηματισμών, τα επίπεδα μετανάστευσης είναι υψηλά σε όλες τις χώρες και η οικονομική κατάσταση και η φορολογία δεν διαφέρουν ριζικά. Το γεγονός όμως ότι δεν υπήρχε σημαντική επιτυχία ενός ακροδεξιού κόμματος στη Φιλανδία και τη Σουηδία δεν καθιστά τις χώρες αυτές "άτρωτες" απέναντι στο ενδεχόμενο ανάδειξης μιας ισχυρής ακροδεξιάς κίνησης.

Η Σκανδιναβία, φαίνεται για ακόμα μια φορά να πρωτοπορεί. Εκτός από το πρότυπο σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο που δημιουργήθηκε στις χώρες αυτές, φαίνεται πλέον να γίνεται λόγος για ένα ακροδεξιό μοντέλο, περισσότερο μετριοπαθές, με έντονα λαϊκιστικά στοιχεία και ισχυρές προσωπικότητες στην ηγεσία τους. Η επιτυχία των κομμάτων αυτών, η πορεία που ακολούθησαν και οι επιλογές που εκάναν μέσα στα χρόνια ήταν καθοριστικές για την ανάδειξή τους σε ισχυρούς πολιτικούς παράγοντες. Αυτό που μπορούμε να περιμένουμε είναι μια ακόμα μεγαλύτερη άνοδο στη βαθμίδα εξουσίας, όσον αφορά τα κόμματα σε Δανία και Νορβηγία. Στην περίπτωση της Σουηδίας και της Φιλανδίας, ο χρόνος θα δείξει αν θα καταφέρουν να δημιουργηθούν σημαντικές ακροδεξιές κινήσεις (που θα αποδειχθούν μακρόβιες) και αν οι αμυντικοί μηχανισμοί που έχουν αναπτυχθεί από τα πολιτικά συστήματα των χωρών αυτών θα καταφέρουν να απομονώσουν τα κόμματα, όπως έχει συμβεί μέχρι και πρόσφατα. Οι αποτυχίες του παρελθόντος, δεν λειτουργούν ανασταλτικά, γιατί όπως έχει δείξει το πρόσφατο παρελθόν, τα ακροδεξιά κόμματα έχουν βρει τον τρόπο να κεντρίζουν το ενδιαφέρον του εκλογικού σώματος με χαρακτηριστικό τρόπο. Η αύξηση της ακροδεξιάς δύναμης είναι ένα διευρυμένο φαινόμενο σε όλο το δυτικό κόσμο, οι περιπτώσεις της Δανίας και της Νορβηγίας αποτελούν πρότυπο προς μίμηση και πλέον το μόνο που μένει είναι να αναλογιστούμε μέχρι πού μπορεί να φτάσει ένα τέτοιο κίνημα μέσα σε έναν κόσμο χτισμένο πάνω στις δημοκρατικές αρχές.

Τον Φεβρουάριο του 2008, η αστυνομία της Δανίας συνέλαβε τρεις άντρες οι οποίοι κρίθηκαν ύποπτοι για το σχεδιασμό της δολοφονίας ενός από τους σκιτσογράφους των σκίτσων του Μωάμεθ, τον Kurt Westergaard.

Την αμέσως επόμενη μέρα η εφημερίδα που πρωτοδημοσίευσε τα σκίτσα, Jyllands-Posten, αποφάσισε να ξαναδημοσιεύσει το σκίτσο του συγκεκριμένου σκιτσογράφου, ως απόδειξη της ελευθερίας του λόγου που πρεσβεύει. Έπειτα από την επανέκδοση, σημειώθηκαν νέα επεισόδια ως αντίδραση στην απόφαση της επανέκδοσης, όχι μόνο στη Δανία αλλά και σε άλλες χώρες του κόσμου.

Οι αντιδράσεις που έλαβαν χώρα έδωσαν για άλλη μια φορά το έναυσμα, για να γίνει λόγος από τη μεριά των ακροδεξιών κομμάτων για την επικινδυνότητα που μπορεί να παρουσιάσουν οι μετανάστες στο σύνολο της χώρας και συνέβαλαν στην ενίσχυση του αισθήματος της ξеноφοβίας και κυρίως της ισλαμοφοβίας του πληθυσμού. Ο φόβος απέναντι στο Ισλάμ αποτελεί τα τελευταία χρόνια βασικό στοιχείο, απόλυτα αφομοιωμένο στην πολιτική των ακροδεξιών κομμάτων στη Σκανδιναβία, και φαίνεται, από τα μέχρι τώρα δεδομένα, ότι λειτουργεί υπέρ της αύξησης της εκλογικής τους δύναμης. Έχοντας ιδιαίτερα έντονη την ανάγκη διαφύλαξης της πολιτισμικής τους ταυτότητας, τα ακροδεξιά κόμματα φαίνονται να έχουν πάρει μια αδιάλλακτη θέση κατά των μεταναστών και κυρίως κατά των μουσουλμάνων που διαμένουν στη χώρα τους, χαράζοντας έτσι το δικό τους στίγμα σε κράτη όπου η ελευθερία του ατόμου και του λόγου θεωρούνταν αδιαμφισβήτητα, καταρρίπτοντας αξίες που αποτελούν βασικά δομικά υλικά του πολιτισμού τους και της ιστορίας τους.

Παράρτημα 1

Πιο αναλυτικά όσον αφορά τα τριπολικά κόμματα:

- Σοσιαλδημοκράτες

Από την καταγωγή τους τα σκανδιναβικά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα υπήρξαν τυπικά ταξικά κόμματα. Ιδρύθηκαν από μια κατώτερη ταξική ομάδα που στόχο είχε την αξιοποίηση της αριθμητικής τους δύναμης αλλά που μέχρι εκείνη τη στιγμή δε θεωρούσε ότι αντιπροσωπεύονταν από τα υπάρχοντα πολιτικά κόμματα, σε μια περίοδο όπου οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για τη δημιουργία ενός νέου ταξικού κόμματος.

Η εργατική τάξη είναι ένα σύνολο με ομοιογενή χαρακτηριστικά και υπόβαθρο: το εισόδημα, το εργασιακό περιβάλλον, επίπεδο εκπαίδευσης, κοινωνικό προφίλ, στοιχειοθετώντας έναν χώρο (*milieu*) αμιγώς διακριτό.

Η σοσιαλδημοκρατία και στα τέσσερα σκανδιναβικά κράτη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το κίνημα των συνδικάτων, καθώς και με άλλες οργανώσεις που είχαν ως μέριμνά τους τα συμφέροντα της εργατικής τάξης. Παρόλο που το σύνολο της εργατικής τάξης δεν ψηφίζει τα κόμματα αυτά κατά αποκλειστικότητα, το κυρίαρχο πολιτικό πρότυπο ανάμεσα σε αυτή είναι υποστήριξη των Σοσιαλδημοκρατών.

Σημαντικό καθοριστικό παράγοντα όσον αφορά την ψήφο, παίζουν η ηλικία και η εκπαίδευση, καθώς παρατηρείται εργάτες που έχουν τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση να υποστηρίζουν τους Σοσιαλδημοκράτες σε μεγαλύτερα ποσοστά από άλλους που έχουν φτάσει σε ψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης. Όσον αφορά την ηλικία, φαίνεται ότι οι ηλικιακές διαφορές μπορούν να ερμηνευτούν με δύο διαφορετικούς τρόπους: μπορούν να είναι το αποτέλεσμα του κύκλου ζωής, όπου οι εργαζόμενοι σταδιακά κοινωνικοποιούνται μέσα στην ταξική υποκουλτούρα ή μπορούν να είναι μια έκφραση διαφορετικότητας μεταξύ πολιτικών γενεών που έχουν διαφορετικές εμπειρίες στη διαδικασία κοινωνικοποίησης.

Η κυρίαρχη θέση των σκανδιναβικών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων δε βασίζεται μόνο στην υποστήριξη από τη μεριά της εργατικής τάξης καθώς

λαμβάνουν μεγάλα ποσοστά ψήφων που προέρχονται από τη μεσαία τάξη. Τα ποσοστά αυτά είναι πιο υψηλά στους χαμηλόβαθμους εργαζόμενους σε σύγκριση με τους υψηλόβαθμους και επιπλέον σημαντική είναι η διαφορά μεταξύ των υψηλών και χαμηλών εισοδηματιών. Τέλος το κοινωνικό υπόβαθρο παίζει επίσης ρόλο καθώς οι μεσαίας τάξης ψηφοφόροι που προέρχονται από την εργατική τάξη υποστηρίζουν σε διπλάσια ποσοστά τους Σοσιαλδημοκράτες σε σύγκριση με όσους έχουν προέλευση από τη μεσαία τάξη.

- **Αγροτικά Κόμματα**

Σε κάθε σκανδιναβική χώρα εντοπίζεται ένα αγροτικό κόμμα που συνήθως αποκαλείται “Κεντρώο Κόμμα” ή στην περίπτωση της Δανίας “Φιλελεύθερο”. Οι αγρότες έχουν υψηλά ποσοστά ταξικής ψήφου όπως ακριβώς και οι εργατική τάξη.

Η γεωργία παρέχει ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη μιας διαμόρφωσης ταξικής ψήφου. Οι αγρότες έχουν ένα ευρύ σύνολο ενδιαφερόντων στα συνδικάτα τους, στο εισόδημά τους και στην κατοικία τους. Συνθέτουν μια υποκουλτούρα που είναι περισσότερο επηρεασμένη από την παράδοση και την πίστη από την αστική, δουλεύουν και εργάζονται σε αποκλειστική συνεργασία με τους συναδέλφους τους, δημιουργώντας έναν κλειστό και ενοποιημένο χώρο (milieu) σε σύγκριση με οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό σύνολο. Τέλος, οι αγρότες έχουν μια εκτενή οργανωτική διάταξη όπου η ιδιότητα μέλους μεταξύ των αγροτικών ενώσεων, των συνεταιριστικών κοινωνιών και των κλάδων των αγροτικών κομμάτων είναι ιδιαίτερη και η κοινωνική πίεση που ασκείται στους κυρίαρχους πολιτικούς θεσμούς είναι ισχυρή.

Τα τελευταία χρόνια, τα αγροτικά κόμματα πρέπει να αντιμετωπίσουν το γεγονός ότι η ταξική τους βάση μειώνεται συνεχώς, που η αποδημία από τη γεωργία ως συνέπεια της οικονομικής ανάπτυξης έχει αποδεκατίσει την αρχική κοινωνική βάση των κομμάτων.

Παρόλα αυτά, τα ποσοστά που παίρνουν τα αγροτικά κόμματα είναι μεγαλύτερα και στις τέσσερις χώρες σε σύγκριση με τον αγροτικό πληθυσμό, γεγονός που δείχνει ότι τα κόμματα λαμβάνουν και ψήφους από άλλες πηγές. Οι ψηφοφόροι που μένουν σε αγροτικές περιοχές επιλέγουν τα αγροτικά κόμματα για τρεις κυρίως λόγους: α) το γεγονός διαβίωσης στις αγροτικές περιοχές δίνει στον πληθυσμό ένα ιδιαίτερο σύνολο ενδιαφερόντων. Τα αγροτικά κόμματα έρχονται λοιπόν να γίνουν οι εκφραστές αυτών των ενδιαφερόντων και των διεκδικήσεων αυτού του μέρους του πληθυσμού. β) το να συμμετέχεις σε μια κοινωνική ομάδα στην επαρχία, σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από τον πλούτο των αγροτών, καθώς όταν το τελικό εισόδημα αυξάνεται, αυξάνονται και οι πωλήσεις των αγροτικών προϊόντων και γ) η θέση της γεωργίας στην τοπική κοινότητα θα συμβάλλει στο να τη σημαδέψει και πολιτικά.

Οι ψηφοφόροι όμως δεν επηρεάζονται μόνο από τον χώρο (milieu) στον οποίο ανήκουν στο παρόν αλλά επηρεάζονται εξίσου από τον χώρο από τον οποίο προέρχονται, καθώς και από τις πολιτικές προτιμήσεις των γονιών τους. Και καθώς ο αγροτικός πληθυσμός μειώνεται ραγδαία, αυξάνεται ο αριθμός των ψηφοφόρων με αγροτική καταγωγή τόσο στην επαρχία όσο και στην πόλη σε σύγκριση με τον αριθμό των αγροτών.

Τα αγροτικά κόμματα έπρεπε να αντιμετωπίσουν το γεγονός της μείωσης του αγροτικού πληθυσμού και να προσπαθήσουν να επιβιώσουν κερδίζοντας ψηφοφόρους που κατοικούν στα αστικά κέντρα. Η προσπάθεια να αποκοπούν από την απόλυτη ταύτιση με τον αγροτικό χώρο αντικατοπτρίζεται στην αλλαγή του ονόματος από "αγροτικά" (agrarian) σε "κεντρώα" (center) κόμματα περί τη δεκαετία του 1960 σε Νορβηγία, Σουηδία και Φιλανδία. Τα κόμματα την ίδια περίοδο προσπαθούν να μεταφέρουν την παραδοσιακή τους ταξική βάση και να υιοθετήσουν νέο πρόγραμμα προσαρμοσμένο στις νέες κοινωνικές συνθήκες.

- Συντηρητικά Κόμματα

Αντίθετα από τα σοσιαλδημοκρατικά και τα αγροτικά κόμματα, τα συντηρητικά δεν είναι τόσο άρρηκτα δεμένα με ένα ξεχωριστό κοινωνικό σύνολο και είναι μάλλον αδύνατον να μιλήσει κάποιος για μια συντηρητική

ταξική βάση. Συχνά, με τον προσδιορισμό της μεσαίας τάξης, αναφερόμαστε σε ένα σύνολο που περιλαμβάνει τους ελεύθερους επαγγελματίες, του μισθωτούς εργαζόμενους και τους δημόσιους υπαλλήλους. Αυτό είναι μάλλον ένα ετερογενές σύνολο το οποίο περιλαμβάνει και εργαζομένους και μισθωτούς. Επιπλέον, η κάθε ξεχωριστή ομάδα διαφέρει όσον αφορά τις ευθύνες που αναλαμβάνει, το εισόδημα, αλλά και την εκπαίδευση.

Παρόλα αυτά, είναι δυνατόν να ξεχωρίσουμε έναν αριθμό κοινών χαρακτηριστικών στην κοινωνική διάρθρωση όλων των σκανδιναβικών συντηρητικών κομμάτων, γεγονός που δείχνει λογική την μελέτη τους υπό το πρίσμα ενός ιδιαίτερου ταξικού κόμματος.

Τα συντηρητικά κόμματα διαφέρουν πολύ στην εκλογική τους δύναμη και αυτή τους η ιδιαιτερότητα βασίζεται για κάθε χώρα στην ύπαρξη ανταγωνιζόμενων κομμάτων που διεκδικούν την ψήφο της μεσαίας τάξης.

Η απασχόληση δε φαίνεται να αποτελεί ένα καταλυτικό στοιχείο, παρά το γεγονός ότι η υποστήριξη των συντηρητικών είναι περισσότερο ισχυρή στους υψηλόμισθους εργαζομένους και τους δημοσίους υπαλλήλους. Το εισόδημα και η εκπαίδευση φαίνονται να παίζουν έναν όμοιο ρόλο στη διαστρωμάτωση καθώς τα ποσοστά ψήφου είναι υψηλότερα στους υψηλόμισθους και σε αυτούς με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Τέλος, η υποστήριξη των συντηρητικών φαίνεται να αυξάνεται στους ψηφοφόρους που έχουν στην κατοχή ιδιοκτησίες.

Η εκλογική δύναμη των συντηρητικών κομμάτων συνδυάζει στο περιεχόμενό της, την κοινωνική κατάσταση με μια γενική διαστρωμάτωση βασισμένη στο κοινωνικό γόητρο.

Παράρτημα 2 : Θρησκεία

Πίνακας 1^{ος} : Θρησκευτικότητα⁴⁵

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πόσο θρήσκος είστε;					
1 καθόλου θρήσκος	15,3	21,7	22,2	18,2	18,4
2	21,0	23,9	0	23,4	28,7
3	42,6	40,2	33,3	40,4	39,9
4	18,1	9,7	22,2	13,7	10,4
5 πολύ θρήσκος	4,0	4,4	22,2	4,2	2,6
Σύνολο	100	100	99,9	100	100
N=	1486	92	9	2028,8	248,3

Πίνακας 2^{ος} : Συχνότητα εκκλησιασμού

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πόσο συχνά εκκλησιάζεστε εκτός από ειδικές περιπτώσεις;					
Κάθε μέρα	0,2	0	0	0,1	0
Περισσότερο από μία φορά την εβδομάδα	0,7	0	0	1,8	2
Μια φορά την εβδομάδα	1,7	0	0	3,1	0,8
Τουλάχιστον μία φορά το μήνα	6,9	3,2	0	6,3	3,2
Μόνο σε θρησκευτικές εορτές	21,2	13,8	11,1	23,6	21,5
Λιγότερο συχνά	30,5	34	33,3	30,8	25,9
Ποτέ	38,7	48,9	55,6	34,3	46,6
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1497	94	9	2035,1	248,3

Πίνακας 3^{ος} : Συχνότητα προσευχής

⁴⁵ Στις απαντήσεις της ερώτησης "πόσο θρήσκος είστε;" έχει γίνει συγχώνευση των 11 κατηγοριών που υφίστανται στο πρωτότυπο ερωτηματολόγιο σε 5. Στον πίνακα που παρουσιάζεται εδώ η κατηγορία 1 καθόλου θρήσκος αντιστοιχεί στις κατηγορίες καθόλου θρήσκος και 1, η 2 αντιστοιχεί στις 2 και 3, η 3 στις 4,5 και 6, η 4 στις 7 και 8, και η 5 πολύ θρήσκος αντιστοιχεί στις 9 και πολύ θρήσκος.

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πόσο συχνά προσεύχεστε εκτός από θρησκευτικές τελετές;					
Κάθε μέρα	11,8	9,8	11,1	13,7	12,2
Περισσότερο από μια φορά την εβδομάδα	3,3	2,2	0	5	2,8
Μια φορά την εβδομάδα	2,9	1,1	0	3,6	4,2
Τουλάχιστον μια φορά το μήνα	4,9	2,2	0	4,8	5
Μόνο σε θρησκευτικές εορτές	1,2	0	0	0,7	0,9
Λιγότερο συχνά	18,3	22,8	22,2	24,1	24,5
Ποτέ	57,5	62	66,7	48	50,5
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1465	92	9	2016	247,2

Πίνακας 4^{ος} : Ο ρόλος της θρησκείας

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πόσο σημαντικό ρόλο παίζει στη ζωή σας η θρησκεία					
Εντελώς ασήμαντο	23,6	25	11,1	29,1	29,9
1					
2	24,4	26,1	22,2	24,8	27,4
3					
4	32,7	38	33,3	28,3	23,9
5					
6					
7	11,6	4,4	11,1	9,7	7,9
8					
9	7,6	6,5	22,2	8,4	5,3
Εξαιρετικά σημαντικό					
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1489	92	9	2034,1	248,3

Πίνακας 5^{ος} : Συνύπαρξη ατόμων με διαφορετικά έθιμα και παραδόσεις

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Είναι καλύτερα για μια χώρα αν όλοι έχουν κοινά έθιμα και παραδόσεις;					
Συμφωνώ απόλυτα	11,6	29,8	22,2	10,5	20,9
Συμφωνώ	34,8	44,7	33,3	32,1	44,6
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	17,2	10,6	22,2	23,7	19,3
Διαφωνώ	32,5	14,9	11,1	31	14,1
Διαφωνώ απόλυτα	4	0	11,1	2,8	1,2
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1461	94	9	2031,9	249

Πίνακας 6^{ος} : Αξιολόγηση της συνύπαρξης διαφορετικών θρησκειών

Country	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Είναι καλύτερα για μια χώρα να υπάρχουν πολλές διαφορετικές θρησκείες;					
Συμφωνώ απόλυτα	3	1,1	11,1	0,8	0
Συμφωνώ	35,4	20,2	0	14,1	2,8
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	22,2	17	0	29,6	20,5
Διαφωνώ	33,7	40,4	66,7	44,5	56,2
Διαφωνώ απόλυτα	5,7	21,3	22,2	11	20,5
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1422	94	9	2031,9	249

European Social Survey (1) 1999-2002

Παράρτημα 3 Πίνακας 1^{ος} : Δημογραφικά

	Danish People's Party	Progress Party (D)	Progress Party (N)
Φύλο			
Ανδρες	67	66,7	64,7
Γυναίκες	33	33,3	35,3
Ηλικίες			
18 εως 24	13,8	22,2	9
25 εως 39	22,6	11,1	30,9
40 εως 54	22,4	44,4	25,1
55+	40,7	22,2	32,9
Απασχόληση			
Υπάλληλος	53,2	77,8	49,4
Αυτο απασχολούμενος	4,3	0	10,4
Μη αμειβόμενη εργασία	42,6	22,2	40,2
Τόπος κατοικίας			
Μεγάλη πόλη	11,7	11,1	12,6
Προάστεια ή περίχωρα μεγάλης πόλης	28,7	0	21,8
Μικρή πολη ή κωμόπολη	29,8	11,1	22,7
Χωριό	18,1	55,6	28,1
Αγροικία	11,7	22,2	14,8
Υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης			
Δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,1	0	0
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	0	0	0
Χαμηλή βαθμίδα δευτεροβάθμιας	30,9	55,6	21,5
Ανώτερη βαθμίδα δευτεροβάθμιας	58,5	44,4	64,8
Μεταδευτεροβάθμια, μη τριτοβάθμια	7,4	0	3,2
Πρώτο στάδιο τριτοβάθμιας	1,1	0	10,1
Δεύτερο στάδιο τριτοβάθμιας	1,1	0	0,4

Πίνακας 2^ο⁴⁶ : Αυτοτοποθέτηση στην κλίμακα αριστερά - δεξιά

	Danish People's Party	Progress Party (D)	Progress Party (N)
Αυτοτοποθέτηση στην κλίμακα αριστερά-δεξιά			
1-αριστερά	1,18	11,11	0,00
2	2,35	11,11	3,32
3	42,35	22,22	39,42
4	37,65	55,56	43,57
5-δεξιά	16,47	0,00	13,69
Σύνολο	100,00	100,00	100,00
N=	85	9	241

European Social Survey (1) 1999-2002

⁴⁶ Έχει γίνει συγχώνευση των 11 κατηγοριών που υφίστανται στο πρωτότυπο ερωτηματολόγιο σε 5. Στον πίνακα που παρουσιάζεται εδώ η κατηγορία 1 αριστερά αντιστοιχεί στις κατηγορίες αριστερά και 1, η 2 αντιστοιχεί στις 2 και 3, η 3 στις 4,5 και 6, η 4 στις 7 και 8, και η 5 δεξιά αντιστοιχεί στις 9 και δεξιά.

Παράρτημα 4 : Μετανάστευση

Πίνακας 1^{ος}⁴⁷: Πόσο σημαντικό είναι για σας οι μετανάστες να έχουν Χριστιανικό υπόβαθρο

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πόσο σημαντικό είναι για σας οι μετανάστες να έχουν Χριστιανικό υπόβαθρο					
1 Εντελώς ασήμαντο	36,8	30,4	22,2	32,8	26,1
2	17,9	8,6	22,2	22,8	17,6
3	23,5	20,7	33,3	28,5	30,1
4	15,2	20,6	0	11,9	18,8
5 Εξαιρετικά σημαντικό	6,7	19,6	22,2	4	7,2
Σύνολο	100	100	99,9	100	100
N=	1449	92	9	2025	249

Πίνακας 2^{ος}⁴⁸ : Πόσο σημαντικό είναι για σας οι μετανάστες να είναι προσαρμοσμένοι στον τρόπο ζωής της χώρας;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πόσο σημαντικό είναι για σας οι μετανάστες να είναι προσαρμοσμένοι στον τρόπο ζωής της χώρας;					

⁴⁷ Έχει γίνει συγχώνευση των 11 κατηγοριών που υφίστανται στο πρωτότυπο ερωτηματολόγιο σε 5. Στον πίνακα που παρουσιάζεται εδώ η κατηγορία 1 εντελώς ασήμαντο αντιστοιχεί στις κατηγορίες εντελώς ασήμαντο και 1, η 2 αντιστοιχεί στις 2 και 3, η 3 στις 4,5 και 6, η 4 στις 7 και 8, και η 5 εξαιρετικά σημαντικό αντιστοιχεί στις 9 και εξαιρετικά σημαντικό.

⁴⁸ Αντίστοιχη συγχώνευση με αυτή του προηγούμενου πίνακα έχει γίνει και εδώ. Με την ίδια μεθοδολογία οι 11 κατηγορίες συγχωνεύθηκαν σε 5.

1 Εντελώς ασήμαντο	6,6	1,1	0	6,7	3,6
2	7,4	1,1	0	8,5	5,2
3	20,9	12,9	11,1	26,7	12,4
4	34,5	33,4	22,2	32,9	35
5 Εξαιρετικά σημαντικό	30,4	51,6	66,6	25,2	43,8
Σύνολο	100	100	99,9	100	100
N=	1468	93	9	2030	249

Πίνακας 3^{ος}49 : Η πολιτιστική ζωή της χώρας υπονομεύεται ή εμπλουτίζεται από τους μετανάστες;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Η πολιτιστική ζωή της χώρας υπονομεύεται ή εμπλουτίζεται από τους μετανάστες;					
1 Υπονομεύεται	4,1	10,9	11,1	4	13
2	13	31,5	55,5	12,1	21,5
3	40,6	41,3	33,3	41,2	45,3
4	31,8	14,1	0	32,8	17,4
5 Εμπλουτίζεται	10,4	2,2	0	9,8	2,8
Σύνολο	100	100	99,9	100	100
N=	1430	92	9	2019,1	247

Πίνακας 4^{ος} : Να επιτρέπονται μετανάστες διαφορετικής φυλής και εθνικότητας

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Να επιτρέπονται μετανάστες διαφορετικής φυλής και					

⁴⁹ Και σε αυτόν τον πίνακα έχει γίνει συγχώνευση κατηγοριών αντίστοιχη με αυτή των δύο προηγούμενων πινάκων. Με την ίδια μεθοδολογία οι 11 κατηγορίες συγχωνεύθηκαν σε 5.

εθνικότητας					
Να επιτρέπεται σε πολλούς	10,6	2	0	11,76	4,28
Να επιτρέπεται σε μερικούς	36,52	9	23,52	45,16	27,31
Να επιτρέπεται σε λίγους	44,1	65	47,05	37,03	51,91
Να μην επιτρέπεται σε κανέναν	8,8	24	29,4	6,03	16,47
Σύνολο	99,9	100	99,9	99,9	99,9
N=	2349	180	17	2865	443

Πίνακας 5^{ος} : Εάν οι μετανάστες είναι για μεγάλο διάστημα άνεργοι πρέπει να εγκαταλείψουν τη χώρα;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Εάν οι μετανάστες είναι για μεγάλο διάστημα άνεργοι πρέπει να εγκαταλείψουν τη χώρα;					
Συμφωνώ απόλυτα	5,10	16,48	33,33	6,26	12,50
Συμφωνώ	18,66	32,97	11,11	26,20	41,53
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	15,23	15,38	0,00	27,35	25,81
Διαφωνώ	49,71	32,97	44,44	35,46	18,55
Διαφωνώ απόλυτα	11,30	2,20	11,11	4,73	1,61
Σύνολο	100	100	100	100,00	100
N=	1195	91	9	1565	248

Πίνακας 6^{ος} : Πρέπει να αποδωθούν στους μετανάστες ίσα δικαιώματα με όλους τους πολίτες;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Πρέπει να αποδωθούν στους μετανάστες ίσα δικαιώματα με όλους τους πολίτες;					
Συμφωνώ απόλυτα	17,99	7,45	25,00	15,52	10,89
Συμφωνώ	60,67	52,13	12,50	67,24	62,90
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	8,59	10,64	37,50	10,47	16,94
Διαφωνώ	11,45	23,40	25,00	6,19	8,47
Διαφωνώ απόλυτα	1,31	6,38	0,00	0,57	0,81
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1223	94	8	1566	248

Πίνακας 7^{ος}⁵⁰ : Οι μετανάστες κάνουν τη χώρα καλύτερο ή χειρότερο μέρος για να ζήσει κανείς;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Οι μετανάστες κάνουν τη χώρα καλύτερο ή χειρότερο μέρος για να ζήσει κανείς;					
1 χειρότερο	4,32	14,29	12,50	4,34	12,05
2	10,81	30,77	25,00	15,76	29,32
3	52,62	45,05	62,50	62,03	55,42
4	26,43	8,79	0,00	14,93	3,21
5 καλύτερο	5,82	1,10	0,00	2,94	0,00
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
N=	1203	91	8	1567	249

Πίνακας 8^{ος}⁵¹ : Οι μετανάστες καταλαμβάνουν τις θέσεις εργασίας ή δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Οι μετανάστες καταλαμβάνουν τις θέσεις εργασίας ή δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας;					
1 καταλαμβάνουν τις θέσεις	2,03	5,68	0,00	1,61	3,67
2	7,29	15,91	22,22	8,62	14,69
3	60,59	65,91	44,44	59,85	62,45
4	26,02	9,09	33,33	27,48	18,37
5 δημιουργούν νέες θέσεις	4,07	3,41	0,00	2,45	0,82
Σύνολο	0	0	0	0	0
N=	1180	88	9	1554	245

⁵⁰ Έχει γίνει συγχώνευση των 11 κατηγοριών που υφίστανται στο πρωτότυπο ερωτηματολόγιο σε 5. Στον πίνακα που παρουσιάζεται εδώ η κατηγορία 1 χειρότερο αντιστοιχεί στις κατηγορίες χειρότερο και 1, η 2 αντιστοιχεί στις 2 και 3, η 3 στις 4,5 και 6, η 4 στις 7 και 8, και η 5 καλύτερο αντιστοιχεί στις 9 και καλύτερο.

⁵¹ Αντίστοιχη συγχώνευση με αυτή του προηγούμενου πίνακα έχει γίνει και εδώ. Με την ίδια μεθοδολογία οι 11 κατηγορίες συγχωνεύθηκαν σε 5.

Πίνακας 9^{ος}⁵² : Οι μετανάστες κάνουν καλύτερο ή χειρότερο το πρόβλημα εγκληματικότητας της χώρας;

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Οι μετανάστες κάνουν καλύτερο ή χειρότερο το πρόβλημα εγκληματικότητας της χώρας;					
1 χειρότερο	19,04	49,46	66,67	24,74	41,77
2	35,26	31,18	22,22	49,36	44,18
3	39,24	13,98	11,11	22,95	10,04
4	4,80	4,30	0,00	2,11	2,41
5 καλύτερο	0,83	1,08	0,00	0,83	1,61
Σύνολο	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
N=	1208	93	9	1564	249

Πίνακας 10^{ος}⁵³ : Φόροι και υπηρεσίες: Οι μετανάστες έχουν μεγαλύτερα έσοδα απότι έξοδα

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Φόροι και υπηρεσίες: Οι μετανάστες έχουν μεγαλύτερα έσοδα απότι έξοδα					
1 μεγαλύτερα έσοδα	10,81	26,97	22,22	5,77	14,52
2	29,85	32,58	44,44	21,06	30,29
3	45,97	29,21	22,22	55,28	43,98
4	11,41	10,11	0,00	16,07	10,79
5 μεγαλύτερα έξοδα	1,97	1,12	11,11	1,81	0,41
Σύνολο	100	100	100	100	100
N=	1166	89	9	1543	241

Πίνακας 11^{ος}⁵⁴: Οι μετανάστες πρέπει να έχουν εκπαιδευτικό υπόβαθρο

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Οι μετανάστες πρέπει να έχουν εκπαιδευτικό υπόβαθρο					
1 ασήμαντο	10,18	5,43	11,11	9,02	7,69
2	8,17	6,52	0,00	16,37	12,15
3	28,44	21,74	33,33	43,41	39,68
4	40,55	38,04	33,33	25,96	31,98
5 σημαντικό	21,83	28,26	22,22	5,24	8,50
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
N=	1090	92	9	1564	247

⁵² Και στην περίπτωση αυτή έχει γίνει αντίστοιχη συγχώνευση με αυτή του προηγούμενου πίνακα. Με την ίδια μεθοδολογία οι 11 κατηγορίες συγχωνεύθηκαν σε 5.

⁵³ Ακριβώς ότι έχει γίνει και στους προηγούμενους δύο πίνακες. Οι 11 κατηγορίες συγχωνεύτηκαν σε 5.

⁵⁴ ο.π.

Πίνακας 12^{ος}⁵⁵ : Οι μετανάστες πρέπει να γνωρίζουν να μιλούν την επίσημη γλώσσα της χώρας

	Δανία	Danish People's Party	Progress Party (D)	Νορβηγία	Progress Party (N)
Οι μετανάστες πρέπει να γνωρίζουν να μιλούν την επίσημη γλώσσα της χώρας					
1 ασήμαντο	13,26	6,45	11,11	12,12	8,06
2	11,29	4,30	0,00	13,27	10,48
3	16,04	10,75	0,00	17,35	10,89
4	24,22	22,58	33,33	25,19	26,21
5 σημαντικό	35,19	55,91	55,56	32,08	44,35
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
N=	1222	93	9	1568	248

European Social Survey (1) 1999-2002

⁵⁵ ο.π.

Παράρτημα 5

Πίνακας 1ος⁵⁶ : Βαθμός εμπιστοσύνης στους πολιτικούς

Βαθμός εμπιστοσύνης στους πολιτικούς	Καθόλου εμπιστοσύνη				Απόλυτη εμπιστοσύνη
		2	3	4	
Δανία	3,00	9,88	50,42	33,17	3,54
Νορβηγία	6,72	21,87	54,53	16,19	0,70
Σουηδία	8,86	22,36	49,44	17,78	1,55
Φιλανδία	5,51	17,29	50,42	25,67	1,12

Πίνακας 2ος⁵⁷ : Βαθμός εμπιστοσύνη στο εθνικό κοινοβούλιο

Βαθμός εμπιστοσύνης στο εθνικό κοινοβούλιο	Καθόλου εμπιστοσύνη				Απόλυτη εμπιστοσύνη
		2	3	4	
Δανία	2,16	7,45	37,10	40,14	13,14
Νορβηγία	4,04	11,94	44,71	31,86	7,45
Σουηδία	3,84	12,05	40,92	34,43	8,76
Φιλανδία	2,13	8,71	38,92	42,86	7,38

Πίνακας 3ος⁵⁸: Βαθμός ικανοποίησης με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στη χώρα

Βαθμός ικανοποίησης με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στη χώρα	εξαιρετικά δυσαρεστημένος				εξαιρετικά ευχαριστημένος
		2	3	4	
Δανία	0,84	3,36	20,99	48,95	25,86
Νορβηγία	1,68	7,74	38,19	42,47	9,92
Σουηδία	2,70	10,32	37,59	39,64	9,74
Φιλανδία	1,10	5,01	32,32	50,83	10,74

⁵⁶ Έχει γίνει συγχώνευση των 11 κατηγοριών που υφίστανται στο πρωτότυπο ερωτηματολόγιο σε 5. Στον πίνακα που παρουσιάζεται εδώ η κατηγορία 1 καθόλου εμπιστοσύνη αντιστοιχεί στις κατηγορίες καθόλου εμπιστοσύνη και 1, η 2 αντιστοιχεί στις 2 και 3, η 3 στις 4,5 και 6, η 4 στις 7 και 8, και η 5 απόλυτη εμπιστοσύνη αντιστοιχεί στις 9 και απόλυτη εμπιστοσύνη.

⁵⁷ Αντίστοιχη συγχώνευση με αυτή του προηγούμενου πίνακα έχει γίνει και εδώ. Με την ίδια μεθοδολογία οι 11 κατηγορίες συγχωνεύθηκαν σε 5.

⁵⁸ Και σε αυτόν τον πίνακα έχει γίνει συγχώνευση κατηγοριών αντίστοιχη με αυτή των δύο προηγούμενων πινάκων. Με την ίδια μεθοδολογία οι 11 κατηγορίες συγχωνεύθηκαν σε 5.

Πίνακας 4^{ος59}: Βαθμός ικανοποίησης με την παρούσα οικονομική κατάσταση της χώρας

Βαθμός ικανοποίησης με την παρούσα οικονομική κατάσταση της χώρας	εξαιρετικά δυσαρεστημένος				εξαιρετικά ευχαριστημένος
		2	3	4	
Δανία	1,05	3,84	24,73	52,66	1,77
Νορβηγία	2,20	11,85	34,01	38,41	13,53
Σουηδία	4,22	18,31	50,98	24,41	2,09
Φιλανδία	1,69	6,26	36,52	49,72	5,82

Πίνακας 5^{ος60}: Βαθμός ικανοποίησης με το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας

Βαθμός ικανοποίησης με το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας	εξαιρετικά δυσαρεστημένος				εξαιρετικά ευχαριστημένος
		2	3	4	
Δανία	0,69	2,32	22,31	49,25	25,44
Νορβηγία	1,13	6,76	38,77	46,76	6,58
Σουηδία	3,50	17,94	45,68	29,14	3,74
Φιλανδία	0,20	1,01	9,94	55,29	33,56

Πίνακας 6^{ος61}: Βαθμός ικανοποίησης με τις υπηρεσίες υγείας της χώρας

βαθμός ικανοποίησης με τις υπηρεσίες υγείας της χώρας	εξαιρετικά δυσαρεστημένος				εξαιρετικά ευχαριστημένος
		2	3	4	
Δανία	1,80	7,39	36,30	43,53	10,99
Νορβηγία	2,75	14,22	44,30	33,81	4,91
Σουηδία	4,71	20,91	43,14	25,49	5,75
Φιλανδία	1,47	5,86	29,16	48,53	14,98

⁵⁹ ο.π.

⁶⁰ ο.π.

⁶¹ ο.π.

Πίνακας 7^{ος}⁶²: Βαθμός εμπιστοσύνης στο νομικό σύστημα της χώρας

Βαθμός εμπιστοσύνης στο νομικό σύστημα της χώρας	καθόλου εμπιστοσύνη				απόλυτη εμπιστοσύνη
		2	3	4	
Δανία	1,34	4,89	21,60	41,85	30,33
Νορβηγία	2,41	7,79	32,97	41,04	15,79
Σουηδία	3,43	11,97	36,09	37,55	10,96
Φιλανδία	1,61	5,01	21,96	50,43	20,99

Πίνακας 8^{ος}⁶³: Βαθμός εμπιστοσύνης στην αστυνομία

Βαθμός εμπιστοσύνης στην αστυνομία	καθόλου εμπιστοσύνη				απόλυτη εμπιστοσύνη
		2	3	4	
Δανία	0,66	1,70	11,29	43,92	42,42
Νορβηγία	1,08	3,76	23,98	49,11	22,07
Σουηδία	1,55	6,93	29,05	45,73	16,75
Φιλανδία	0,72	1,31	9,80	42,21	45,96

Πίνακας 9^{ος}⁶⁴: Βαθμός εμπιστοσύνης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Βαθμός εμπιστοσύνης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	καθόλου εμπιστοσύνη				απόλυτη εμπιστοσύνη
		2	3	4	
Δανία	8,64	17,55	50,25	20,76	2,80
Νορβηγία	8,23	17,52	56,21	16,42	0,16
Σουηδία	14,83	25,27	46,56	12,20	1,13
Φιλανδία	7,13	15,80	51,47	24,10	1,49

European Social Survey (1) 1999-2002

⁶² ο.π.

⁶³ ο.π.

⁶⁴ ο.π.

VIII. Ευρετήριο Κομμάτων Σκανδιναβίας

Δανία

Arbeiderpartiet, Εργατικό Κόμμα (Labour Party)
Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti, Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Δανίας (National Socialist Workers Party of Denmark)
Dansk Folkeparti, Λαϊκό Κόμμα Δανών (Danish People's Party)
Det Radikale Venstre, Κοινωνικό Φιλελεύθερο Κόμμα της Δανίας (Danish Social Liberal Party)
Fremskridtspartiet, Κόμμα Προόδου (Progress Party)
Konservative Folkeparti, Συντηρητικό Λαϊκό Κόμμα (Conservative People's Party)
Trivselspartiet, Κόμμα Ευημερίας (Party of Well-being)

Νορβηγία

Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep, ALP, Το κόμμα του Anders Lange για τη σημαντική μείωση των φόρων, των τιμών και της κυβερνητικής παρέμβασης (Anders Lange's Party for strong reductions of taxes, charges and government intervention)
Demokratene, Δημοκράτες (The Democrats)
Fremskrittspartiet – FrP, Κόμμα Προόδου (Progress Party)
Fridemokratene, Κόμμα Ελευθέρων Δημοκρατών (Free Democrats Party)
Høyre, Συντηρητικό Κόμμα (Conservative Party)
Kristelig Folkeparti, Χριστιανούς Δημοκράτες (Christian Democrats)
Venstre, Φιλελεύθερους (Liberals)

Σουηδία

Bevara Sverige Svenskt, Κρατήστε τη Σουηδία Σουηδική (Keep Sweden Swedish)
Centerpartiet, Κεντρώο Κόμμα (Centre Party)
Det nya partiet, Το Νέο Κόμμα (The New Party)
Folkpartiet liberalerna, Φιλελεύθεροι (Liberals)
Kristdemokraterna, Χριστιανοί Δημοκράτες (Christian Democrats)
Kyrkliga Folkpartiet, Εκκλησιαστικό Λαϊκό Κόμμα (Clerical People's Party)
Miljöpartiet de Gröna, το Πράσινο Κόμμα (Green Party)
Moderata samlingspartiet, Μετριοπαθές Κόμμα (Moderate Party)
Nationalsocialistiska Arbetarpartiet, Εθνικοσοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα (National Socialist Workers' Party)
Ny Demokrati, Νέα Δημοκρατία (New Democracy)
Socialdemokraterna, Σοσιαλδημοκράτες (Social Democrats)
Svensk Socialistisk Samling, Σουηδική Σοσιαλιστική Ενοποίηση (Swedish Socialist Unity)
Sverigedemokraterna, SD, Σουδοί Δημοκράτες (The Sweden Democrats)
Sverigepartiet, Σουηδικό Κόμμα (The Sweden Party)
Vänsterpartiet, Αριστερό Κόμμα (left party)

Φιλανδία

Isänmaallinen kansanliike, IKL, Λαϊκό Κίνημα Πατριωτών (Patriotic People's Movement)

Isänmaallinen Kansallis-Liitto, IKL, Πατριωτική Εθνική Συμμαχία (Patriotic National Alliance)

Kokoomus, Κόμμα Εθνικού Συνασπισμού (National Coalition Party)

Lapuan liike, Το κίνημα της Λάπουα (Lapua Movement ή αλλιώς Lapua Fascism)

Nasjonal Samling, Εθνική Ενοποίηση (National Gathering ή αλλιώς National Unification)

Perussuomalaiset, Αληθινοί Φιλανδοί (True Finns)

Perustuslaillinen Oikeistopuolue, POP, Συνταγματικό Κόμμα της Φιλανδίας (Constitutional Party of Finland)

Suomi-Isänmaa, S-I, Φιλανδία – Πατρίδα (Finland – Fatherland)

Suomen Kansan Sinivalkoiset, SKS, Μπλε-Λευκό Φιλανδικού Λαού (Finnish People's Blue-White)

Suomen Maaseudun Puolue, SMP, Φιλανδικό Αγροτικό Κόμμα (Finnish Rural Party)

ΙΧ. ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ι. Πηγές

Γενικά :

- Η επίσημη ιστοσελίδα της Δανίας, <http://www.denmark.dk/>
- Ο κόμβος της Νορβηγικής κυβέρνησης, <http://odin.dep.no/>
- Η επίσημη ιστοσελίδα της Σουηδίας, <http://www.sweden.se/>
- Η επίσημη ιστοσελίδα της Φινλανδίας, <http://www.finland.fi/>
- Νορβηγικό υπουργείο εξωτερικών, <http://www.norway.no/>
- Διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια wikipedia, www.wikipedia.org/
- Γενικά για τη Σκανδιναβία, <http://www.scandinavica.com/>
- Γενικά για τη Δανία, <http://www.olddenmark.dk/index.php>

Τα κοινοβούλια :

- Το κοινοβούλιο της Δανίας, <http://www.folketinget.dk/>
- Το κοινοβούλιο της Νορβηγίας, <http://www.stortinget.no/>
- Το κοινοβούλιο της Σουηδίας, <http://www.riksdagen.se/>
- Το κοινοβούλιο της Φινλανδίας, <http://www.parliament.fi/>

Υπηρεσίες μετανάστευσης :

- Danish immigration service, <http://www.udlst.dk/>
- Norwegian directorate of immigration, <http://www.udi.no/>
- Swedish directorate of immigration, <http://www.migrationsverket.se/>
- Finnish directorate of immigration, <http://www.uvi.fi/>

Πολιτικά κόμματα :

- Danish people's party, <http://www.danskfolkeparti.dk/>
- Progress party Norway, <http://www.frp.no/>

Εφημερίδες, ΜΜΕ :

- Aftenposten, <http://www.aftenposten.no> (Νορβηγία)
- Copenhagen post, <http://www.cphpost.dk> (Δανία)
- Helsingin Sanomat international edition, <http://www.helsinginsanomat.fi/english/> (Φινλανδία)
- Morgenavisen Jyllands-Posten http://www.jp.dk/english_news/ (Δανία)
- The Local, <http://www.thelocal.se/> (Σουηδία)
- Nettavisen, <http://pub.tv2.no/nettavisen/english/> (Νορβηγία)
- The Norway Post, www.norwaypost.no (Νορβηγία)
- <http://pub.tv2.no> (Νορβηγία)

Στατιστικά στοιχεία :

- Ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία, Ευροβαρόμετρο, <http://europa.eu.int/comm/eurostat/>
- Statistics Denmark, <http://www.dst.dk/>
- Statistics Finland, <http://www.stat.fi/>
- Statistics Norway, <http://www.ssb.no/>
- Statistics Sweden, <http://www.scb.se/>

- Statbank Denmark, <http://www.statbank.dk/>
- Statbank Norway, <http://www.statbank.no/>
- Institut für Politikwissenschaft, Univercitat Mainz, www.politik.uni-mainz.de

ii. Βιβλιογραφία

- Allen, Christopher and Nielsen, Jørgen S., (2002), Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), Vienna.
- Andersen, Robert and Evans, Jocelyn AJ, "Social-Political Context and Authoritarian Attitudes : Evidence from Seven European Countries".
- Andersen, Jorgen Goul (2003) "The general election in Denmark, November 2001" Notes on Recent Elections/Electoral Studies 22 p. 153-193
- Andersen, Jorgen Goul (2006) "The parliamentary election in Denmark, February 2005, Notes on Recent Elections/Electoral Studies 25, p. 393-415
- Anderson, Christopher J, (1996) "Economics, politics and foreigners: populist party support in Denmark and Norway", Electoral Studies, vol. 15 (4).
- Arzheimer, Kai and Carter, Elisabeth (2006), "Political opportunity structures and right-wing extremist party success" European Journal of Political Research, Vol. 45
- Baldersheim, Harald and Ståhlberg, Krister, (1999) "Nordic regionalism, European integration and globalisation: empowerment, competition, co-operation and cleavages". Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Mannheim
- Betz, Hans Georg, (1998) "Introduction", στο: Hans-Georg Betz & Stefan Immerfall (eds.) *The Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*, MacMillan 1998.
- Bille, Lars, *Denmark*, European Journal of Political Research, vol 38, 2000, p.p. 366-373.
- Bilefsky, Dan, Denmark is unlikely front in Islam-West Culture War, The New York Times, 08/01/2006
- Bjørklund, Tor and Andersen, Jørgen Goul, (2004) "Ριζοσπαστικός δεξιός λαϊκισμός στη Σκανδιναβία: από τη φορολογική εξέγερση στο νεοφιλελευθερισμό και την ξενοφοβία", στο Paul Hainsworth επιμ., *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία - Πολιτική - Κόμματα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
- Bjørklund, Tor and Andersen, Jørgen Goul (1999) "Anti immigration parties in Denmark and Norway. The Progress Parties and the Danish People's Party." Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning.
- Bjørklund, Tor, "Extreme Right Parties in Scandinavia. An overview".
- Bjørklund, Tor, (1992), "Unemployment and party choice in Norway", Scandinavian Political Studies, Vol.15 (4)
- Bjørklund, Tor, (2003) "The Norwegian Progress Party: A Bridge-Builder over old Cleavages.", Paper for the EREPS (Extreme Right Electorates and Party Success) annual meeting, University of Ghent, Ghent, Belgium.

- Bjørklund, Tor and Saglie, Jo, (2004) "The Norwegian Progress Party: Building Bridges Across Old Cleavages", paper 2004:4, presented at the 12th Nasjonal Fagkonferanse I Statsvitenskap, Tromsø.
- Bjørklund, Tor (1991), "Election campaigns in postwar Norway (1945-1989): From party-controlled to media-driven campaigns", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 14 (3)
- Borg, Sami and Paloheimo, Heikki (2003). *Research and Data on Finnish Elections: An Overview*. CSES Plenary Session, Stockholm.
- Borre, Ole, (1995) "Old and new politics in Denmark", *Scandinavian Political Studies*, Vol.18 (3)
- Brox, Ottar, (2003) "The Norwegian Progress party: A symptom of malfunctioning parliamentarism", contribution to the ESA conference Sept. 2003, Murcia, Spain.
- Bruce, Steve, (2000), "The Supply-Side Model of Religion: The Nordic and Baltic States", *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.39 (1)
- Brug, Wouter van der and Fennema, Meindert (2006), "The support base of radical right parties in the enlarged European Union", Paper for EES, Lisbon
- Budge, Ian, "Estimating party policy preferences: from ad hoc measures to theoretically validated standards".
- Camus, Jean-Yves, (2005) "The use of racist, antisemitic and xenophobic arguments in political discourse", Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance (ECRI).
- Carter, Elisabeth L., (2000) " Small Party Success and Institutional Contexts: The case of the extreme Right in Western Europe".
- Celep, Odul, "Exploring the Vote-share potential of the extreme right-wing parties in western Europe", Working paper
- Coffi, Hilde (2004) "Can extreme right voting be explained ideologically?", Paper for ECPR Joint Sessions, Uppsala
- Compston, Hugh, (1994) "Union Participation in Economic Policy-Making in Scandinavia : Reflections of the Politics of Small Nations".
- Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Third report on Denmark, Μάιος 2006.
- Crouch, Colin, "Η Ήσυχη Ήπειρος: Θρησκεία και πολιτική στην Ευρώπη", στο Marquand, David και Nettler, L Ronald, επιμ. Θρησκεία και Δημοκρατία, μετ. Φώτης Τερζάκης, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003
- Dahlstrom, Carl (2003), "Rhetoric, practice and the dynamics of institutional change: Immigrant policy in Sweden 1964-2000", ECPR Joint Sessions of Workshops, Edinburgh.
- Damgaard, Erik and Svensson, Palle, (1989) "Who Governs? Parties and Policies in Denmark", *European Journal of Political Research*, Vol. 17.
- Eatwell, Roger, (2000) "The rebirth of the Extreme Right in Western Europe?", *Parliamentary affairs*, Vol. 53
- Eatwell, Roger, (2004), "The extreme right challenge"
- Elklit, Jorgen, (1999), "The Danish March 1998 parliamentary election", *Notew on Recent Elections/Electoral Studies* 18 p. 117-147
- Evans, Jocelyn AJ, (2003) "The dynamics of social change in Radical Right-wing Populist party support", Paper prepared for the 14th Conference of the Council of European Studies, Chicago.
- Evans, Jocelyn AJ and Ivaldi, Gilles, (2002) " Electoral Dynamics of the European Extreme Right", Translation of "Les dynamiques électorales

de l' extrême- droite européenne" in *Revue Politique et Parlementaire*, Juillet -Août 2002.

- Fennema, Meindert (1996) "Some theoretical problems and issues in comparison of anti-immigrant parties in Western Europe", Working Paper
- Fennema, Meindert (2004), "Populist parties of the right", Working Paper
- Fetzer, Joel S. and Soper, J. Christopher, (2003) "The Roots of Public Attitudes Toward State Accommodation of European Muslims' Religious Practices Before and After September 11", *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 42 (2)
- Garry, John, (1999) "Using Computer-Coded Content Analysis of German and Norwegian Election Manifestos to Estimate Party Policy Positions." Paper for Mannheim ECPR 1999 Panel – Estimating the Policy Positions of Political Actors.
- Givens, Terri E. (2004), "The radical right gender gap", *Comparative Political Studies*, Vol. 37 (1)
- Godmer, Laurent and Kestel, Laurent, (2001) "Extremism and democratic coalitions. The institutional integration of extreme right parties in the regional parliaments of Germany, Austria and France", paper prepared for ECPR Joint Sessions, Grenoble.
- Goodwin, Matthew, (2005) "Beyond the war of words? The extreme right paradigm in the Twenty-First Century", *Political Perspectives*.
- Griffin, Roger (2002) "Interregnum or endgame? Radical right thought in the "postfascist" era", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 5 (2)
- Hagelund, Anniken, (2001), "A matter of decency? The Progress Party in Norwegian immigration politics".
- Halman, Loek and Draulans, Veerle, How Secular is Europe?, *The British Journal of Sociology*, Vol. 57 (2), 2006
- Hyvdriinen, Matti, "The people's power (Democracy) as an argument in finnish party manifestos", ECPR Joint Sessions of Workshops, April 2000, Copenhagen.
- Ignazi, Piero, (2003) *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford University Press, 2003.
- Ignazi, Piero (1992), "The silen counter revolution: Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe", *European Journal of Political Research*, Vol. 22 (3)
- Ivarsflaten, Elisabeth, "The Populist Centre-Authoritarian Challenge: A Revised Account of the Radical Right's Success in Western Europe".
- Ivarsflaten, Elisabeth, (2003), "The success of the populist right in Western Europe: Should mainstream parties be blamed?", ECPR conference in Marburg
- Ivarsflaten, Elisabeth, (2004) "Include, Exclude, or Coopt: How Political Parties Affect Public Opinion towards New Minorities in Western Europe", paper prepared for the ECPR conference in Uppsala, 13-25 April 2004.
- Ivarsflaten, Elisabeth, (2004), "Globalization, identity politics and anti-immigrant elites: Explaining the appeal of restrictive immigration and asylum policies to voters in Western Europe".
- Ivarsflaten, Elisabeth, (2002) "The Puzzle of Populist Right Success in Western Europe", Working Paper

- Ivarsflaten, Elisabeth, (2006), "Reputational shields: Why most anti-immigrant parties failed in Western Europe, 1980-2005".
- Jensen, Anders Todal and Aalberg, Toril,(2006) "Party-Leader effects in Norway: A multi-methods approach", *Electoral Studies*, vol 25,
- Jesuit, David and Mahler, Vincent (2004), "Immigration, economic well-being and support for extreme right parties in Western European Regions", Paper fro Luxembourg Income Study, Bourglinster
- Kestila, Elina (2006), "Is there demand for radical right populism in the finnish electorate?", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 29 (3)
- Kitschelt, Herbert, (1995)*The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Klitgaard, Michael Baggesen,(2002) "Policy-convergence in Scandinavian Welfare States." Paper for the ECPR joint-session, Turin.
- Knutsen, Oddbjorn, (2001), "Social class, sector employment, and gender as party cleavages in the Scandinavian countries: a comparative longitudinal study, 1970-1995", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 24 (4)
- Koopmans, Ruud, eds, (2000), "Challenging immigration and ethnic relations politics", Oxford University Press
- Kritzinger, Sylvia, Klemmensen, Robert, Chari, Raj S. "Party leadership and party cohesion : determing factors of "government participation" and incumbency success of right-wing parties?". Paper for the ECPR Joint Session, Uppsala 2004 : panel "Effects of incumbency on organization of radical rightwing parties".
- Lähteenmäki-Smith, Kaisa and Schmidt, Torben Dall, (2003) "Why do we need Territorial policies in a Welfare state? Policy Lessons from the Nordic Countries." Paper for the ECPR Joint Sessions Workshop
- Levy, Carl, (2003) "Xenophobia, Terrorism, the Far Right and EU Policies on Refugees and Asylum-Seekers: The Demise of a Liberal Democratic Asylum Regime?" Paper for ECPR Joint Sessions Workshops, Edinburgh
- Lloyd, John (2003) "The closing of the European gates? The new populist parties of Europe"
- Lunde, Henrik, "Racist violence and harassment in Norway".
- Mair, Peter, (2000) "Populist democracy vs. party democracy" Paper for the ECPR Workshop on Competing Conceptions of Democracy.
- Madeley, John, "Reading The Runes: The religious factonr in Scandinavian electoral politics", in *Religion and Mass Electoral Behavior in Europe*, ed. David Broughton and Hans-Martien ten Napel, Routledge/ECPR Studies in European Political Science, London.
- Madeley, John, Towards an Inclusive Typology of Church-state Relations in Europe, Northe and south, East and West: A Rokkanian approach, Paper prepared for Workshop 22: "Church and State in Europe: The Chimera of Neutrality" paper for the ECPR Joint Workshop Sessions, Copenhagen.
- Mattila, Mikko and Raunio Tapio, (2002), "Government formation in the Nordic countries: The electoral connection", *Scandinavian Political Studies*, Vol 25 (3)
- Merkl, Peter H. and Weinberg, Leonard, (1997) *The revival of right-wing extremism in the nineties*, Frank Cass, London.
- Merkl, Peter H. and Weinberg, Leonard (2003), *Right-wind extremism in the Twenty First Century*, Routledge
- Milza, Pierre, (2004) *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα.* , εκδ. Scripta, Αθήνα 2004.

- Minkenberg, Michael,(2004), "Religious Effects on the Shaping of Immigration Policy in Western Democracies", Paper for the ECPS Joint Session of Workshops, Uppsala.
- Minkenberg, Michael, "The renewal of the radical right: Between modernity and anti-modernity".
- Mudde, Cas, (2002) *The ideology of the extreme right*, Manchester University Press.
- Mudde, Cas, (2004) "The populist Zeitgeist"
- Narud, Hanne Marthe and Oscarsson, Henrik (1999) "Mass-Elite Perceptions of the Policy Space: a Comparison between Norway and Sweden". Paper for presentation at the workshop "Estimating Policy Positions of Political Actors" Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Mannheim.
- Narud, Hanne Marthe and Strøm, Kaare, (2002) "Coalition Bargaining in an Increasingly Complex Environment: The Case of Bondevik II in Norway", Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Torino.
- Norris, Pippa (2004). "The 'new cleavage' thesis and the social basis of radical right support." Paper for APSA Panel 36-15 "The Right in Elections" Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago.
- Olsson, Stefan, (2003) "Countering Extreme Partiew Without Prohibition, The Swedish Case", ECPR Conference, Marburg
- Pedersen, Karina and Ringsmose, Jens, "From the Progress Party to the Danish People's Party – from protest party to government supporting party", Paper for Joint Session of Workshops
- Pekonen, Kyösti, Hynynen, Pertti and Kalliala, Mari, "The New Radical Right Taking Shape in Finland." Perrineau, Pascal,(ed.) (2001) "Les croisés de la société fermée. L' Europe des extrêmes droites". Editions de l' Aube.
- Persson, Lars Olof, (2003) "The Nordic Welfare State and Territorial Politics. Changing Employment Trends in the Public Sector." Paper for the European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops – Edinburgh. Poirier, Philippe (2001), "Subsidiarity, regionalism and state-nationalism: An ideological gap between European parties of the New Right?", Paper for ECPR Joint Sessions of Workshops, Grenoble
- Rappe, Axel, (1996), "Party propaganda in motion: Finland 1954-1991", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 19 (4)
- Rydgren, Jens, (2001) " Why not in Sweden? Interpreting radical right populism in the light of a negative case." Paper for ECPR Joint Sessions, Grenoble.
- Rydgren, Jens, "Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the emergence of a new party family" *European Journal of Political Research*, Vol.44
- Sanchez de Dios, Manuel, (2002) "Understanding the relationship between welfare state and social forces in Sweden, Spain and the USA" Paper prepared for the workshop: "The Welfare State: Pros and Cons" ECPR Joint Sessions of Workshops, Torino.
- Sauerberg, Steen, (1988), "The general election in Denmark 1988", *Scandinavian Political Studies*, Vol.11 (4).
- Seul, Jeffrey R., (1999), "Ours is the Way of God" : Religion, Identity, and Intergroup Conflict, *Journal of Peace Research*, Vol. 36, (5)

- Spanje, Joost van and Brug, Wouter van der (2005) "The immigration issue and anti-immigration party support in Western Europe", Paper for ECPR general conference, Budapest.
- Steve, James, "New Norwegian government relies on far right Progress Party", World Socialist Web Site, 30/10/2004
- Sundberg, Jan, (1999) *The Enduring Scandinavian Party System*, Scandinavian Political Studies, Vol. 22 (3)
- Valen, Henry, (2003) "The Storting election in Norway, September 2001", *Notew on Recent Elections/Electoral Studies* 22, p.153-193
- Virtanen, Timo, "Youth, racist violence and anti-racist responses in the Nordic countries".
- Veugelers, John W. P. (2001) "Structural Conditions of Far-right Emergence in Contemporary Western Europe: A Comparative Analysis of Kitschelt's Theory." Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Grenoble.
- Widfeldt, Anders, (2001) "The democratic response to Swedish right-wing extremism." Paper prepared for presentation at the ECPR Joint Sessions of Workshops, Grenoble.
- Widfeldt, Anders, *The Swedish parliamentary election of 1994.*
- Worre, Torben, (1980) *Class Parties and Class Voting in the Scandinavian Countries*, Scandinavian Political Studies, Vol. 3 (4)
- Wren, Karen, *Cultural racism: something rotten in the state of Denmark?*, *Social & Cultural Geography*, Vol. 2, No. 2, 2001, σελ 141-162
- Λίποβατς, Θ, Δεμερτζής, Ν, Γεωργιάδου, Β επιμ. *Θρησκεία και Πολιτική στη Νεωτερικότητα*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2002
- Φουντεδάκη, Πηνελόπη, (2002) "Θρησκεία και Κράτος στην Ευρώπη: Εκκοσμίκευση και λειτουργική διαφοροποίηση" στο Λίποβατς, Θ, Δεμερτζής, Ν, Γεωργιάδου, Β επιμ. *Θρησκεία και Πολιτική στη Νεωτερικότητα*, εκδ. Κριτική, Αθήνα.